

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS INSTITUTAS

MONIKA STONKUTĖ
(DIENINĖS STUDIJOS, TARPTAUTINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA)

NEVALSTYBINIŲ SUBJEKTŲ DALYVAVIMAS
GINKLUOTUOSE KONFLIKTUOSE: TARPTAUTINĖS
HUMANITARINĖS TEISĖS PROBLEMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
Prof. dr. Justinas Žilinskas

Vilnius, 2013

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. NETARPTAUTINIO GINKLUOTO KONFLIKTO SĄVOKA IR TAIKYTINA TEISĖ.....	8
1.1. Netarptautinis ginkluotas konfliktas.....	9
1.2. Taikytina teisė netarptautinio ginkluoto konflikto metu	11
1.3. Netarptautinio ginkluoto konflikto šalys	18
2. NEVALSTYBINIAI SUBJEKTAI GINKLUOTUOSE KONFLIKTUOSE: ĮSIPAREIGOJIMŲ IR ATSAKOMYBĖS PAGAL TARPTAUTINĘ HUMANITARINĘ TEISĘ PROBLEMINIAI ASPEKTAI.....	22
2.1. Nevalstybinių subjektų įsipareigojimai pagal tarptautines sutartis ir paprotinę teisę.....	22
2.1.1. Humaniškas elgesys.....	25
2.1.2. Svarbiausios garantijos.....	26
2.1.3. Sužeistieji ir ligoniai.....	27
2.1.4. Civilių apsauga.....	27
2.1.5. Bendra civilių gyventojų ir civilinių objektų apsauga.....	28
2.1.6. Vaikų apsauga.....	31
2.1.7. Sulaikymas ir internavimas.....	33
2.1.8. Baudžiamasis persekiojimas.....	33
2.2. Nevalstybinių subjektų atsakomybės klausimai.....	35
2.2.1. Ginkluotų opozicijos grupių atsakomybė.....	35
2.2.2. Grupės vadų atsakomybės kriterijai.....	36
2.2.3. Grupės vadų individuali ir komandinė atsakomybė.....	40
3. GINKLUOTUOSE KONFLIKTUOSE DALYVAUJANČIŲ NEVALSTYBINIŲ SUBJEKTŲ PADĖTIES PRAKTINĖ ANALIZĖ.....	45
3.1. Netarptautinis ginkluotas konfliktas ir nevalstybiniai subjektai Afganistane.....	45
3.2. Netarptautinis ginkluotas konfliktas ir nevalstybiniai subjektai Sirijoje.....	50
IŠVADOS.....	56
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	58
I PRIEDAS. Nevalstybiniai subjektai Afganistane: pokalbis su Lietuvos nacionalinės paramos elemento septintosios pamainos (NPE-7) karių Afganistane vadu plk. ltn. Petru Montvila.....	67
SANTRAUKA.....	71
SUMMARY.....	72

IVADAS

Nors ginkluoti konfliktai yra neatsiejama pasaulio istorijos dalis, tačiau tik XIX a. antroje pusėje prasidėjo pirmieji užmojai juos reglamentuoti, iškeliant tarptautinės humanitarinės teisės tikslą – apsaugoti asmenis. 1863 m. susikūrė Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus Komitetas, netrukus, 1864 m., pasirodė pirmoji Ženevos konvencija – dėl sužeistųjų padėties veikiančiose armijose pagerinimo – padėjusi šiuolaikinės humanitarinės teisės pagrindus. Šiai dienai aktualios keturios 1949 m. Ženevos konvencijos bei trys jų papildomi protokolai – I (1977), II (1977) ir III (2005).

Nors ginkluoti konfliktai yra plačiau reglamentuoti nei bet kada anksčiau, deja, jie vis dar yra kasdieninis pasaulinis reiškinys, kuris sukelia daug nerimo toms valstybėms, kurios nori „taikiai gyventi kartu geros kaimynystės dvasia.“¹ Šiuo metu vis sudėtingesnius klausimus kelia netarptautinių subjektų dalyvavimas ginkluotuose konfliktuose. Norėdama pasiekti kuo didesnę nagrinėjimo efektyvumą, darbo autorė apsibrėžė nagrinėjimo ribas. Šiame darbe netarptautiniai subjektai suprantami kaip ginkluotos pasipriešinimo grupuotės, veikiančios prieš valstybės valdžią ir siekiančios ją užimti, o jų veikimas nagrinėjimas netarptautinių ginkluotų konfliktų kontekste.

Temos aktualumas ir naujumas. Didžioji dauguma ginkluotų konfliktų po Antrojo Pasaulinio karo buvo ir yra netarptautiniai. Tai kelia didelį susirūpinimą tarptautinei bendruomenei visų pirma dėl noro gyventi saugioje ir taikioje aplinkoje, o taip pat ir dėl siaubingai didelių aukų skaičiaus ginkluotų konfliktų metu. Siekiant įgyvendinti tarptautinės humanitarinės teisės tikslus, įvairios organizacijos bei užsienio valstybės stengiasi padėti konflikto valstybės gyventojams suteikiant humanitarinę pagalbą, tačiau pagalbos suteikimas ne visada priklauso nuo trečiųjų šalių geranoriškumo. Dažnai pačios valstybės nenori įsileisti pagalbos teikėjų (pvz. Sirija).

Nors tarptautinė humanitarinė teisė reglamentuoja netarptautinius ginkluotus konfliktus, tačiau toks reglamentavimas yra nepakankamas ir tai įrodo konfliktų intensyvumas bei trukmė. Vien Afganistano konfliktas tęsiasi daugiau kaip dešimtmetį ir Afganistano nauja vyriausybė bendromis pastangomis su tarptautine bendruomene dar nesugeba šio konflikto užbaigti. Dėl šių priežasčių atsiranda siūlymai taikyti detalesnę tarptautinio ginkluoto konflikto teisę analogiškose situacijose netarptautinių ginkluotų konfliktų metu, nes pastaroji yra pernelyg lakoniška ir siaura.²

Taip pat daug problemų kelia nevalstybinių subjektų (pasipriešinimo grupuočių) narių laikymas nusikaltėliais – konflikto valstybė nenoriai pripažįsta šių kovotojų statusą bei laiko juos paprasčiausiais nacionalinės teisės pažeidėjais, tokiu būdu bandant juos atiboti nuo tarptautinės humanitarinės teisės taikymo. Tai tarsi natūralus valstybės noras parodyti, kad ji pajėgi pati susitvarkyti su konfliktu, tačiau

¹ Jungtinių Tautų Chartija, 1945. Valstybės Žinios, 2002, Nr. 15-557. Preambulė.

² Plačiau apie tai 1.2. poskyrio dalyje „Mažėjanti skirtumų tarp tarptautinių ir netarptautinių konfliktų svarba“, 10 psl.

kita vertus, tarptautinės humanitarinės teisės taikymas konflikto metu duoda naudos ir pačiai valstybei – tokios grupės pripažinimas veda prie jos įgalimo prisiimti atsakomybę už nusikalstamas veikas. Tokiu atveju tiek grupėms, tiek jų vadams, tiek atskiriems grupuočių nariams gali kilti individuali tarptautinė baudžiamoji atsakomybė už tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus bei tarptautinius nusikaltimus. Paminėtina, kad nepriklausomai nuo valstybių ar trečiųjų valstybių pripažinimo, kai konfliktas pasiekia reikiamą ribą – jis laikytinas netarptautiniu ginkluotu konfliktu ir visoms konflikto šalims (tiek valstybei, tiek nevalstybiniais subjektams) yra taikoma tarptautinė humanitarinė teisė.

Nevalstybinių subjektų klausimas netarptautiniuose konfliktuose yra be galo aktuali tema šiandien, nes, kaip minėta, tai yra neatsiejama tarptautinės bendruomenės kasdienybės dalis. Vien šiuo metu, 2013 metais, netarptautiniai konfliktai vyksta Afganistane, Sirijoje, Malyje, Demokratinėje Kongo Respublikoje, Sudano Darfur regione, Jemene ir kitur.

Magistrinio darbo objektas, dalykas, uždaviniai ir tikslas. Darbo objektas – nevalstybinių subjektų įsipareigojimai ir atsakomybė pagal tarptautinę humanitarinę teisę netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose. Dalykas – šių įsipareigojimų ir atsakomybės įgyvendinimas ir iš to kylančios problemos.

Aptariant nevalstybinių subjektų įsipareigojimus ir atsakomybę, siekiama atskleisti tarptautinės humanitarinės teisės reglamentavimo privalumus ir trūkumus netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose bei nevalstybinių subjektų veikimo įtaką šios teisės praktiniame naudojime. Darbe nurodomos reglamentavimo problemos bei galimi jų išsprendimo būdai. Taip pat, siekiant parodyti temos aktualumo praktinį aspektą, aptartos dvi dabar vykstančių konfliktų situacijos – Afganistane ir Sirijoje – bei pateiktas pokalbis su Lietuvos nacionalinės paramos elemento septintosios pamainos (NPE-7) karių Afganistane vadu plk. ltn. Petru Montvila.

Magistrinio darbo struktūra. Darbo struktūrą sudaro įvadas, bendroji ir specialioji dalys, praktinė analizė bei išvados.

Bendrojoje dalyje aptariama netarptautinio ginkluoto konflikto sąvoka, taikytina teisė šio konflikto metu bei jame dalyvaujančios šalys. Šis nagrinėjimas sudaro darbo pagrindą, be kurio skaitytojas negalėtų tinkamai įvertinti kitų darbo dalių.

Specialiojoje darbo dalyje pateikiami nevalstybinių subjektų įsipareigojimai ir atsakomybės klausimai. Tai pakankamai detalus nagrinėjimas, aptariant bendruosius įsipareigojimus bei atskirai pačius svarbiausius, kylančius iš keturių 1949 Ženevos konvencijų bendrojo 3 straipsnio, taip pat nevalstybinių subjektų atsakomybę už Ženevos teisės pažeidimus netarptautinių ginkluotų konfliktų metu.

Trečiojoje, praktinėje dalyje, pateiktos praktinės analizės, kuriose galima išvysti, kokie realių konfliktų požymiai parodo konflikto buvimą netarptautiniu ginkluotu konfliktu, kokia teisė taikoma ir kokios išreikštos tarptautinių organų pozicijos dėl konflikto kvalifikavimo. Šioje dalyje realiausiai atsispindi prieš tai dviejose dalyse aprašyti netarptautinių ginkluotų konfliktų ir nevalstybinių subjektų požymiai, nagrinėti įsipareigojimai ir atsakomybė. Taip pat siekdama parodyti Lietuvos dalyvavimą NATO Tarptautinių saugumo paramos pajėgų operacijoje ISAF Afganistane ir taip pamatyti bei darbe pateikti Afganistano konfliktą „iš vidaus“, autorė kalbėjosi su Lietuvos nacionalinės paramos elemento septintosios pamainos (NPE-7) karių Afganistane vadu plk. lt. Petru Montvila, kuris kartu su pamaina grįžo iš Afganistano 2012 m. rugpjūčio 21 d.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, atspindinčios pagrindines darbo problematikas bei pateikiami galimi siūlymai.

Metodai. Magistriniame darbe naudoti dokumentų analizės, sisteminis, lyginamasis ir loginis metodai:

- Dokumentų analizės metodas naudotas analizuojant teisės aktus, kitus norminius dokumentus bei teismų sprendimų turinį.
- Sisteminiu metodu autorė vadovavosi analizuodama atitinkamus 1949 Ženevos konvencijų ir 1977 papildomų protokolų straipsnius, atsižvelgdama į jų tarpusavio sąveiką. Taip pat pasikliaujant šiuo metodu nagrinėjama mokslinė literatūra.
- Lyginamojo metodo pagalba lyginamos ir vertinamos įvairios mokslinės nuomonės nagrinėjama tema bei atskleidžiami probleminiai nevalstybinių subjektų dalyvavimo netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose aspektai, juos lyginant su tarptautine teismų praktika;
- Naudojant loginį metodą daromi apibendrinimai ir išvados

Šaltiniai. Magistro baigiamajame darbe nagrinėjant nevalstybinių subjektų dalyvavimą ginkluotuose konfliktuose vadovaujamosi keturiomis 1949 Ženevos konvencijomis, 1977 I ir II papildomu protokolu, Saugumo Tarybos ir Generalinės Asamblėjos rezoliucijomis, Tarptautinio Teisingumo Teismo, Tarptautinių Baudžiamųjų Jugoslavijos ir Ruandos Tribunolų, Amerikos Valstybių Žmogaus Teisių Komisijos sprendimais. Taip pat nagrinėjamos Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos Generalinio Sekretoriaus, Jungtinių Tautų Tarptautinės Tyrimų Komisijos, Amerikos Žmogaus Teisių Komisijos, *Amnesty International* ir *Human Rights Watch* ataskaitos. Taip pat nagrinėjami įvairūs tarptautinės teisės doktrinos atstovų veikalai, mokslininkų straipsniai. Analizuoti ir kiti reikšmingi, objektyvios informacijos suteikiantys šaltiniai, tokie kaip Jungtinių Tautų Generalinio

Sekretoriaus ir Generalinės Asamblėjos pranešimai, užsienio žiniasklaidoje publikuoti straipsniai, Jungtinių Tautų oficialioje interneto svetainėje pateikiama informacija ir kiti šaltiniai.

Temos išnagrinėjimo lygis. Darbe daugiausiai nagrinėjami tarptautinės humanitarinės teisės aktai, kurių analizė padeda išryškinti nevalstybinių subjektų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose problemas. Analizės pagrindą sudaro mokslininkų darbai, kaip, pvz., L. Zegveld knyga „*The Accountability of Armed opposition groups in International Law*“,³ kurioje autorė labai detalai nagrinėja nevalstybinių subjektų įsipareigojimų ir atsakomybės klausimus, išsprendžia visus galimus klausimus dėl konflikto tipo ir taikytinos teisės nustatymo. Ši knyga be galo vertinga nagrinėjant netarptautinius ginkluotus konfliktus bei nevalstybinius subjektus juose, todėl šio magistro baigiamojo darbo skaitytojas ras nemažai L. Zegveld įtakos. Paminėtini ir straipsnių autoriai, kurie buvo labai vertingi rašant šį darbą: visų pirma, R. Gallmetzer ir M. Klamberg „*Individual Responsibility for Crimes Under International Law: The Un Ad Hoc Tribunals and the International Criminal Court*“,⁴ kuriame autoriai detalizuoja individualią baudžiamąją atsakomybę už tarptautinius nusikaltimus; A. Clapham „*Human Rights Obligations of Non-state actors*“,⁵ kuriame autorius detalizuoja nevalstybinių subjektų įsipareigojimus ir jų svarbą ginkluoto konflikto kontekste.

Tačiau be šių ir kitų doktrinos atstovų įtakos šiam darbui, bene didžiausią įtaką tyrimo visapusiškumui padarė teismų praktika bei tarptautinių organų ataskaitos dėl situacijų įvertinimo konkrečiose valstybėse. Be jau visiems žinomos *Tadić*⁶ bylos, šiame darbe nagrinėjamos ir naujausios 2012 m. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo bylos,⁷ ir kt.,⁸ kurios padėjo tiksliai įvertinti netarptautinį ginkluotą konfliktą, konkrečius nevalstybinių subjektų įsipareigojimus, jų atsakomybės klausimus. Verta paminėti Amerikos Valstybių Žmogaus Teisių Komisijos trečiąją ataskaitą dėl Kolumbijos, Jungtinių Tautų pagalbos misijos Afganistane ataskaitas, Jungtinių Tautų Vyriausiojo Žmogaus Teisių Komisarų ir Vyriausiojo Komisarų biuro bei Generalinio Sekretoriaus ataskaitas dėl žmogaus teisių padėties Sirijoje, ir kt., kurios ne tik padėjo apžvelgti situacijas šiose valstybėse, nevalstybinių subjektų elgesio ypatumus bei jų vertinimą, bet ir nustatė gaires kitų panašių situacijų vertinimui.

³ Zegveld L. *The Accountability of Armed opposition groups in International Law*. Cambridge university press, 2002.

⁴ Gallmetzer R., Klamberg M. *Individual Responsibility for Crimes Under International Law: The Un Ad Hoc Tribunals and the International Criminal Court*. The Summer School on International Criminal Law, Grotius Centre, 2005.

⁵ Clapham A. *Human Rights Obligations of Non-state actors*. Oxford, 2006.

⁶ ICTY, *The prosecutor v. Tadić*, byla No. IT-94-1-AR72, Decision on the Defence Motion on Jurisdiction of 10 July 1995.

⁷ ICC, *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, byla No. ICC-01/04-01/06, Judgement. 14 March 2012; Specialusis Siera Leonė Teismas, globojamas Tarptautinio Baudžiamojo Teismo, *The Prosecutor v. Charles Taylor*, byla No. SCSL-03-01-T, Judgement, 18 May 2012.

⁸ ICTY, *The Prosecutor v. Zejnil Delalic, Zdravko Mucic, Hazim Delic, Esad Ladžo*, byla No. IT-96-21-T, Judgement. 16 November 1998 (vadinamoji „*Čelebići Camp*“ byla); ICTR, *The Prosecutor v. Akayesu*, byla No. ICTR-96-4-T, Sentence 1998; Inter-Am. comm., *Juan Carlos Abella v. Argentina*, byla 11.137, Report N° 55/97, Inter-Am. C.H.R., OEA/Ser.L/V/II.95 (1997).

Taip pat skaitytojas ras nemažai žiniasklaidos šaltinių ir tarptautinių organų pranešimų 3 šio darbo skyriuje, tačiau jie naudojami tikrų, įvykusių faktų patvirtinimui.

Sutrumpinimai.

VGK – vidaus ginkluotas konfliktas, arba netarptautinis ginkluotas konfliktas.

Bendrasis 3 straipsnis – keturių 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų bendrasis 3 straipsnis.

I PP – 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I papildomas protokolas, 1977 m.).

II PP – 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II papildomas protokolas, 1977 m.).

Vienos konvencija – Jungtinių Tautų Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės.

Jugoslavijos Tribunolas – Jungtinių Tautų Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiamai Jugoslavijai.

Ruandos Tribunolas – Jungtinių Tautų Tarptautinis baudžiamasis tribunolas Ruandai.

1. NETARPTAUTINIO GINKLUOTO KONFLIKTO SĄVOKA IR TAIKYTINA TEISĖ

Valstybės kariuomenės dalyvavimas ginkluotuose kovos veiksmuose natūraliai kelia klausimus apie tai, ar situacija turėtų būti klasifikuojama kaip ginkluotas konfliktas. Iš tiesų, nustatant konflikto egzistavimą karinių pajėgų panaudojimas yra vienas iš elementų, į kuriuos gali būti atsižvelgta klasifikuojant situaciją. Tačiau vien tik karinio dalyvavimo neužtenka, kad būtų įrodytas ginkluoto konflikto egzistavimas, kadangi ginkluotosios pajėgos gali būti panaudojamos ir neginkluotų konfliktų atveju (pvz. piratavime, kuris pats savaime nėra ginkluotas konfliktas, o kriminalinė veika).⁹ Taigi matome, kad ginkluotas konfliktas gali būti paini sąvoka, todėl prieš pradėdant nagrinėti temą detalai, pirmiausia mums reikia nusistatyti ginkluoto konflikto sampratą.

Bendriausias ginkluoto konflikto apibrėžimas – tai ginkluoti kovos veiksmai tarp dviejų ar daugiau subjektų. Tarptautinėje humanitarinėje teisėje išskiriami dvejopi ginkluoti konfliktai:

- a) tarptautinis ir
- b) netarptautinis (*arba* vidaus, VGK).

Tarptautinis ginkluotas konfliktas egzistuoja, kai viena valstybė panaudoja jėgą prieš kitą valstybę,¹⁰ kitaip tariant, kai ginkluota jėga panaudojama tarp dviejų ar daugiau valstybinių subjektų.

Tuo metu netarptautinis ginkluotas konfliktas pasižymi tuo, kad vyksta vienos valstybės jurisdikcijoje ir jo metu susiduria valstybės valdžia ir ginkluotos grupuotės arba ginkluotos grupuotės tarpusavyje, kurios nepriklauso nuo valstybės valdžios¹¹ arba kur valdžia yra žlugusi ar yra nepajėgi įsikišti¹² su siekiu ginkluota jėga užimti valdžią.¹³ Taigi netarptautiniame ginkluotame konflikte ginkluotą jėgą panaudoja valstybiniai subjektai v. nevalstybiniai subjektai arba nevalstybiniai subjektai v. nevalstybiniai subjektai.¹⁴

Šiame darbe detaliau nagrinėjama pastaroji ginkluoto konflikto forma, nes būtent netarptautinių ginkluotų konfliktų metu iškyla nevalstybinių subjektų dalyvavimo VGK problematika, kurios sprendimas visų pirma priklauso nuo detalesnio netarptautinio ginkluoto konflikto bei taikytinos teisės jo metu išnagrinėjimo.

⁹ Lubell N. Extraterritorial use of force against Non-state actors. Oxford, 2010. P. 107 (*toliau* – Lubell, 2010).

¹⁰ Dieter F. The handbook of humanitarian law in armed conflicts. Oxford University Press, 2009. P. 46 (*toliau* – Dieter, 2009).

¹¹ *Ibid.* P. 605.

¹² Zegveld L. The Accountability of Armed opposition groups in International Law. Cambridge university press, 2002. P. 1 (*toliau* – Zegveld, 2002).

¹³ Green, Leslie C. The contemporary law of armed conflict. Third edition. Manchester University Press, 2008. P. 343 (*toliau* – Green, 2008).

¹⁴ ICTY, *The prosecutor v. Tadić*, byla No. IT-94-1-AR72, Decision on the Defence Motion on Jurisdiction of 10 July 1995. Para. 70 (*toliau* – *Tadić* Appeal on Jurisdiction 1995).

1.1. Netarptautinis ginkluotas konfliktas

Kaip minėta anksčiau, nevalstybiniai ginkluoti konfliktai vyksta vienos valstybės jurisdikcijos ribose. Tai leidžia manyti, kad valstybė, norėdama kovoti su sukilėliais, turėtų būti pajėgi įgyvendinti savo valdžią, užtikrinti tvarką ir saugumą vadovaudamasi nacionaline teise. Tokia prezumpcija būtų teisinga, jeigu konfliktas valstybėje būtų vidinių neramumų lygmens,¹⁵ bet kai prasideda smurtiniai veiksmai, tai paprastai rodo, kad konfliktas pablogėjo ir pasiekė naują ginčo lygį.¹⁶ Kai vidiniai neramumai tampa intensyvūs (ilgalaikiai, panaudojamos valstybės ginkluotosios pajėgos, daug aukų ir kt.), gerai organizuoti (sukilėlių organizuotumas, grupuočių struktūra, pavaldumas, vidinės taisyklės, drausmė, ginklai, nuolatiniai veiksmai, gebėjimas veikti kaip vienam subjektui, yra siekis nuversti valdžią) – tuomet nacionalinė teisė tampa nebe pajėgi užtikrinti konflikto šalių bei kitų asmenų teisių ir apsaugos, ir tai yra tas momentas, kuomet įsijungia tarptautinės humanitarinės teisės mechanizmas,¹⁷ o pats konfliktas iš vidinių neramumų lygmens perauga į netarptautinį ginkluotą konfliktą.

Paminėtina, kad trečios šalies įsikišimas ne visada pakeičia ginkluoto konflikto „netarptautiniškumą“. Jeigu toks įsikišimas yra teritorinės valstybės valdžios kvietimu padėti jai įveikti ginkluoto pasipriešinimo grupes, konfliktas išlieka VGK stadijoje. Taip pat ginkluotas konfliktas gali peržengti valstybės teritoriją, tačiau tai nereikš, kad konfliktas tapo tarptautiniu, kadangi VGK stadijos išlaikymui svarbiausia, kad nebūtų kitos valstybės įsikišimo padedant nevalstybiniais subjektams ar jos tiesioginių veiksmų prieš konflikto valstybės valdžią.¹⁸ Kitaip tariant, vidiniame ginkluotame konflikte gali veikti:

- 1) valstybė v. nevalstybiniai subjektai,
- 2) kelios valstybės v. nevalstybiniai subjektai,
- 3) nevalstybiniai subjektai tarpusavyje,

bet niekada valstybė v. nevalstybiniai subjektai + trečioji valstybė, nes tai jau nebe vidaus ginkluotas konfliktas, o tarptautinis.¹⁹

¹⁵ Vite S. Typology of armed conflicts in international humanitarian law: legal concepts and actual situations. Volume 91 Number 873 International Review of the Red Cross, 2009. P. 70 (*toliau* – Vite, 2009).

¹⁶ Chenoweth E., Lawrence A. Rethinking violence. States and Non-State Actors in Conflict. The MIT Press, 2010. P. 145

¹⁷ Green, 2008, *supra* išnaša 13. P. 349.

¹⁸ Dieter, 2009, *supra* išnaša 10. P. 605.

¹⁹ *Tarptautinis Teisingumo Teismas Nicaragua v. United States of America* byloje, 1986 I.C.J. 14, para. 115, pasisakė, kad JAV dalyvavimas, nors jis būtų vyraujantis ar lemiamas (finansuojant, organizuojant, aprūpinant Contras, pasirenkant karinius ar sukarintus tikslus, planuojant operacijas) yra pats savaime nepakankamas priskiriant Contras veiksmus JAV, nes tokie veiksmai galėtų būti padaryti ir pačių Contras, be JAV kontrolės. Kad šis elgesys sukeltų JAV teisinę atsakomybę (t.y. paverstų ją dar viena konflikto šalimi), turi būti įrodyta, kad ši valstybė turėjo karinių ar sukarintų operacijų veiksmingą kontrolę, dėl ko buvo padaryti pažeidimai.

Mažėjanti skirtumų tarp tarptautinių ir netarptautinių konfliktų svarba.

Kaip jau apsibrėžėme darbo pradžioje, darbe detaliau nagrinėjama viena iš ginkluotų konfliktų rūšių – netarptautinis ginkluotas konfliktas bei viena iš šio konflikto šalių – nevalstybiniai subjektai. Tačiau norint pasiekti kuo geresnį rezultatą, yra labai svarbu paminėti, kad skirtumai tarp abiejų ginkluotų konfliktų rūšių (tarptautinio ir netarptautinio) mažėja ir tai sukelia didelę įtaką tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimui – „humanizuoti“ kovos veiksmus, ribojant ginkluoto konflikto sukeltas žmonių kančias (kitais tariant – apsaugoti asmenis).

Visų pirma, žvelgiant iš asmenų apsaugos perspektyvos, nėra jokios priežasties daryti atskyrimo tarp vieno ir kito tipo konflikto; tokią poziciją patvirtina ir Jugoslavijos Tribunolas:

„Ginkluotuose konfliktuose atskyrimas tarp tarpvalstybinių karų ir pilietinių karų, kiek tai liečia žmones, praranda savo vertę. Kodėl reikia apsaugoti civilius gyventojus nuo kovojančių šalių smurto, ar drausti prievartavimus, kankinimus, ar beprasmius ligoninių, bažnyčių, muziejų ar privačios nuosavybės griovimus, taip pat uždrausti ginklus, sukeliančius nereikalingas kančias, kai dvi suverenios valstybės yra įsitraukusios į karą, o yra susilaikoma nuo tokių pat draudimų ar tokios pat apsaugos suteikimo, kai ginkluotas smurtas prasiveržė „tik“ suverenios valstybės teritorijoje? Jei tarptautinė teisė tinkamai apsaugodama teisėtus valstybių interesus turi palaipsniui pereiti prie žmonių apsaugos, tai yra natūralu, kad minėta dichotomija turėtų pamažu prarasti savo įtaką.“²⁰

Vidinis konfliktas išsiskiria iš tarptautinio konflikto tuo, kad dalyvaujančios šalys yra ne tik valstybės, bet taip pat ir ginkluoto pasipriešinimo grupės. Ginkluotų opozicijos grupių dalyvavimas vidaus konfliktuose ir, visų pirma, jų gebėjimas laikytis tarptautinių konfliktų humanitarinių normų reiškia, kad nėra jokios priežasties jiems netaikyti panašių apribojimų kaip nacionalinėms kariuomenėms.²¹ Tačiau narės nesutinka ir tikriausiai nesutiks ateityje priimti tarptautinio ginkluoto konflikto teisės taikymo ginkluoto pasipriešinimo grupėms. Jų pozicija atsispindi bendrajame 3 straipsnyje esančioje taisyklėje, kurioje nustatyta, kad „minėtų nuostatų taikymas nedaro įtakos juridiniam konflikto šalių statusui“. Šios nuostatos tikslas yra užkirsti kelią ginkluotų opozicijos grupių pretenzijoms dėl jų pripažinimo kaip kariaujančios konflikto šalies (kombatanto statuso pripažinimo) ir karo belaisvio statuso taikymo.²² Kombatanto statusas suteikiamas tik tarptautinių ginkluotų konfliktų metu ir tik tiems asmenims, kurie atitinka keturis kombatanto požymius:

- 1) ryšys su politine konflikto puse (pavaldumas),
- 2) nuolatinis skiriamasis ženklas, matomas iš toli,
- 3) atviras ginklų nešiojimas ir

²⁰ *Tadić Appeal on Jurisdiction 1995, supra* išnaša 14. Para. 97.

²¹ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 34.

²² *Ibid.* P. 36.

4) karo papročių laikymasis.²³

Kitai šaliai sugavus kombatantą, šis asmuo įgyja karo belaisvio statusą.²⁴ Netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose pasipriešinimo grupuotės kombatanto statuso ir iš šio statuso kylančių teisių ir pareigų negauna, kaip ir negauna karo belaisvio statuso. Taip pat ginkluoto pasipriešinimo grupės negali, vadovaudamosi bendruoju 3 straipsniu, reikalauti imuniteto nuo baudžiamojo persekiojimo ir baudimo dėl savo veiksmų, prieštaraujančių teritorinės valstybės įstatymams, kai yra sulaikyti teritorinėje valstybėje. Apie tai plačiau pasisakė Amerikos Valstybių Žmogaus Teisių Komisija:

„Faktas, kad humanitarinės teisės normos yra vienodai privalomos vyriausybės ir disidentų ginkluotosioms pajėgoms, jokių būdu nepaveikia nė vienos iš jų statuso, ir, bet to, negali būti aiškinama kaip įteisinti priežastį, dėl kurios disidentai ėmėsi ginklų, tuo labiau jų kovos veiksmų pripažinimo. Tai tik reiškia, kad besivaržančios šalys turi tą patį įsipareigojimą gerbti suvaržymus ir draudimus, taikytinus karo veiksmų vykdyme. Humanitarinė teisė nedraudžia, kad valstybė baustų disidentų ginkluotas grupuotes už nusikaltimų įvykdymą pagal jos nacionalinę teisę. Tačiau teismai turi suteikti atsakovams tinkamo teismo proceso apsaugas, išdėstyta žmogaus teisių ir humanitarinės teisės sutartyse, pagal kurias yra įsipareigojusi valstybė.“²⁵

Apibendrinant, akivaizdu, kad yra aiškiai judama link skirtumo tarp šalims taikytinos teisės tarptautiniuose ir vidaus konfliktuose mažėjimo. Vykdamas šią veiksmų programą tarptautiniai organai neturėtų siekti sulyginti šias abi konfliktų rūšis, bet tarptautinių ginkluotų konfliktų taisyklės ir principai turėtų būti priimti ir vidaus ginkluotuose konfliktuose, kai situacijos yra atitinkamos, o tokių taisyklių ir principų taikymas turėtų būti privalomas konfliktų šalims, ypač ginkluotoms opozicijos grupėms.

1.2. Taikytina teisė netarptautinio ginkluoto konflikto metu

Tarptautinė teisė nustato įpareigojimus vidaus ginkluoto konflikto šalims nepriklausomai nuo valstybės, prieš kurią kovojama, ar trečiosios valstybės pripažinimo. Problema yra ta, kad vyriausybės dažnai nenori pripažinti, kad konfliktas pasiekė reikiamą ribą tarptautinės humanitarinės teisės taikymui; tokios situacijos pripažinimas vertinamas kaip pareiškimas, kad vyriausybė neteko kontrolės

²³ 1949 m. Ženevos konvencijos dėl elgesio su karo belaisviais (III Ženevos konvencija) 4 str.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ Amerikos Valstybių Žmogaus Teisių Komisijos Trečioji ataskaita dėl Kolumbijos, 1999 m. Nr. OEA/Ser.L/V/II.102. IV skyrius. Para. 18 (*toliau* – ataskaita dėl Kolumbijos, 1999) //

http://www.asylumlaw.org/docs/colombia/oas99_colombia.pdf, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

laipsnio, ir kaip sukilėlių statuso „iškėlimas“,²⁶ tad jos mieliau renkasi išlaikyti teisinį pagrindą, suteikiantį privilegiją taikyti savo nacionalinę teisę ir ginkluotąsias pajėgas prieš oponentus.²⁷ Tačiau valstybės laisvė atsisakyti laikyti konfliktą netarptautiniu ginkluotu konfliktu yra apribota Tarptautinio Teisingumo Teismo, Jugoslavijos ir Ruandos Tribunolų bei Tarptautinio Baudžiamojo Teismo, kurie gali interpretuoti teisę ir priimti teisiškai įpareigojančius sprendimus dėl konflikto laikymo VGK savo jurisdikcijos ir kompetencijos ribose.²⁸ Taip pat Jungtinių Tautų Saugumo Taryba pagal Jungtinių Tautų Chartijos VII skyrių gali daryti teisiškai įpareigojančius sprendimus dėl ginkluoto konflikto galiojimo ir tarptautinės humanitarinės teisės taikymo bei tarptautinės organizacijos šiuo klausimu gali teikti deklaracijas, kurios yra neprivalomos.²⁹

Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 38 str. įtvirtina tarptautinės teisės šaltinių sąrašą, pagal kurį šaltiniais laikomos tarptautinės konvencijos, tarptautiniai papročiai, teisės principai, teismų praktika ir mokslininkų doktrina. Toliau taikytinos teisės VGK metu nagrinėjamas pateikiamas atsižvelgiant į šiuos šaltinius bei aptariami tarptautinės žmogaus teisių teisės taikymo aspektai ginkluotų konfliktų metu.

a. Konvencijos

Nuo 1945 m. dauguma karo aukų atsirado netarptautinių ginkluotų konfliktų metu, tačiau šie konfliktai yra žymiai siauriau reglamentuoti nei tarptautiniai.³⁰

Esant VGK būsenai valstybė privalo veikti pagal:

- 1949 m. Ženevos konvencijų bendrąjį 3 straipsnį ir
- II papildomą protokolą (*toliau* – II PP), jeigu jį ratifikavo ir jei konfliktas atitinka protokolo taikymui numatytus reikalavimus.³¹ Jeigu valstybė nėra sutarties šalis, ji gali tapti šalimi ginkluoto konflikto metu arba po jo; tai liečia abipusį įsipareigojimą gerbti ne vien ginkluoto konflikto teisę, bet taip pat ir žmogaus teises.³²

Ginkluoto konflikto metu susitariančios šalys privalo laikytis 1977 m. II PP nepriklausomai nuo to, kad viena iš kariaujančiųjų gali būti neįsipareigojusi pagal sutartį. Taigi konflikto šalims tapo sunku ar net neįmanoma teigti, kad jos gali nepaisyti galiojančios teisės,³³ o vidaus ginkluoti konfliktai buvo

²⁶ Clapham A. Human Rights Obligations of Non-state actors in conflict situations. Volume 88 Number 863 International Review of the Red Cross, 2006. P. 493 (*toliau* – Clapham, International Review of the Red Cross, 2006).

²⁷ Dieter, 2009, *supra* išnaša 10. P. 613.

²⁸ *Tarptautinis Teisingumo Teismas Nicaragua v. United States of America byloje, 1986 I.C.J. 14, para. 219, pasisakė: „Konfliktas tarp Contras pajėgų ir Nikaragvos Vyriausybės yra netarptautinis ginkluotas konfliktas.“*

²⁹ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 13.

³⁰ Evans, Malcolm D. International law. Second edition. Oxford University Press, 2006. P. 806 (*toliau* – Evans, Malcolm D., 2006).

³¹ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomo protokolo dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II papildomo protokolo) 1 str. (*toliau* – II PP).

³² Clapham, International Review of the Red Cross, 2006, *supra* išnaša 26. P. 493.

³³ Cassese A. International law. Second edition. Oxford University press, 2005. P. 404 (*toliau* – Cassese A., 2005).

vis dažniau atimami iš valstybės suvereniteto ir reguliuojami tarptautinių taisyklių. Jugoslavijos Tribunolas *Tadić* byloje nustatė keturias priežastis dėl šios plėtros:

- 1) VGK daugėja;
- 2) jie tampa vis labiau žiaurūs ir ilgi;
- 3) trečiosioms valstybėms sunku likti nuošalyje;
- 4) staigus žmogaus teisių doktrinos plitimas tarptautinėje bendruomenėje.³⁴

1949 m. Ženevos konvencijų bendrasis 3 straipsnis yra kaip „mini konvencija“,³⁵ kuri nustato minimalius reikalavimus elgesiui su asmenimis, kurie nedalyvauja arba nebedalyvauja ginkluotame konflikte (civiliai, ginklus sudėję asmenys, sužeistieji, ligoniai ir pan.). Šis straipsnis daugiausiai skirtas aiškiai apibrėžti draudžiamas veikas: kėsintis į tokių asmenų gyvybę, kankinti, žaloti, imti įkaitais, vykdyti bausmes be normalaus teismo ir pan.³⁶ Tačiau ilgainiui naudojantis Ženevos teise paaiškėjo kai kurie bendrojo 3 straipsnio trūkumai. Pirma, straipsnyje nėra aiškaus nevalstybinio konflikto apibrėžimo, jo identifikavimo kriterijų; antra, taisyklės suformuotos labai bendrai, todėl sunkiau kontroliuoti šio straipsnio laikymąsi ir, galiausiai, pasigendama aiškesnių, konkrečioms situacijoms reglamentuoti skirtų nuostatų. Šias spragas iš dalies užpildo II PP su 1 straipsniu,³⁷ taip pat šis protokolas detalizuoja bendrajame 3 straipsnyje apibrėžtas minimalias humanitarines normas ir išplečia asmenų apsaugą bei valstybės įsipareigojimus konflikto metu. Tačiau net ir įskaitant II PP nuostatas, VGK taisyklės išlieka mažiau išsamios nei tarptautinių ginkluotų konfliktų, kadangi yra sunku stiprinti apsaugos sistemą netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose dėl valstybės suvereniteto principo.³⁸

Taigi bendrasis 3 straipsnis taikomas visuomet esant VGK būsenai, tuo metu II papildomo protokolo taikymas priklauso nuo dviejų dalykų:

- Visų pirma, kadangi II PP yra tarptautinė sutartis, jis turi būti ratifikuotas,³⁹ arba yra šalies, kuri nėra protokolo dalyvė, savanoriškas sutikimas jo laikytis su įsipareigojimu ratifikuoti vėliau. Vadovaujantis Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 18 str., valstybei kyla įsipareigojimas nepažeisti sutarties objekto ir jos tikslo iki jos

³⁴ *Ibid*, P. 430.

³⁵ Commentary on the IV Geneva convention for the relative to the protection of civilian persons in the time of war. ICRC. Geneva, 1958. P. 34.

³⁶ Keturių 1949 m. Ženevos konvencijų bendrasis 3 straipsnis.

³⁷ Čiočys P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Generolo J. Žemaičio Lietuvos karo akademijos leidybos centras, 2002. P. 181 – 182; taip pat II PP (*supra* išnaša 31) 1 str. netarptautinius ginkluotus konfliktus apibrėžia kaip tokius, „kurie nepatenka į 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomo protokolo dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolo) 1 straipsnio taikymo sritį ir kurie vyksta kokios nors aukštosios susitariančios šalies teritorijoje tarp jos ginkluotųjų pajėgų ir disidentų ginkluotųjų pajėgų arba kitų organizuotų ginkluotų grupių, šios, paklusdamos atsakingai vadovybei, vykdo tokią jos teritorijos dalies kontrolę, kuri leidžia joms įgyvendinti nenutrūkstamus ir suderintus karo veiksmus bei taikyti šį protokolą.“ Šio straipsnio 2 dalis numato, kad „Šis protokolas netaikomas vidinių neramumų ir įtampos situacijomis, kaip antai: riaušės, paskiri ir stichiniai prievartos veiksmai bei kiti panašūs veiksmai, kurie ginkluotais konfliktais nelaikomi.“

³⁸ International humanitarian law. Answers to your questions. International Committee of the Red Cross, 2002. P. 17.

³⁹ Jakulevičienė L. Tarptautinių sutarčių teisė. Mykolo Romerio universitetas, 2012. P. 329.

įsigaliojimo, jeigu ji yra pasirašiusi sutartį, kuri vėliau turi būti ratifikuota, ar jei yra išreikštas jos sutikimas laikyti sutartį įpareigojančia iki jai įsigaliojant, su sąlyga, kad sutarties įsigaliojimas nėra be pagrindo uždelšiamas.⁴⁰ Tad kol sutartis nėra ratifikuota, valstybė negali ja naudotis, tačiau privalo laikytis jos pagrindinių nuostatų.

- Antra, konflikto šalis turi įgyvendinti šio protokolo kriterijus dėl jo įgyvendinimo: konfliktas turi vykti šalies teritorijoje tarp jos ginkluotųjų pajėgų ir disidentų ginkluotųjų pajėgų arba kitų organizuotų ginkluotų grupių, grupė turi vykdyti teritorijos dalies kontrolę, kuri leistų jai įgyvendinti nenutrūkstamus ir suderintus karo veiksmus bei taikyti šį protokolą.⁴¹ II PP taikymui numatytos sąlygos apriboja protokolo taikymo mastą. Daug valstybių, kuriose vyksta rimti ginkluoti konfliktai, negali naudotis protokolu, nes nėra jo ratifikavusios.⁴² Tai iš esmės sudaro sąlygas valstybei taikyti mažesnes humanitarines garantijas, nei numato protokolas, nes esant VGK ji lieka įsipareigojusi tik pagal bendrąjį 3 straipsnį, II PP normas, kurios atsispindi bendrajame 3 straipsnyje (4 str. 2 d., 5 str., 6 str., 13 str. 2 d., 4 str. 2 d.⁴³), kitas tarptautines paprotines normas bei tarptautines žmogaus teisių sutartis. Jugoslavijos Tribunolas nurodė, jog daugelis II PP nuostatų dabar gali būti laikomos atspindinčiomis paprotinę teisę.⁴⁴

Taip pat II PP turi labai ribotą taikymo sritį, kadangi pasipriešinimo grupuotė/-ės turi turėti teritorijos dalies kontrolę,⁴⁵ kuri turi būti efektyvi, sukuriama valstybės įvaizdis, net jei ji neturi suverenios valstybės atributų ir nesinaudoja kitų valstybių pripažinimu arba naryste tarptautinėse organizacijose;⁴⁶ iš to darytina išvada (nors to tiesiogiai II PP nenurodo) konfliktas turi būti itin intensyvus. Tuo metu taikant bendrąjį 3 straipsnį VGK gali būti ne toks intensyvus,⁴⁷ tik svarbu pabrėžti, kad bendrasis 3 straipsnis nesuteikia teisės valstybėms maišto traktuoti kaip ginkluoto konflikto.⁴⁸ Be to, II PP taikymas yra apribotas Aukštosios susitariančios valstybės teritorija, kai tuo metu bendrasis 3 straipsnis gali būti taikomas ir už valstybės teritorijos ribų. Taigi bendrasis 3 straipsnis išlaiko savo savarankiškumą ir apima didesnę situacijų skaičių.⁴⁹

⁴⁰ Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, 1969. Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-480. 18 str.

⁴¹ II PP, *supra* išnaša 31. 1 str.

⁴² Evans, Malcolm D., 2006, *supra* išnaša 30. P. 807.

⁴³ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 21.

⁴⁴ *Tadić* Appeal on Jurisdiction 1995, *supra* išnaša 14. Para. 117.

⁴⁵ Evans, Malcolm D., 2006, *supra* išnaša 30. P. 807.

⁴⁶ Schabas William A. Punishment of non-state actors in non-international armed conflict. Fordham International Law Journal, Volume 26, Issue 4, Article 3, 2002. P. 916 (*toliau* – Schabas, 2002).

⁴⁷ Cassese A., 2005, *supra* išnaša 33. P. 431.

⁴⁸ Dieter, 2009, *supra* išnaša 10. P. 617.

⁴⁹ Vite, 2009, *supra* išnaša 15. P. 89.

b. Tarptautiniai papročiai

Visos valstybės privalo laikytis paprotinės humanitarinės teisės, net jei jos nėra kokių nors tarptautinės humanitarinės teisės sutarčių dalyvės.⁵⁰ Kaip Tarptautinis Teisingumo Teismas patvirtino *Karinių ir pusiau karinių veiksmų Nikaragvoje ir prieš Nikaragvą* ir *Kontinentinio šelfo (Libija v. Malta)* bylose, paprotį sudaro du elementai: objektyvusis (valstybių praktika) ir subjektyvusis (šalies *opinio iuris*).⁵¹ Visuotinai tampa pripažįstama, kad bendrasis 3 straipsnis ir tam tikros II PP dalys, atspindinčios bendrąjį 3 straipsnį, tapo paprotine teise, o valstybės, kurios nėra Konvencijų dalyvės, turi laikytis Konvencijų nuostatų, kurios įtvirtina paprotinės teisės normas.⁵² *Karinių ir pusiau karinių veiksmų Nikaragvoje ir prieš Nikaragvą* byloje Tarptautinis Teisingumo Teismas nurodė, kad bendrasis 3 straipsnis atspindi „elementarų atsižvelgimą į žmogiškumą“ bei savo patariamojoje nuomonėje dėl *Branduolinio ginklo naudojimo ar grasinimo jį panaudoti teisėtumo* Teismas sustiprino savo nuomonę nurodydamas, kad pagrindinės Ženevos konvencijų taisyklės, kurios neabejotinai įtraukia ir bendrąjį 3 straipsnį, yra paprotinės teisės principai.⁵³ Taip pat yra įrodymų, kad įvairūs II PP straipsniai sudaro paprotinę teisę. *Tadić* byloje Jugoslavijos Tribunolas pasisakė:

„Daugelis šio Protokolo nuostatų gali būti laikomos kaip kristalizuojančiomis normas, kylančias iš paprotinės teisės, arba kaip smarkiai padedančios jų evoliucijai kaip bendriesiems principams“.⁵⁴

Tribunolas nenurodė, kurios II PP nuostatos laikomos paprotine teise, tačiau matyti, kad Tribunolas ypač nurodo protokolo normas, kurios iš dalies sutampa su bendruoju 3 straipsniu, ir kurias dėl šios priežasties laiko paprotine teise; taip pat ir *Prokuroras v. Jean-Paul Akayesu* byloje Tribunolas nepripažino viso protokolo kaip paprotinės teisės.⁵⁵

c. Teisės principai

Be tarptautinių sutarčių ir papročių Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 38 str. 1 d. minimi ir bendrieji teisės principai, kurie laikomi vienais iš tarptautinės teisės šaltinių. Tokie bendrieji teisės principai kaip teisingas teismas, teisėjų nešališkumas, teisinė valstybė (įstatymai turi ginti teises, nepriklausomai nuo valdžios noro) galioja ir ginkluotų konfliktų kontekste.

Tačiau svarbu pažymėti, kad didelę reikšmę ginkluotuose konfliktuose užima ir specialieji humanitarinės teisės principai, kurie galioja tik ginkluotų konfliktų metu ir nepatenka į 38 str. 1 d. bendruosius principus.

⁵⁰ Vadapalas V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugimas, 2006. P. 499.

⁵¹ Akerhurst M., Malanczuk P. *Šiuolaikinė tarptautinė teisė įvadas*. V., 2000. P. 64 (*toliau* – Akerhurst M., Malanczuk P. 2000).

⁵² Green, 2008, *supra* išnaša 13. P. 70.

⁵³ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12, P. 19.

⁵⁴ *Tadić* Appeal on Jurisdiction 1995, *supra* išnaša 14. Para. 98.

⁵⁵ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 20 – 21.

Tarptautinės humanitarinės teisės principai pradėjo vystytis prieš daugybę metų, jau VI a. pr. Kr. Sun Tzu parašytame veikalė „Karo menas“ atsispindi toks dabartinis tarptautinės humanitarinės teisės principas, kaip humaniškumas. XVIII a. Žanas Žakas Ruso padarė didelį indėlį humanitarinės teisės vystymuisi, suformuluodamas tokį principą apie karo tarp valstybių plėtrą:

„Karas yra joku būdu ne žmogaus santykis su žmogumi, bet santykiai tarp valstybių, kuriuose asmenys yra priešai tik atsitiktinai; nei kaip vyrai, netgi ne kaip piliečiai, bet kaip kariai. Kol karo tikslas yra sunaikinti priešo valstybę, yra teisinga žudyti pastarosios gynėjus kol jie nesusidėję ginklų; bet kai ginklai sudedami ir jie pasiduoda, jie nustoja būti priešais ar priešo agentais, ir vėl tampa paprasčiausiais vyrais, ir nebėra teisėta atimti jų gyvybes.“⁵⁶

Atakų draudimas prieš civilių populiaciją kaip tokią ir prieš atskirus civilius galioja visada, net jei priešininkai ir nusizengė šiam draudimui. Visuose ginkluotuose konfliktuose visomis aplinkybėmis turi būti gerbiamas elementarus žmogiškumas, siekiant apsaugoti aukas, sumažinti žmonių kančias ir sumažinti iki minimumo žalą objektams, būtiniams išgyventi.⁵⁷ Kovojančios šalys privalo naudoti tik tokius jėgos kiekius ir būdus, kurie yra būtini nugalėti priešą. Taigi kovojančios šalys turi paisyti proporcingumo, atskyrimo tarp kovojančiųjų ir civilių bei karinių objektų ir civilių objektų ir kt. principų.⁵⁸

d. Teismų sprendimai

Norint taikyti teismų sprendimus kaip teisės šaltinį, turi būti atsižvelgiama į tai, kad jie privalomi tik byloje dalyvaujančioms šalims ir tik tai konkrečiai bylai,⁵⁹ tačiau teismai dažnai vadovaujasi savo senesniais sprendimais naujose bylose.⁶⁰ Teismai aiškina teisę, todėl jų sprendimai yra svarbi priemonė temos nagrinėjimui.

e. Tarptautinės humanitarinės teisės ir tarptautinės žmogaus teisių teisės santykis VGK metu

Tarptautinis Teisingumo Teismas nustatė tris situacijas, liečiančias sąveiką tarp tarptautinės humanitarinės teisės ir tarptautinės žmogaus teisių teisės:

„Kalbant apie santykius tarp tarptautinės humanitarinės teisės ir žmogaus teisių teisės, yra galimi trys sprendimo būdai: kai kurios teisės gali būti išimtinai tarptautinės humanitarinės teisės klausimai; kitos gali būti tik žmogaus teisių teisės klausimai; dar kiti gali būti abiejų tarptautinės teisės šakų klausimai. Turi

⁵⁶ International humanitarian law. Answers to your questions. International Committee of the Red Cross, 2002. P. 7.

⁵⁷ Dieter, 2009, *supra* išnaša 10. P. 609.

⁵⁸ *Ibid.* P. 613 – 614.

⁵⁹ Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutas, 1945. Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557. 59 str.

⁶⁰ Akerhurst M., Malanczuk P., 2000, *supra* išnaša 51. P. 82.

atsižvelgta į abi tarptautines teises, būtent žmogaus teisių teisę, ir, kaip *lex specialis*, tarptautinę humanitarinę teisę.⁶¹

Atitinkamai, prieštaraujančios nuostatos turėtų būti reguliuojamos pagal *lex specialis* principą. Kadangi tarptautinė humanitarinė teisė taikoma netarptautinių ginkluotų konfliktų metu, laikytina, kad ji yra specifiškesnė teisė, kuri turėtų būti viršesnė už tam tikras kitas bendras taisykles. Tačiau žmogaus teisių teisė ir toliau veikia ginkluoto konflikto metu, kai tuo metu humanitarinės teisės veikimas galimas tik ginkluoto konflikto ribose. Pagrindinės žmogaus teisės, kaip pripažįstama tarptautinėje teisėje ir nustatyta tarptautiniuose dokumentuose, yra toliau pilnai taikomos ginkluoto konflikto metu.⁶² Tai kyla iš poreikio užtikrinti, kad su galia ateina atsakomybė, ir kad nevalstybiniai subjektai turi elgtis taip, kad nebūtų pažeidinėjamos žmogaus teisės,⁶³ tad įsipareigojimai nepažeidinėti žmogaus teisių netarptautinio ginkluoto konflikto metu nėra vien tik valstybės pareiga. Visos netarptautinių ginkluotų konfliktų šalys, nepriklausomai nuo jų teisinio statuso, turi įsipareigojimus gerbti tarptautinę humanitarinę teisę, taip pat fundamentalias žmogaus teises.⁶⁴ Taip pat be jau galiojančių tarptautinių sutarčių per ginkluotus konfliktus ar po jų kartais šalys gali sudaryti ir abipusius rašytinius susitarimus, kuriais prisiima pareigą gerbti ne vien ginkluoto konflikto teisę, bet ir žmogaus teises.⁶⁵ Detaliau specialieji susitarimai nagrinėjami 2.1. poskyryje.

Be to, kad žmogaus teisių teisės galia yra apribota tarptautinės humanitarinės teisės normų, jos veikimas dar labai priklauso ir nuo valstybės pajėgumo vykdyti savo jurisdikciją V GK metu⁶⁶ – jeigu valstybės valdžia yra silpna ar žlugusi, natūralu, kad žmogaus teisių teisė bus neveiksni, o užtikrinti pagarbą žmogaus teisėms yra valstybių pareiga.⁶⁷

Apibendrinant, netarptautinių ginkluotų konfliktų metu žmogaus teisių privalo laikytis tiek valstybė, tiek nevalstybiniai subjektai, tačiau žmogaus teisių įgyvendinimas valstybėje tiesiogiai priklauso nuo valstybės valdžios pajėgumo; esant prieštaravimams tarp tarptautinės žmogaus teisių teisės ir tarptautinės humanitarinės teisės taikoma pastaroji vadovaujantis *lex specialis derogat legi generali* principu.

⁶¹ ICJ, Legal consequences of the construction of a wall in the occupied territory. Advisory opinion of 9 July 2004. Para. 106 // <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

⁶² UN General Assembly, General Assembly resolution 2675 (1970) *Basic principles for the protection of civil populations in armed conflicts*, 9 December 1970. Para. 1 (toliau – JT GA rezoliucija 2675 (1970)) // <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/349/40/IMG/NR034940.pdf?OpenElement>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

⁶³ Lubell, 2010, *supra* išnaša 9. P. 16.

⁶⁴ Clapham A. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. Oxford University Press, 2006. P. 276 (toliau – Clapham, 2006).

⁶⁵ Clapham, *International Review of the Red Cross*, 2006, *supra* išnaša 26. P. 493.

⁶⁶ Dieter, 2009, *supra* išnaša 10. P. 609.

⁶⁷ Schabas, 2002, *supra* išnaša 46. P. 908.

1.3. Netarptautinio ginkluoto konflikto šalys

Kaip jau minėta, nevalstybinio ginkluoto konflikto metu susiduria valstybiniai ir nevalstybiniai subjektai arba nevalstybiniai subjektai tarpusavyje. Valstybiniai subjektai yra pati valstybė, jos vykdomoji valdžia, tuo metu individai ar grupės, kurie neveikia valstybės vardu, yra nevalstybiniai subjektai. Valstybė nekontroliuoja nevalstybinių subjektų ir jie nėra (*de facto* ar *de jure*) jokio valstybinio aparato dalis, be to, jie išlaiko savo identitetą ir egzistuoja kaip nepriklausoma valstybė.⁶⁸

Nevalstybinio subjekto gali būti tas, kuris veikia:

- a) tiek valstybės viduje, tiek už jos ribų,
- b) kuris įsikūręs tik kaimyninėje valstybėje,
- c) nevalstybiniai subjektai yra transnacionalinės grupės, kurios neapsiriboja viena valstybe.⁶⁹

Kitas svarbus nevalstybinių subjektų aspektas yra tai, kad netarptautinio ginkluoto konflikto metu ginkluoto pasipriešinimo grupės, neigdamos valstybės kontrolę, siekia pakeisti politinę lyderystę arba gauti išteklius (naftą, deimantus, auksą ir t.t.).⁷⁰

Nors V GK būdinga, kad dydis, įrangos, mokymai ir kariaujančių šalių taktika yra labai skirtinga, tačiau toks asimetrinis konflikto pobūdis yra nuolatinis iššūkis humanitarinės teisės taikymui.⁷¹ Tradiciškai tarptautinė teisė buvo susijusi su valstybiniais subjektais, o nevalstybiniais subjektams, kai kuriais atvejais ir individams, tarptautinė teisė daugiausiai buvo taikoma tik tiek, kiek buvo primetama pačios valstybės.⁷² Šiuo požiūriu, individai nėra tarptautinės teisės subjektai; jie yra jos objektai ta prasme, kad atsižvelgdamos į individus valstybės pagal paprotinę ir konvencinę teisę gali būti įpareigosotos laikytis tam tikrų elgesio taisyklių.⁷³

Visos taisyklės, darančios įtaką vyriausybės ir disidentų kovai turi vieną bendrą bruožą: jos nesuteikia teisėtų kovotojų statuso maištautojams. Dar rengiant II PP kelios valstybės pareiškė, kad sukilėliai, dalyvavę pilietiniame kare, buvo tiesiog nusikaltėliai, ir kad protokolas jiems nesuteikia jokio tarptautinio teisinio statuso.⁷⁴ Tiek vyriausybės, tiek trečiųjų šalių akimis maištautojai išlieka nusikaltėliais, pažeidžiančiais nacionalinę baudžiamąją teisę, o sučiupti jie neįgauna karo belaivių statuso, bet yra teisiami ir baudžiami už tai, kad griebėsi ginklo prieš centrinius valdžios organus.⁷⁵

Atkreiptinas dėmesys, kad tarptautinė teisė numato tarptautinio subjekto statuso įgijimui reikalingus minimalius reikalavimus. Visų pirma, maištautojai turi įrodyti, kad jie turi efektyvią teritorijos dalies kontrolę ir antra, vidiniai neramumai turi pasiekti tam tikrą intensyvumo lygį ir

⁶⁸ Lubell, 2010, *supra* išnaša 9. P. 14.

⁶⁹ *Ibid.* P. 15.

⁷⁰ Dieter, 2009, *supra* išnaša 10. P. 605.

⁷¹ *Ibid.*

⁷² Clapham, 2006, *supra* išnaša 64. P. 648.

⁷³ Bianchi A., *Non-State actors and International law*. Ashgate Publishing, 2009. P. 3.

⁷⁴ Clapham, *International Review of the Red Cross*, 2006, *supra* išnaša 26. P. 498.

⁷⁵ Cassese A., 2005, *supra* išnaša 33. P. 429.

trukmę (tai negali būti tiesiog maištas ar pavieniai ir trumpi smurto veiksmai), o valstybės savo ruožtu turi įvertinti, ar šie reikalavimai buvo įgyvendinti (suteikiant ar nesuteikiant pripažinimą). Jei, teoriškai, visa tarptautinė bendruomenė nuspręstų, kad tam tikra pasipriešinimo grupuotė netenkina būtinų sąlygų, mažai tikėtina, kad ši grupuotė galės pilnai naudotis savo teisėmis ir vykdyti įsipareigojimus, kad ir kokia stipri, efektyvi ir ilgai trunkanti būtų jos valdžia jos valdomoje teritorijoje, priklausančioje suvereniai valstybei.⁷⁶

Nors valstybėms ir lieka teorinės galimybės suteikti maištininkams teises ir pareigas juos pripažįstant sukilėliais ar kovojančiąja šalimi, tačiau šiandien daugiau prasmės suteikia maištininkus (nepripažintus sukilėlius) laikyti tarptautinių įsipareigojimų pagal šiuolaikinę tarptautinę humanitarinę teisę adresatais, ypač kalbant apie pareigas pagal keturių Ženevos konvencijų bendrąjį 3 straipsnį ir II PP. Šiandien tarptautinė teisė nustato įsipareigojimus tam tikroms ginkluoto konflikto šalims neatsižvelgiant į valstybės, prieš kurią jie kovoja, ar bet kurios trečiosios valstybės, pripažinimą.⁷⁷ Tad valstybės pripažinimas turi mažai įtakos, o privalomos tarptautinės humanitarinės teisės normos pradeda veikti, kai konfliktas pasiekia reikiamą ribą.⁷⁸ Taip pat tarptautinės teisės taikymui įtakos neturi ir ginkluotųjų pasipriešinimo grupių pareiškimas, kad jos laikosi bendrojo 3 straipsnio ir II PP.⁷⁹ Pasak Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto:

„Nevyriausybinių grupės, įsitraukusios į konfliktą turi būti laikomos „konflikto šalims“, tai reiškia, kad jos turi organizuotas ginkluotąsias pajėgas, o šios pajėgos turi turėti tam tikrą vadovavimo struktūrą ir turėti galimybę išlaikyti karines operacijas.“⁸⁰

Taigi turi būti įvertintos objektyvios aplinkybės: pasipriešinimo grupės turi turėti organizuotą administraciją, efektyviai valdančią dalį valstybės teritorijos ir organizuotas ginkluotas pajėgas, galinčias tvirtai laikytis tarptautinės teisės.

Taip pat svarbu pabrėžti ir tai, kad netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose dažna problema yra tiesioginis civilių dalyvavimas ginkluotuose kovos veiksmuose. Ženevos konvencijos ir jų papildomi protokolai neapibrėžia, kas yra tiesioginis dalyvavimas, taigi kyla tokie klausimai: 1) kas laikomas civiliu pagal atskyrimo principą? 2) kokie veiksmai atitinka tiesioginį dalyvavimą ginkluotuose kovos veiksmuose? ir 3) kokiais būdais reglamentuojamas apsaugos nuo tiesioginio užpuolimo praradimas?⁸¹ Atsakymai į šiuos klausimus apibrėžia, kokie asmenys turi apsaugą nuo tiesioginių atakų, išskyrus tuos atvejus, kai ir kol jie imasi tiesioginių kovos veiksmų; kokie

⁷⁶ Cassese A., 2005, *supra* išnaša 33. P. 125 – 127.

⁷⁷ Clapham, 2006, *supra* išnaša 64. P. 272.

⁷⁸ Clapham, International Review of the Red Cross, 2006, *supra* išnaša 26. P. 492.

⁷⁹ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 14.

⁸⁰ Lubell, 2010, *supra* išnaša 9. P. 109.

⁸¹ Interpretive guidance on the notion of direct participation in hostilities under international humanitarian law. ICRC, 2009. P. 13.

individualūs veiksmai panaikina civilio apsaugą nuo tiesioginių atakų bei kokios taisyklės ir principai galioja naudojant jėgą prieš teisėtus taikinius ir kt.⁸²

Be kita ko, svarbu apžvelgti ir ginkluotus konfliktus, kuomet viena iš šalių yra nacionalinis išsivadavimo judėjimas. Kai valstybė yra ginkluoto konflikto būsenoje su nacionaliniu išsivadavimo judėjimu, tai iš pirmo žvilgsnio taip pat sietina su vidiniu ginkluotu konfliktu. Tačiau jeigu tokios situacijos apima ginkluotus konfliktus, kuriuose tautos, norėdamos naudotis savo apsisprendimo teise, kovoja su kolonijine valdžia, svetimšalių okupacija ar rasistiniais režimais, tuomet ginkluotas konfliktas atitinka I papildomo protokolo taikymui būtinus reikalavimus ir toks konfliktas yra tarptautinis.⁸³

Kaip ir ginkluotosios opozicijos grupės, nacionalinio išsivadavimo judėjimai nėra subjektai, kurie galėtų tapti Ženevos konvencijų ir protokolų šalimi, tačiau skirtingai nuo ginkluotų opozicijos grupių, nacionalinio išsivadavimo judėjimai gali tapti I papildomo protokolo šalimi lygiomis teisėmis su Aukštąja Susitariančia Šalimi, jei jie šiuo klausimu išreiškia specialų pareiškimą.⁸⁴ Pareiškimo poveikis būtų toks, kad tokie konfliktai būtų traktuojami kaip tarptautiniai ginkluoti konfliktai.⁸⁵

Tačiau nėra nurodoma, koks judėjimas siekia savo apsisprendimo teisės ir koks judėjimas gali būti laikomas nacionaliniu išsivadavimo judėjimu, taip pat nesuteikiama pagalba nustatant, ar valstybė turi savivaldą ar kas yra tauta. Sprendimas, ar I papildomo protokolo 1 str. 4 d. nurodytos sąlygos yra įvykdytos, yra visiškai subjektyvus ir priklauso nuo kiekvienos valstybės nuožiūros.⁸⁶

Taip pat ir patys nacionalinio išsivadavimo judėjimo atstovai gali atmesti nevalstybinių subjektų etiketę ne vien dėl to, kad jie nori pabrėžti savo valstybinius siekius ir statusą, bet taip pat jie kartais gali būti pripažinti valstybe nare tam tikrose regioninėse tarpvyriausybinesse organizacijose. Vienas skirtumas tarp tokių grupių ir pripažintų kariaujančių šalių bei sukilėlių yra tas, kad tokie nacionalinio išsivadavimo judėjimai gali reikalauti teisių, ir jiems bus taikomi tarptautiniai įsipareigojimai, net jei nėra teritorijos kontrolės ar aiškaus priešininkų pripažinimo, svarbiausia, kad jie patektų į I papildomo protokolo 1 str. 4 d. taikymo sritį.⁸⁷ Taipogi nacionalinio išsivadavimo judėjimų kategorija atkreipia dėmesį ir į tai, kad nevalstybiniai subjektai gali tapti įpareigoti pagal tarptautinę teisę vadovaujantis tarptautinės humanitarinės teisės sutarčių sąlygomis.⁸⁸ Ryškiausias pavyzdys šiandien – Palestina.⁸⁹

Tačiau detalesnis tiesioginio atskirų (pavienių) civilių dalyvavimas ginkluotuose konfliktuose bei nacionalinių išsivadavimo judėjimų klausimas nebus nagrinėjamas, nes, autorės nuomone, tai yra dvi

⁸² *Ibid.*

⁸³ II PP, *supra* išnaša 31. 1 str. 4 d.

⁸⁴ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 17.

⁸⁵ UK Ministry of Defence. The Manual of the Law of Armed Conflict. Oxford University Press, 2005. P. 385.

⁸⁶ Green, 2008, *supra* išnaša 13. P. 79.

⁸⁷ Clapham, 2006, *supra* išnaša 64. P. 273.

⁸⁸ *Ibid.* P. 274.

⁸⁹ 2012 m. lapkričio 29d. *Palestinai Jungtinėse Tautose suteiktas „neprisijungusios valstybės stebėtojos“ statusas; Palestina pripažinta valstybe* // <http://www.un.org/News/Press/docs/2012/ga11317.doc.htm>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

pakankamai plačios ir atskiro tyrimo reikalaujančios temos. Taigi šiuo atveju toliau detalesnę analizę atliksime nevalstybinių subjektų, kaip ginkluotos pasipriešinimo grupės, atžvilgiu.

2. NEVALSTYBINIAI SUBJEKTAI GINKLUOTUOSE KONFLIKTUOSE: ĮSIPAREIGOJIMŲ IR ATSAKOMYBĖS PAGAL TARPTAUTINĘ HUMANITARINĘ TEISĘ PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Ankstesniame skyriuje prieita prie išvados, kad visos ginkluoto konflikto šalys yra įpareigosotos laikytis tarptautinės humanitarinės teisės normų. Nagrinėjant nevalstybinių subjektų padėtį ginkluotuose konfliktuose, vienas iš svarbiausių probleminių aspektų yra išsiaiškinti, kokius įsipareigojimus šie subjektai gauna ar prisiima patys, kai įsitraukia į ginkluotus kovos veiksmus su valstybe ar kita pasipriešinimo grupuote. Ar jie apskritai turi reikiamą subjektiškumą tokiems įsipareigojimams gauti ar prisiimti? Taipogi itin svarbus atsakomybės klausimas: kam kyla atsakomybė už ginkluotų opozicijos grupių veikas – jų vadams, pavaldiniams ar jiems visiems? Šie klausimai detaliau analizuojami 2.1. ir 2.2. poskyriuose.

2.1. Nevalstybinių subjektų įsipareigojimai pagal tarptautines sutartis ir paprotinę teisę

Kai valstybė yra VGK stadijoje, netarptautinių ginkluotų konfliktų teisė yra privaloma visoms konflikto šalims: tiek valstybėms, tiek ginkluotosioms opozicijos grupėms (disidentams).⁹⁰ Nepaisant šios nuostatos aiškumo, abi šalys ir kai kurie apžvalgininkai teigia, kad bendrasis 3 straipsnis neįpareigoja ginkluoto pasipriešinimo grupių, arba kad jis taikomas tik šių grupių atskiriems nariams (individaus), o ne visai grupei.⁹¹ Tokia nuomonė kyla iš to, kad Ženevos konvencijos ir II papildomas protokolai yra tarptautiniai susitarimai, sudaryti tarp valstybių, o ginkluoto pasipriešinimo grupės nėra ratifikavusios ar prisijungusios prie šių sutarčių, taip pat jos negali tapti Ženevos konvencijų ar II PP šalimis. Ženevos konvencijos pripažįsta tik valstybes kaip „Aukštąsias Susitariančias Šalis“, tas pats pasakytina ir apie II PP, nes tik Ženevos konvencijų valstybė narė gali tapti protokolo šalimi.⁹² Tačiau toks pažodinis protokolo aiškinimas nelaikytinas teisingu, kadangi nevalstybiniai subjektai, kaip valstybės piliečiai, yra tiesioginiai konvencijų ar paprotinės teisės, pagal kuriuos valstybė yra įsipareigojusi, adresatai, todėl privalo jų laikytis.⁹³

Taigi ginkluotosios opozicijos grupės negali tapti Ženevos konvencijų ar papildomų protokolų šalimis, jos savo teises ir pareigas išveda iš bendrojo 3 straipsnio ir II PP per valstybę, kurios teritorijoje jos veikia, ir taip pat nėra reikalaujama, kad jos pareikštų įsipareigojimą pagal atitinkamas

⁹⁰ Dieter, 2009, *supra* išnaša 10. P. 620.

⁹¹ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 9.

⁹² *Ibid.* P. 14.

⁹³ Dieter, 2009, *supra* išnaša 10. P. 620.

normas. Kai teritorinė valstybė ratifikuoja Ženevos konvencijas ir II PP, ginkluoto pasipriešinimo grupė, veikianti jos teritorijoje, tampa automatiškai susaistyta atitinkamų nustatytų normų.⁹⁴

Konvencijų tikslas – vienodas bendrojo 3 straipsnio taikymas abiem pusėms nepriklausomai nuo to, kad revoliucinės valdžios institucijos nepateikė jokių pareiškimų dėl ketinimo laikytis.⁹⁵ Taip pat plati tarptautinė praktika patvirtina, kad ginkluotosios opozicijos atstovai privalo laikytis bendrojo 3 straipsnio ir II PP – vadinamosios *Tablada* bylos atveju, Amerikos Valstybių Žmogaus Teisių Komisija pareiškė:

„Skirtingai nuo žmogaus teisių teisės, kuri paprastai suvaržo tik valstybės pareigūno piktnaudžiavimo praktiką, bendrojo 3 straipsnio privalomosios nuostatos aiškiai įpareigoja ir yra vienodai taikomos abiem konflikto šalims, t.y., vyriausybei ir disidentų pajėgoms. Be to, įpareigojimas taikyti bendrąjį 3 straipsnį yra absoliutus abiejoms šalims ir nepriklauso kitos šalies įsipareigojimo“.⁹⁶

Svarbus elementas užtikrinant pagarbą humanitarinei teisei yra abipusiškumo supratimas: jokia konflikto šalis negali tikėtis, kad priešininkas laikysis kariavimo taisyklių, jei pati jų negerbia.⁹⁷ Nors humanitarinė apsauga negali būti taikoma vadovaujantis abipusiškumo principu, tačiau abipusio elgesio lūkesčiai turėtų būti varomoji jėga paskatinant geresnį laikymąsi.⁹⁸

Taigi ginkluotosios opozicijos atstovai privalo gerbti savo įsipareigojimus, kylančius iš bendrojo 3 straipsnio, be to, svarbus ir geografinis aspektas: ši pareiga galioja visoje valstybės teritorijoje, o ne tik tose srityse, kuriose vyksta konfliktas. Geografinis bendrojo 3 straipsnio taikymas išsiplečia už karinių operacijų vietų.⁹⁹

Be geografinio teisės taikymo, taipogi svarbus ir taikymo laikas. Dėl laikino bendrojo 3 straipsnio ir II PP 4 – 6 str. taikymo Jugoslavijos Tribunolas nustatė, kad vidinių konfliktų laiko apimtis peržengia tikslų karo veiksmų laiką, tad atitinkamos nuostatos ir toliau yra taikomos po to, kai karo veiksmai baigėsi.¹⁰⁰ Šiuo atžvilgiu jis vadovavosi II PP 2 str. 2 d., kurioje nurodyta, kad:

„pasibaigus ginkluotam konfliktui, visi asmenys, kurių laisvė buvo atimta arba apribota dėl konflikto priežasčių, taip pat tie, kurių laisvė buvo atimta ar apribota dėl tų pačių priežasčių po konflikto, yra saugomi vadovaujantis 5 ir 6 straipsniais iki laisvės atėmimo ar apribojimo pabaigos“.¹⁰¹

⁹⁴ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 15.

⁹⁵ Green, 2008, *supra* išnaša 13. P. 347.

⁹⁶ *Juan Carlos Abella v. Argentina*, byla 11.137, Report N° 55/97, Inter-Am. C.H.R., OEA/Ser.L/V/II.95 (1997). Para. 174.

⁹⁷ Dieter, 2009, *supra* išnaša 10. P. 687.

⁹⁸ *Ibid.* P. 689.

⁹⁹ *Tadić Appeal on Jurisdiction 1995*, *supra* išnaša 14. Para. 69.

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 61.

Specialūs susitarimai.

Kaip jau pabrėžta 1 skyriuje, tais atvejais, kai taikomas II PP, bendrasis 3 straipsnis taikomas ir toliau. II PP turi aukštesnius taikymo kriterijus nei bendrasis 3 straipsnis ir kad II PP turėtų kažkokią teisinę galią sukilėliams, turi būti laikomasi dviejų kriterijų:

- 1) Aukštosios Susitariančiosios Šalys numato, kad protokolas įpareigos sukilėlius;
- 2) savo ruožtu sukilėliai turi pripažinti jiems suteiktas teises ir pareigas.¹⁰²

Ginkluotųjų opozicijos grupių specialūs susitarimai ir *ad hoc* pareiškimai, pagal kuriuos jie aiškiai sutinka laikytis bendrojo 3 straipsnio ir II PP iš tiesų pašalina jų negalėjimą ratifikuoti šių sutarčių. Tokios sutartys ir deklaracijos tarnauja dviem tikslams: pirma, jos priverčia šias grupes aiškiai pareikšti savo valią ir gebėjimą laikytis atitinkamų normų; antra, jos skatina valstybę priimti atitinkamų normų taikymą konkrečiam konfliktui.¹⁰³ Pavyzdžiui, Amerikos Žmogaus Teisių Komisija trečiosiojoje ataskaitoje dėl Kolumbijos pažymėjo, kad pasipriešinimo grupuotės konkrečiai pareiškė, kad jos laikosi 1949 metų Ženevos konvencijų ir II PP.¹⁰⁴

Taip pat skirtingai nuo daugiašalių sutarčių ir paprotinės teisės, kurių normos ginkluotosioms opozicijos grupėms paprastai taikomos per teritorinę valstybę, dėl specialiųjų susitarimų normų laikymosi grupės išreiškia aiškų sutinkimą,¹⁰⁵ kas reiškia, kad tam tikros normos ginkluotoms pasipriešinimo grupėms nėra „primetamos“. Taip prisidedama prie ginkluotų opozicijos grupių noro laikytis šių normų.

Bendrasis 3 straipsnis taipogi pripažįsta ginkluotų opozicijos grupių teisinį veiksnumą sudaryti sutartis: „konflikto šalys savo ruožtu stengiasi įgyvendinti visas arba dalį toliau pateikiamų šios Konvencijos nuostatų, sudarydamos specialius susitarimus“. Šis straipsnis nesukuria teisinės pareigos sudaryti sutartis, jis tik ragina konflikto šalis sudaryti susitarimus, papildančius šį straipsnį. Bendrasis 3 straipsnis nenurodo, su kuo ginkluotosios opozicijos grupės turėtų sudaryti susitarimus. Akivaizdus pasirinkimas būtų su teritorine valstybe ar kitomis ginkluotomis opozicijos grupėmis, galbūt bendradarbiaujant su trečiosiomis valstybėmis ar tarptautinėmis organizacijomis.¹⁰⁶ Bendrajame 3 straipsnyje numatyta, kad Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus Komitetas ar kokia nors kita nešališka humanitarinė organizacija gali pasiūlyti savo paslaugas netarptautinio ginkluoto konflikto šalims bei pabrėžti humanitarinį šio straipsnio tikslą, kuris ragina visas šalis stengtis susitarti tarpusavyje, kad pradėtų veikti ir kiti konvencijos straipsniai.¹⁰⁷

¹⁰² Moir L. *The law of internal armed conflicts*. Cambridge University Press, 2002. P. 97 (*toliau* – Moir, 2002).

¹⁰³ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 17.

¹⁰⁴ Ataskaita dėl Kolumbijos, 1999, *supra* išnaša 25. IV skyrius. Para. 122; *Ruandos Tribunolas taip pat atsižvelgė į tokį pasipriešinimo grupuočių pareiškimą Akayesu sprendime*, Bylos Nr. ICTR-96-4-T, 1998. Para. 627.

¹⁰⁵ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 28.

¹⁰⁶ *Ibid.* P. 29.

¹⁰⁷ Green, 2008, *supra* išnaša 13. P. 348.

Vertinant, ar susitarimas yra privalomas ginkluotoms opozicijos grupėms, reikėtų pažymėti, kad Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės netaikytina šių grupių sudarytiems susitarimams, kadangi joje nustatyta, kad ji taikoma sutartims tarp valstybių.¹⁰⁸ Tačiau ne Vienos konvencijos taikymo srities tarptautiniai susitarimai vis dėlto gali būti privalomi jų šalims, kaip aiškiai numato Konvencija.¹⁰⁹ Todėl galima padaryti išvadą, kad specialūs susitarimai, sudaryti ginkluotų opozicijos grupių, joms yra privalomi.

Nustatant disidentų ginkluotųjų grupių norą laikytis II PP lieka neaišku, ar reikalavimas pagal šio protokolo 1 str. 1 d., kurioje įtvirtinta, kad disidentų ginkluotos grupuotės gali taikyti jo nuostatas taip pat reiškia, kad jos iš tikrųjų įpareigos tai padaryti.¹¹⁰ Ginkluoto pasipriešinimo grupuočių noras laikytis protokolo turi būti nustatytas kiekvienu atskiru atveju. Labiausiai patikimas tokio noro ženklas yra aiškus protokolo nuostatų laikymasis, taip pat galima atsižvelgti ir į tokių grupių sutikimą būti saistomiems protokolo nuostatų.¹¹¹ Tačiau tokie pareiškimai yra mažiau svarbūs palyginti su tuo, ar valstybė yra ratifikavusi atitinkamą sutartį ir faktine ginkluotų opozicijos grupių praktika.

Toliau svarbu aptarti atskirus ir esminius ginkluotų opozicijos grupių, kaip tokių, įsipareigojimus. Tarptautinė praktika davė platų įsipareigojimų pritaikymą ginkluotosioms pasipriešinimo grupėms, kad su jų valdžioje esančiais asmenimis būtų elgiamasi humaniškai, įskaitant įsipareigojimus, susijusius su sulaikytais asmenimis, ir įsipareigojimus dėl tokių asmenų baudžiamųjų persekiojimų. Be to, yra didelė civilių gyventojų apsaugos nuo karo veiksmų praktika, įskaitant sausumos minų draudimą ir draudimą versti civilius gyventojus badauti.¹¹² Sausumos minos nėra tiesiogiai uždraustos II PP, tačiau šis draudimas išplaukia iš bendros taisyklės apsaugoti civilius, kadangi tokio ginklo panaudojimas pažeidžia atskirtinumo principą.¹¹³ Detalesnis tokių ginklų naudojimas reglamentuotas 1997 m. Otavos konvencijoje, kurios narėmis šiuo metu yra 160 valstybių.¹¹⁴

2.1.1. Humaniškas elgesys

Bendrasis 3 straipsnis ir II PP 4 – 6 str. įpareigoja ginkluotas opozicijos grupes elgtis humaniškai su visais asmenimis, kurie nebekovoja ir kurie pateko į jų rankas, taip pat juos apsaugoti nuo piktnaudžiavimo valdžia.

¹⁰⁸ Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, 1969. Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-480. 1 str.

¹⁰⁹ *Ibid.* 3 str.

¹¹⁰ Moir, 2002, *supra* išnaša 102. P. 97.

¹¹¹ Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts. ICRC. Geneva, 2008. P. 19 – 21.

¹¹² II PP, *supra* išnaša 31. IV dalies straipsniai, skirti civiliams gyventojams.

¹¹³ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 85.

¹¹⁴ United Nations Treaty Collection // http://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=treaty&mtdsg_no=xxvi-5&chapter=26&lang=en, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

Nei bendrasis 3 straipsnis, nei II PP 4 – 6 str., atsipindintys bendrąjį 3 straipsnį, nenaudoja sąvokos „civiliai“. Ginkluotuose konfliktuose šis terminas taikomas asmenims, kurie nepriklauso nuo ginkluotų opozicijos grupių galios.

Taip pat svarbu paminėti, kad pagal bendrąjį 3 straipsnį „turi būti elgiamasi humaniškai, nepaisant jų rasės, spalvos, religijos ar tikėjimo, lyties, kilmės, turto ar kitų panašių skirtumų“.¹¹⁵ Formuluoję atspindi Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 2 str., Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 2 str. 1 d., Europos žmogaus teisių konvencijos 14 str. Tai gerokai sutrumpintas sąrašas lyginant su platesnėmis šių sutarčių nediskriminacinėmis nuostatomis, kita vertus, žmogaus teisių teisės veikimas yra apribotas humanitarinės teisės, kuri veikia *lex specialis* principu.¹¹⁶

2.1.2. Svarbiausios garantijos

Be bendro nehumaniško elgesio draudimo, bendrasis 3 straipsnis draudžia ir kitus specifinius veiksmus, įskaitant nežmoniško elgesio draudimą, ypatingai kėsiniams į gyvybę ir asmenį: visų rūšių nužudymai, sužalojimai, žiaurus elgesys ir kankinimai; įkaitų ėmimas; žmogaus orumo įžeidimas ypač niekinančiu ir žeminančiu elgesiu; turi būti užtikrinamos svarbiausios tinkamo proceso garantijos.¹¹⁷

Bendrojo 3 straipsnio 1 d. a p. dar kartą patvirtina, kad savavališko kėsiniams į gyvybę draudimas pagal žmogaus teisių teisę ir toliau galioja ginkluotų konfliktų metu.¹¹⁸ Pagal tarptautinę humanitarinę teisę toks kėsinimasis apima elgesį, draudžiamą ne vien pagal bendrojo 3 straipsnio 1 d. a p.,¹¹⁹ bet ir II PP 4 str.,¹²⁰ ar veikas, padarytas pažeidžiant pagrindinius atskyrimo ir civilių gyventojų apsaugos principus.

Kaip jau minėta 1 skyriuje, II PP išplečia bendrąjį 3 straipsnį. II PP 4 ir 6 straipsniai apima pagrindines žmogiško elgesio ir teismines garantijas: 4 str. nagrinėja tuos pačius klausimus kaip ir bendrojo 3 straipsnio 1 d. ir papildomai uždraudžia kolektyvines bausmes, terorizavimą, pavergimą, plėšimus, prievartavimus, priverstinę prostituciją ir nepadorų kėsiniams,¹²¹ o 6 str. skirtas baudžiamojo persekiojimo reglamentavimui. Konkretūs įpareigojimai, susiję su asmenų, kurių laisvė buvo apribota, yra nurodyti II PP 5 straipsnyje.

¹¹⁵ Keturių 1949 m. Ženevos konvencijų bendrojo 3 straipsnio 1 d.

¹¹⁶ Plačiau tarptautinės humanitarinės teisės ir tarptautinės žmogaus teisių teisės santykis aptartas 1.2. poskyrio d. punkte.

¹¹⁷ Keturių 1949 m. Ženevos konvencijų bendrojo 3 straipsnio 1 d.

¹¹⁸ Toks draudimas įtvirtintas EŽTK 3 str., TPPTP 7 str.

¹¹⁹ Šis straipsnis draudžia „kėsintis į gyvybę ir asmenį, ypač įvairiais būdais žudyti, luošinti, žiauriai elgtis ir kankinti“.

¹²⁰ Šis straipsnis užtikrina pagrindines humaniško elgesio garantijas.

¹²¹ II PP, *supra* išnaša 31. 4 str. 2 d.

2.1.3. Sužeistieji ir ligoniai

Tiek bendrajame 3 straipsnyje, tiek II PP ginkluotosioms opozicijos grupėms nurodomi absoliutūs įpareigojimai dėl sužeistųjų ir ligonių. Pagal bendrojo 3 straipsnio 2 d., būtina surinkti visus sužeistuosius ir ligonius bei jais rūpintis. Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus Komiteto Ženevos konvencijų komentaras pažymi, kad sąlyga, kuri nurodoma atskiroje straipsnio dalyje, yra glausta ir ypatingai tvirta. Ji išreiškia kategorišką pareigą, kurios negalima apriboti ir kuriai nereikia jokio paaiškinimo.¹²² II PP išplečia šią bendrąją nuostatą savo 7 ir 8 straipsniuose,¹²³ kuriuose nustatyta, kad šie asmenys visais atvejais bus gerbiami ir ginami. Nors 8 str. ir numato, kad surasti ir surinkti sužeistuosius, ligonius ir patyrusius laivo sudužimą, apsaugoti juos nuo apiplėšimo ir blogo elgesio su jais, užtikrinti jiems tinkamą priežiūrą imamasi „visais atvejais, kai leidžia aplinkybės“, tačiau straipsnis taip pat pabrėžia, kad visų priemonių turima imtis nedelsiant.

2.1.4. Civilių apsauga

Jau minėta anksčiau, kad ginkluotos opozicijos grupės turi pareigą užtikrinti humanišką elgesį su visais karo veiksmuose nedalyvaujančiais asmenims ir tais, kurie yra jų žinioje, tačiau ginkluotų konfliktų metu šios pareigos yra itin dažnai nesilaikoma.¹²⁴

Visgi labai dažnai sunku nustatyti skirtumą tarp civilių ir tų, kurie dalyvauja kovos veiksmuose ir dėl to neturi apsaugos nuo karo veiksmų vidaus konflikto metu. Ginkluotų opozicijos grupių nariai ne visada dėvi uniformas, jie gali gyventi arba ieškoti prieglobsčio kaimuose, taip pat civiliai savo noru arba priverstinai gali teikti materialinę paramą ginkluotoms opozicijos grupėms, dėl ko jie tampa taikiniais. II PP nurodo civilius ir civilius gyventojus, tačiau neapibrėžia šių sąvokų.¹²⁵ Kadangi tokio apibrėžimo nėra, Ruandos Tribunolas ir Amerikos Žmogaus Teisių Komisija nustatė, kad patikimam orientavimuisi jie turi ieškoti pavyzdžio I papildomo protokolo 50 str. Atitinkamai, šios institucijos apibrėžė civilius kaip tokius asmenis, kurie tarptautinės humanitarinės teisės prasme nėra konflikto šalių nariai.¹²⁶

Anot Komisijos, yra būtina išaiškinti skirtumą tarp tiesioginio ir netiesioginio dalyvavimo kovos veiksmuose prieš civilius gyventojus, siekiant nustatyti tas ribotas situacijas, kai pulti civilius yra neteisėta. Humanitarinėje teisėje frazė „tiesioginis dalyvavimas kovos veiksmuose“ paprastai reiškia

¹²² Commentary on the I Geneva convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. ICRC. Geneva, 1958. P. 56.

¹²³ Taip pat II PP (supra išnaša 31) 5 str. 2 d. a p.: „išskyrus atvejus, kai vienos šeimos vyrai ir moterys apgyvendinami kartu, moterys laikomos patalpose, atskirtose nuo patalpų, kuriose laikomi vyrai, ir tiesiogiai prižiūrimos tik moterų“.

¹²⁴ Žiūrėti 3.1. ir 3.2. poskyrius, kuriuose detaliau apžvelgiama šios pareigos nesilaikymo tendencija.

¹²⁵ II PP, supra išnaša 31. 5 str. ir IV dalis.

¹²⁶ Zegveld, 2002, supra išnaša 12. P. 75.

veiksmus, kurie, pagal jų pobūdį arba paskirtį, yra skirti padaryti realią žalą prieš personalui ir įrangai. Tokie civiliai priešininkui sukelia tiesioginę žalos grėsmę, kai jie rengiasi, dalyvauja ir grįžta iš kovos.¹²⁷ Tiesioginis dalyvavimas karo veiksmuose reiškia tiesioginį priežastinį ryšį tarp veiklos ir priešininkui padarytos žalos tuo laiku ir toje vietoje, kurioje vykdoma veikla.¹²⁸ Taigi kovos veiksmuose dalyvaujantys civiliai tampa tiesioginio užpuolimo taikiniu.

Taip pat svarbu paminėti ir tai, kad nors šie asmenys ir netenka imuniteto nuo tiesioginio užpuolimo, kai jie patys įsitraukia į kovos veiksmus, jie vis dėlto išlaiko savo civilio statusą. Skirtingai nuo paprastų kombatantų, vos tik civiliai nutraukia savo kovos veiksmus, jie nebegali būti užpulti, tačiau gali būti teisiami ir baudžiami už visus savo agresyvius aktus.¹²⁹

Komisija taip pat pateikė ir keletą netiesioginio dalyvavimo pavyzdžių: prekių pardavimas vienai ar daugiau konflikto šalių; išreikšti prijaunimą (angl. *sympathy*) vienai iš šalių; neužkirsti kelio vienos iš šalių išpuoliui.¹³⁰ Tačiau civiliai, teikiantys tik netiesioginę paramą ginkluotosioms pajėgoms, kaip, pavyzdžiui, darbininkai gynybos gamyklose (angl. *defence plants*) ar kurie skirsto arba saugo karinius išteklius užfrontėje, nekelti tiesioginės grėsmės priešininkui ir todėl negali būti tyčinės individualios atakos taikiniu. Akivaizdu, kad vis dėlto jie prisiima šalutinės žalos riziką kaip išpuolių prieš jų darbo vietą ir transportą rezultata.¹³¹

2.1.5. Bendra civilių gyventojų ir civilinių objektų apsauga

II papildomo protokolo IV dalis, pavadinta „civiliai gyventojai“, apima bendrąsias taisykles dėl civilių gyventojų apsaugos nuo karinių veiksmų. 13 str. 1 d. nustato, kad „civiliai gyventojai ir pavieniai civiliai naudojami bendra apsauga nuo pavojų, kuriuos sukelti karinės operacijos“. 13 str. 2 d. draudžia tiesiogines atakas prieš civilius gyventojus: „civiliai gyventojai ir pavieniai civiliai neturi tapti puolimo objektu. Draudžiami smurto veiksmai ar grasinimai smurtu, siekiant įbauginti civilius gyventojus“.

Šios bendrosios apsaugos taisyklės atsispindi Junginių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje Nr. 2444 (1968)¹³² ir Nr. 2675 (1970)¹³³ dėl civilių gyventojų apsaugos, kurias

¹²⁷ Ataskaita dėl Kolumbijos, 1999, *supra* išnaša 25. IV skyrius. Paros. 53 – 54.

¹²⁸ Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949. ICRC. Geneva, 1987. Para. 1679.

¹²⁹ Ataskaita dėl Kolumbijos, 1999, *supra* išnaša 25. IV skyrius. Para. 55.

¹³⁰ *Ibid.* Para. 56.

¹³¹ Bothe M., Partsch K. J., Solf W. A. New Rules for Victims of Armed Conflicts: Commentary on the Two 1977 Protocols Additional to the Geneva Conventions of 1949. Martinus Nijhoff Publishers, 1982. P. 303.

¹³² UN General Assembly, General Assembly resolution 2444 (1968) Respect for Human Rights in Armed Conflicts, 19 December 1968. Para. 1 // <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/244/04/IMG/NR024404.pdf?OpenElement>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

¹³³ JT GA rezoliucija 2675 (1970), *supra* išnaša 62. Paros. 2 – 7.

Jugoslavijos Tribunolas laikė aiškinančiomis paprotį.¹³⁴ Abi rezoliucijos įtraukia atskyrimo principą, o rezoliucijos Nr. 2675 3 paragrafas taip pat reikalauja imtis atsargumo priemonių, kad atakų metu būtų išvengta žalos civiliams gyventojams. Amerikos Valstybių Žmogaus Teisių Komisija nurodė, kad šis civilių gyventojų imunitetas nuo tiesioginių atakų taipogi kodifikuotas bendrajame 3 straipsnyje, pažymėdama, kad draudimas kėsintis į gyvybę ir asmenį su asmenimis, aktyviai nedalyvaujančiais ar nebedalyvaujančiais karo veiksmuose, galioja visais atvejais.¹³⁵

Norint suprasti II PP 13 str., pagal kurį civiliai gyventojai ir pavieniai civiliai naudojami bendra apsauga nuo pavojų, kuriuos sukelia karinės operacijos ir jie neturi tapti puolimo objektu, būtina pagal analogiją taikyti I papildomo protokolo nuostatas, kaip antai 51 str. 4 d. ir 5 d., kurios uždraudžia įvairaus pobūdžio išpuolius, nedarant atskyrimo.¹³⁶ Tokios praktikos laikosi tarptautiniai organai plėtodami II PP normas ir Generalinės Asamblėjos rezoliucijas dėl civilių gyventojų apsaugos nuo karinių veiksmų taikydami I papildomo protokolo normas pagal analogiją, kadangi jie laikosi pozicijos, kad toks I papildomo protokolo taikymas yra būtinas siekiant užtikrinti bendrojo 3 straipsnio ir II PP veiksmingumą.¹³⁷ II PP IV dalis, skirta civiliams gyventojams, nurodo tik principus, bet nenurodo taikymo taisyklių, todėl nėra aišku, kokių priemonių ginkluotos opozicijos grupuotės turi imtis atakos planavimo, sprendimų priėmimo ir kovos stadijose ar kai juos užpuola. Taikydami labiau specifiską I papildomo protokolo reguliavimą, tarptautiniai organai gali užpildyti II PP spragas.¹³⁸

Taigi prieita prie išvados, kad ginkluotos opozicijos grupės turi pareigą apsaugoti civilius gyventojus nuo karo veiksmų poveikio, tačiau svarbu pabrėžti, kad ši pareiga nėra absoliuti. Ginkluotos grupuotės privalo laikytis pusiausvyros tarp karinės būtinybės ir civilių gyventojų bei civilinių objektų apsaugos, turi bent atskirti karinius ir nekarinius taikinius, kad kiek įmanoma nenukentėtų civiliai ir civiliniai objektai. Be to, jie turi laikytis proporcingumo principo ir imtis atsargumo priemonių išpuolių metu. Šių įsipareigojimų nustatymui tarptautinės institucijos taikė I papildomo protokolo taisykles.¹³⁹

Vienintelės konvencinės taisyklės dėl civilių gyventojų apsaugos nuo karinių veiksmų netarptautiniame ginkluotame konflikte yra nustatytos II PP.¹⁴⁰ II papildomo protokolo 13 str. būti grindžiamas I papildomo protokolo 51 str., kuris nustato minimalią civilių gyventojų apsaugą, suteikiamą tarptautiniuose konfliktuose, įskaitant atskyrimo principą.¹⁴¹ II PP 13 str. 1 d. apima

¹³⁴ *Tadić Appeal on Jurisdiction 1995, supra* išnaša 14. Para. 127.

¹³⁵ Ataskaita dėl Kolumbijos, 1999, *supra* išnaša 25. IV skyrius. Para. 41. *Taip pat* II PP, *supra* išnaša 31. 4 str. 2 d. a p. (*kėsಿನimasis į gyvybę, sveikatą ir fizinę ar psichinę asmens gerovę, ypač nužudymas, taip pat žiaurus elgesys - kankinimas, luošinimas ar bet kokios kūno bausmės*), d p. (*teroristiniai aktai*) ir h p. (*grasinimai atlikti bet kurį iš minėtų veiksmų*).

¹³⁶ *Taip pat* 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomo protokolo dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolo) 49, 50 ir 52 str. (*toliau* – I PP).

¹³⁷ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 77.

¹³⁸ *Ibid.*; *taip pat žr. 1.1. poskyrio dalį apie Mažėjančių skirtumų tarp tarptautinių ir netarptautinių konfliktų svarbą.*

¹³⁹ *Ibid.* P. 82.

¹⁴⁰ II PP, *supra* išnaša 31. VI dalis „Civiliai gyventojai“.

¹⁴¹ I PP, *supra* išnaša 136. 48 str.

bendrajį principą, kad civiliai gyventojai turi būti apsaugoti. Šis bendrasis principas nėra toliau detalizuojamas, pavyzdžiui, nėra numatyto draudimo naudoti civilius gyventojus norint apsaugoti nuo puolimo karinius objektus arba pridengti karo veiksmus,¹⁴² taip pat neįtraukta speciali apsauga nuo neproporcingų ir neatrankinių atakų.¹⁴³ Tačiau tokie principai būtų draudžiami pagal bendrąsias humaniško elgesio nuostatas, įtvirtintas bendrajame 3 straipsnyje ir II PP 4 str., kurie yra laikomi paprotine tarptautine teise ir yra draudžiami bet kokiomis aplinkybėmis.¹⁴⁴

Be pareigos apsaugoti civilius asmenis, ginkluoto pasipriešinimo grupės taip pat yra įpareigosos suteikti specialią apsaugą nuo karo veiksmų įmonėms ir įrenginiams, turintiems pavojingos jėgos,¹⁴⁵ taip pat prieš istorijos paminklus, meno kūrinius ar bažnyčias.¹⁴⁶ Nors II PP nėra jokių taisyklių, aiškiai draudžiančių ginkluoto pasipriešinimo grupėms pulti civilinius objektus, Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 2675 (1970) numato:

„Būstai ir kiti įrenginiai, kurie yra naudojami tik civiliams gyventojams, neturėtų būti karinių operacijų objektais. Vietos ar teritorijos, skirtos tik civilių gyventojų apsaugai, kaip ligoninių zonos ar panašios prieglaudos, neturėtų būti karinių operacijų objektas.“¹⁴⁷

Taip pat Jugoslavijos Tribunolas nustatė, kad paprotinė civilinių objektų apsaugos teisė išsiplėtojo ir apima vidaus nesantaikos atvejus.¹⁴⁸

Amerikos Valstybių Žmogaus Teisių Komisija nurodė, kad I papildomas protokolai gali veikti kaip nuoroda į civilinių objektų apsaugą:

„Kadangi tam tikros I papildomo protokolo nuostatos pirmą kartą kodifikuoja paprotinės teisės normas, kuriomis siekiama apsaugoti civilinius objektus nuo neatrankinių ar neproporcingų puolimų, šios nuostatos numato patikimą orientavimąsi aiškinant panašų šių objektų apsaugos mastą per visus vidaus konfliktus.“¹⁴⁹

Kad objekto užpuolimas būtų teisėtas, jis, atakos metu, turi būti karinis. Tai reiškia, kad objektas turi veiksmingai prisidėti karo veiksmų ir jų sunaikinimas duotų neabejotiną karinį pranašumą. Net ir tais atvejais, kai tokie objektai gali būti teisėtai užpulti, tarptautinė humanitarinė teisė reikalauja, kad užpuolikas imtųsi visų atsargumo priemonių, siekiant užtikrinti, kad netiesioginė žala civiliams

¹⁴² Pvz., toks draudimas yra numatytas I PP, *supra* išnaša 136. 51 str. 7 d.

¹⁴³ *Ibid.* 51 str. 4 ir 5 d.

¹⁴⁴ Moir, 2002, *supra* išnaša 102. P. 117.

¹⁴⁵ II PP, *supra* išnaša 31. 15 str.

¹⁴⁶ *Ibid.*, 16 str.

¹⁴⁷ JT GA rezoliucija 2675 (1970), *supra* išnaša 62. Paras. 5 – 6.

¹⁴⁸ *Tadić Appeal on Jurisdiction 1995, supra* išnaša 14. Para. 127.

¹⁴⁹ Ataskaita dėl Kolumbijos, 1999, *supra* išnaša 25. IV skyrius, Para. 75.

gyventojams būtų sumažinta ir atšaukti ataką, jeigu tikėtina šalutinė žala būtų per didelė, atsižvelgiant į aiškiai numatomą privalumą sunaikinus ar neutralizavus taikinį.¹⁵⁰

Svarbu priminti, kad humanitarinės teisės tikslas yra apsaugoti konflikte nedalyvaujančius arba nebedalyvaujančius asmenis ginkluotų konfliktų metu, tačiau išvengti aukų yra bene neįmanoma užduotis. Sudano kare (1983 – 2002 metais) tarp šalies Šiaurės ir Pietų žuvo 2 mln. žmonių, kai tik apie 55 500 iš jų mirė tiesiogiai mūšyje. Angoloje (1975 – 2002 metais) buvo apskaičiuota 1,5 mln. karo mirčių, iš kurių apie 160 500 buvo mirtys mūšiuose. Ruandoje maždaug buvo nužudyti 800 000 žmonių vienašaliu smurtu per 100 dienų laikotarpį 1994 metais vykusiame genocide.¹⁵¹ Šie atvejai parodo, kad mūšio mirtys, tiesiogiai atsirandančios dėl karo veiksmų (t.y., abiejų kovotojų ir civilių mirtys), sudaro tik apie 10 proc. visų apskaičiuotų karo mirčių daugelyje šiuolaikinių konfliktų. Daugumą karo mirčių sukelia badas ir ligų plitimas, būdingas kovos zonoms, o civiliai gyventojai (moterys, vaikai ir pagyvenę žmonės) ir neuniformuotas personalas sudaro didžiausią tokių konfliktų aukų skaičių.¹⁵²

2.1.6. Vaikų apsauga

Kartu su kėsinimosi į gyvybę ir asmenį draudimu tarptautinės institucijos paragino ginkluoto pasipriešinimo grupes neverbuoti vaikų, neleisti jiems dalyvauti kovos veiksmuose. Jungtinių Tautų Stebėtojų misija Salvadore (angl. *United Nations Observer Mission in El Salvador – ONUSAL*) pareiškė, kad ginkluotosioms opozicijos grupėms draudžiama ne tik leisti tiesiogiai dalyvauti vaikams karo veiksmuose, bet ir dalyvauti netiesiogiai, pavyzdžiui, per maisto produktų gabenimą.¹⁵³ Draudimas verbuoti ar leisti vaikams dalyvauti kovos veiksmuose nustatytas ir II PP 4 str. 3 d. c p.¹⁵⁴

Ginkluotų opozicijos grupių vadų pareiga užtikrinti pagrindines apsaugos teises egzistuoja ne tik pagal tarptautinę humanitarinę teisę, bet ir pagal žmogaus teisių teisę. Pagal 1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 38 str. 2 d. valstybės narės turi imtis „visų galimų priemonių, kad asmenys, neturintys 15 metų, tiesiogiai nedalyvautų karo veiksmuose.“

1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 2000 m. fakultatyvinio protokolo dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose 4 str. 1 d. specifiskai atskiria ginkluotas opozicijos grupes nuo

¹⁵⁰ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 81.

¹⁵¹ Wenger A., Mason S. J. A. The civilianization of armed conflict: trends and implications. International review of the Red Cross, Volume 90 Number 872, 2008. P. 842.

¹⁵² *Ibid.*

¹⁵³ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 63.

¹⁵⁴ *Draudimas skamba taip: „vaikų, neturinčių penkiolikos metų, negalima verbuoti į ginkluotąsias pajėgas ar ginkluotas grupes ar leisti jiems dalyvauti karo veiksmuose“.*

valstybės ginkluotųjų pajėgų. Šis straipsnis draudžia ginkluotoms grupuotėms imti į karo tarnybą jaunesnius kaip 18 metų asmenis arba naudoti juos karo veiksmuose.¹⁵⁵

Nors tai ir yra žingsnis į priekį vaikų apsaugai vidaus ginkluotuose konfliktuose, visgi kyla klausimas, kokių mastu tai turės įtakos ginkluotosioms opozicijos grupėms. Fakultatyvinio protokolo 4 str. 1 d. formuluoته yra daug silpnesnė lyginant su II PP 4 str. 3 d. c p. ir pateikia šių dviejų nuostatų amžiaus apribojimų skirtumą. Penkiolikos metų amžiaus apribojimas atspindi 1998 m. Romos Statuto 8 str. 2 d. e p. vii pp.,¹⁵⁶ ir tai yra svarbus šuolis į priekį įgyvendinant II PP 4 str. 3 d. c p.

Taigi iš 4 str. 3 d. c p. įtvirtinto draudimo verbuoti vaikus iki penkiolikos metų į karo tarnybą ar leisti jiems kovoti karo veiksmuose išplaukia įpareigojimas imtis būtinų priemonių, kad būtų nustatytas asmenų, priklausančių ginkluotosioms pajėgoms, amžius, kad nebūtų pažeisti įsipareigojimai, nustatyti II PP 4 str.

Tačiau pastebėtina, kad nors tarptautinė teisė ir numato pakankamai pažangias teises tarptautinės vaikų apsaugos priemones konfliktų metu, tačiau šios priemonės ne visada turi prevencijos galią ir jų pritaikymas kartais būna *post factum*. Vien Sieros Leonės Respublikoje 1996 – 2002 m. vykusio netarptautinio ginkluoto konflikto metu buvo užverbuoti 2 235 vaikai iki 15 metų.¹⁵⁷ Šio konflikto metu vaikų apmokymuose paprastai buvo instruktuojama apie ginkluotės naudojimą; kartais praktikuojama su kulkomis. Buvo mokoma, kaip pulti miestą, kovoti ir žudyti, kaip sergėti, kaip surengti pasalą ir kaip deginti namus. Karinių mokymų metu vaikai kartais mirdavo.¹⁵⁸ Taip pat buvo praktikuojamas narkotikų davimas vaikams. Kartais kokainas būdavo duodamas padarant atvirą žaizdą ant vaiko kūno ir padėjus ant jos kokaino būdavo užklijuojamas pleistras. Teismas konstatavo, kad ši praktika yra prievartos modelio, naudojamo, kad vaikai taptų bebaimiai ir kad be pasipriešinimo atliktų užduotis, pavyzdys. Tai taip pat parodo, kad vaikai veikiausiai atlikdavo smurtinius veiksmus, kol jausdavo šių medžiagų poveikį.¹⁵⁹ Taigi tarptautiniai įsipareigojimai (Sieros Leonės Respublika II PP ratifikavo 1986 m.,¹⁶⁰ Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo Romos Statutą pasirašė 1998 m., ratifikavo 2000 m.¹⁶¹) ne visada sustabdo nuo nusikalstamų veikų vykdymo.

Tačiau nors teisinio aparato buvimas ne visada sustabdo nuo nusikalstamų veikų darymo, vis tik verta pasidžiaugti, kad nusikalstamų veikų darymas nelieka be atsako ir už jas kyla baudžiamoji atsakomybė, kuri detaliau nagrinėjama 2.2. poskyryje.

¹⁵⁵ Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 2000 m. fakultatyvinio protokolo dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose 4 str. 1 d. teigiama: „Valstybės ginkluotosioms pajėgoms nepriklausančios ginkluotos grupės jokiomis aplinkybėmis neturi imti į karo tarnybą jaunesnių kaip 18 metų asmenų arba naudoti jų karo veiksmuose.“

¹⁵⁶ *Apribojimas minimame straipsnyje skamba taip: „vaikų iki penkiolikos metų amžiaus ėmimas arba verbavimas į nacionalines ginkluotąsias pajėgas ar grupuotes arba jų panaudojimas, kad jie aktyviai dalyvautų karo veiksmuose.“*

¹⁵⁷ Specialusis Siera Leonė Teismas, globojamas Tarptautinio Baudžiamojo Teismo, *The Prosecutor v. Charles Taylor*, bylos No. SCSL-03-01-T, Judgement, 18 May 2012 (toliau – *Taylor Judgement, 2012*). Para. 1359.

¹⁵⁸ *Ibid.* Para. 1599.

¹⁵⁹ *Ibid.* Para. 1600.

¹⁶⁰ II PP valstybių narių sąrašas // <http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebSign?ReadForm&id=475&ps=P>, prisijungimo laikas: 2013-02-04

¹⁶¹ Romos Statuto valstybės narės // [http://www.icc-](http://www.icc-cpi.int/en_menus/asp/states%20parties/african%20states/Pages/sierra%20leone.aspx)

[cpi.int/en_menus/asp/states%20parties/african%20states/Pages/sierra%20leone.aspx](http://www.icc-cpi.int/en_menus/asp/states%20parties/african%20states/Pages/sierra%20leone.aspx), prisijungimo laikas: 2013-02-04

2.1.7. Sulaikymas ir internavimas

Pagal bendrąjį 3 straipsnį ir II PP, ginkluotosioms opozicijos grupėms nedraudžiama apriboti asmenų laisvės. Šios normos nenurodo priešasčių, dėl kurių asmenys gali būti sulaikyti ar internuoti, taip pat neaprašo teisės į teisminę kontrolę sulaikymo ar internavimo metu.¹⁶² Tačiau tarptautinės institucijos draudžia tokį sulaikymą ar internavimą, kuris nebuvo būtinas dėl priešasčių, susijusių su konfliktu. Amerikos Valstybių Žmogaus Teisių Komisija konstatavo, kalbant apie Kolumbijos ginkluotų opozicijos grupių atliktus sulaikymus, kad „tarptautinė humanitarinė teisė taip pat draudžia civilių sulaikymus ar internavimą, išskyrus tuos atvejus, kai tai būtina dėl būtinų saugumo priešasčių“.¹⁶³

Taipogi paminėtinas Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos pareiškimas, kad ginkluotosios opozicijos atstovai turi leisti Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus Komitetui būti šių grupių įtakoje esančiose internavimo ir sulaikymo vietose.¹⁶⁴

2.1.8. Baudžiamasis persekiojimas

Bendrasis 3 straipsnis ir II PP nesukuria aiškaus įpareigojimo ginkluotoms pasipriešinimo grupėms patraukti baudžiamojon atsakomybėn savo grupių narius ar kitus jų galiai paklūstančius asmenis dėl šių humanitarinės teisės normų pažeidimų. Tokia pareiga gali būti išvedama iš Ženevos konvencijų bendrojo 1 straipsnio, kuris įpareigoja valstybes, šios Konvencijos nares, „užtikrinti jai (Konvencijai) pagarbą bet kokiomis aplinkybėmis.“¹⁶⁵

Bendrojo 3 straipsnio 1 d. d p. draudžia nuteisti ir vykdyti bausmes be prieš tai teisėto teismo paskelbto nuosprendžio, suteikiant visas teismines garantijas, kurias pripažįsta kaip būtinas visoms civilizuotoms tautoms. Kas daro tokias garantijas „būtiną“ pagal bendrojo 3 straipsnio 1 d. d p. yra neapibrėžta, paliekant neaiškumą, ko konkrečiai tikimasi iš ginkluotų opozicijos grupių.¹⁶⁶ Žmogaus teisių teisė numato platesnę procesinių teisių apsaugą nei humanitarinė teisė, bet dauguma garantijų, kylančių iš žmogaus teisių dėl teisingo teismo, yra apribotos vidaus ginkluotų konfliktų metu.¹⁶⁷

Jungtinių Tautų Komisijos Specialusis Pranešėjas Sudane pateikė išimtį, nurodydamas, kad ginkluotosios opozicijos atstovai ne tik privalo laikytis taikomų normų, bet taip pat turi užtikrinti, kad jų kontroliuojami asmenys irgi laikytųsi normų. Specialusis Pranešėjas dėl 1995 m. liepos 30 d.

¹⁶² Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 65.

¹⁶³ Ataskaita dėl Kolumbijos, 1999, *supra* išnaša 25. IV skyrius. Para. 122.

¹⁶⁴ UN Security Council, Resolution 968 (1994) Adopted by the Security Council at its 3482nd meeting, on 16 December 1994, S/RES/968. Para. 10 // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f15e18.html>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

¹⁶⁵ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 67

¹⁶⁶ Moir, 2002, *supra* išnaša 102. P. 207.

¹⁶⁷ Žr. TPPTP 6, 7, 8, 13 str., EŽTK 6 str.

Sudane, Ganyielo regione vykusio incidento, kurio metu didelė vyrų užpuolė du kaimus, 210 žmonių žuvo, iš kurių 30 vyrų, 53 moterys ir 127 vaikai, sunaikinti ir apiplėšti 1987 namų ūkiai ir pagrobti 3500 galvijai, padarė išvadą, kad daugumą praneštų šiurkščių pažeidimų ir žiaurumų, ypač civilių nužudymų ir pagrobimų, plėšikavimų ir pagalbos darbuotojų ėmimų įkaitais, buvo padaryti disidentų vadų, daugiausia tų, kurie atsiskyrė nuo Pietų Sudano Nepriklausomybės Armijos (PSNA) ankstesniais metais. Sudano Liaudies Išsilaisvinimo Armija (SLIA) prisiėmė atsakomybę už pažeidimus ir žiaurumus, padarytus vietos vadų, nors nebuvo įrodyta, kad jie padarė šiuos veiksmus vadų užsakymu. Pranešėjas teigė, kad PSNA ir SLIA turi laikytis specialaus susitarimo, sudaryto tarp SSIA lyderių ir SPLA, kuriame jos išreiškė savo paramą Vaiko teisių konvencijai, 1949 metų Ženevos konvencijoms ir jų 1977 m. papildomiems protokolams. Pranešėjas pabrėžė, kad „tiek PSNA ir SLIA aukštieji vadai turėtų nedelsiant imtis būtinų priemonių siekiant užkirsti kelią būsimiems pažeidimams tiriant bylas ir sulaikant atsakingus kaltininkus, ypač atsižvelgiant į Ganyielo incidentą.“¹⁶⁸

Tačiau tokia praktika yra ribota ir turi būti atsižvelgiama į kiekvieną atvejį atskirai. Kita vertus, ji gali atspindėti platesnį ginkluotų opozicijos grupių įsipareigojimų pagal tarptautinę humanitarinę teisę vystymąsi. Galimai atsiranda nauja tendencija, kur ginkluotosios opozicijos grupės, rodančios didėjančią galimybę ne tik imituoti valstybės funkcijas, bet ir teikti paslaugas, įskaitant teisingumo vykdymą, efektyviau, jei ne efektyviau nei pati valstybė. Tikėtina, kad vis daugiau ir daugiau ginkluotų opozicijos grupių, kurios kontroliuoja teritoriją, lygiagrečiai sukurs teisinės sistemas.¹⁶⁹

Tačiau, be *Sudano* pavyzdžio, tarptautiniai organai nepripažino ginkluotųjų opozicijos grupių pareigos vykdyti baudžiamąjį persekiojimą už tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, bet vietoj to jie sutelkė dėmesį į teisingo bylos nagrinėjimo taisykles, kurios apriboja faktiškai šių grupių atliekamus baudžiamuosius persekiojimus ir bausmes.¹⁷⁰

Bendrojo 3 straipsnio d dalis draudžia „nuteisti ir vykdyti bausmes be prieš tai teisėto teismo paskelbto nuosprendžio, suteikiant visas teismines garantijas, kurias pripažįsta kaip būtinas civilizuotos tautos.“ Be bendrojo neteisminių egzekucijų vykdymo (angl. *summary executions*) draudimo, bendrasis 3 straipsnis aiškiai nenurodo, ko tikimasi iš ginkluotų opozicijos grupių. Jungtinių Tautų Specialusis Pranešėjas neteisminio, neatidėliotino ir savavališko mirties bausmės vykdymo klausimais teigė, kad II PP ir trečioji Ženevos konvencija dėl karo belaisvių šiuo atžvilgiu suteikia tinkamas gaires.¹⁷¹ II PP 6 str. papildo ir plėtoja bendrąjį 3 straipsnį. Jis paaiškina „teisminių garantijų“ sąvoką, nustatytą bendrajame 3 straipsnyje, pateikdamas tokių esminių garantijų sąrašą.¹⁷² Tačiau

¹⁶⁸ Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių Tarybos Specialaus Pranešėjo Sudane ataskaita, 1996. Nr. E/CN.4/1996/62. Paras. 73, 87 // <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G96/106/72/PDF/G9610672.pdf?OpenElement>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

¹⁶⁹ Somer J. Jungle justice: passing sentence on the equality of belligerents in non-international armed conflict'. ICRC Vol. 89 No. 867, 2007. P. 686.

¹⁷⁰ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 68.

¹⁷¹ *Ibid.* P. 69.

¹⁷² Žr. II PP, *supra* išnaša 31. 6 str. 2 d.

protokolas nepamini „teisėtų teismų“ sąvokos, vietoj to jis nurodo „teismą, suteikiantį pagrindines nepriklausomumo ir nešališkumo garantijas“, kuris yra atgamintas iš Trečiosios Ženevos konvencijos dėl karo belaisvių 84 str., pagal kurį kaliniai turi būti teisiami karinių teismų, o tos pačios konvencijos 105 str. išplėtoja „gynybos teises ir būdus“, kuris taip pat atsispindi II papildomame protokole.

Iš to kyla klausimas, ar II PP 6 straipsnio reikalavimai ir papildomi tarptautinės praktikos sukurti reikalavimai kaip, pavyzdžiui, teisė paduoti apeliacinį skundą, neviršija ginkluotų opozicijos grupių galimybių; juk šios grupės ne visada gali turėti galimybę sukurti teismų sistemą.¹⁷³

2.2. Nevalstybinių subjektų atsakomybės klausimai

Itin svarbu pažymėti, kad 2.1. poskyryje paminėti nevalstybinių subjektų įsipareigojimai negalėtų funkcionuoti, jeigu už jų nesilaikymą nekiltų atsakomybė. Taip pat baudžiamosios arba drausminės bausmės baimė yra viena iš priemonių, dėl kurių gali būti garantuotas humanitarinės teisės laikymasis. Tačiau vien šios priemonės nėra pakankamos – tai labiau vadų pareiga, kad jų kariai žinotų, kad karo veiksmai yra apriboti ir kad kariavimo taisyklių laikymasis yra kiekvieno kovotojo interesas.¹⁷⁴ Taigi toliau pateikiama detalesnė atsakomybės klausimų analizė: ginkluotų opozicijos grupių atsakomybė, grupės vadų atsakomybės kriterijai, grupės vadų individuali ir komandinė atsakomybė.

2.2.1. Ginkluotų opozicijos grupių atsakomybė

Visų pirma, prieš pradėdant nagrinėti ginkluotų opozicijos grupių atsakomybės klausimą, svarbu dar kartą apžvelgti, kas tokią grupę padaro netarptautinio ginkluoto konflikto šalimi, ko pasekoje, kaip konflikto šalis, ši grupė tampa įpareigota laikytis tarptautinės humanitarinės teisės normų ir esant jų pažeidimams – jai kyla atsakomybė.

Kaip jau minėta anksčiau, bendrajame 3 straipsnyje minimos, tačiau neapibrėžiamos konflikto šalys, kurios yra susaistytos šio straipsnio – jis tiesiog reikalauja, kad kiekviena konflikto šalis laikytųsi nustatytų normų.¹⁷⁵ Tarptautinė praktika nenumato vienodo atsakymo į klausimą, kas ginkluotą grupę padaro netarptautinio ginkluoto konflikto šalimi, tačiau Jugoslavijos ir Ruandos Tribunolai bei Amerikos Žmogaus Teisių Komisija nustatė minimalias sąlygas, pagal kurias ginkluoto pasipriešinimo grupės turi būti:

- 1) organizuotos ir

¹⁷³ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 72.

¹⁷⁴ Dieter, 2009, *supra* išnaša 10. P. 687.

¹⁷⁵ Keturių 1949 m. Ženevos konvencijų bendrasis 3 straipsnis.

2) dalyvautų karinėse operacijose.¹⁷⁶

Kita vertus, Jungtinių Tautų Saugumo Taryba ir Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių Komisija bendrąjį 3 straipsnį taikė įvairioms grupėms, kurioms akivaizdžiai trūko realaus efektyvumo.¹⁷⁷

Jugoslavijos Tribunolas *Tadić* apeliacinėje byloje apibrėžė minimalius ginkluotų grupuočių atsakomybės reikalavimus pagal bendrąjį 3 straipsnį taip: „ginkluotas konfliktas egzistuoja, kai yra ginkluotos jėgos panaudojimas tarp valstybių ar užsitęsęs ginkluotas smurtas tarp vyriausybinių institucijų ir organizuotų ginkluotų grupių ar kai ginkluota jėga panaudojama valstybėje tarp tokių grupių.“¹⁷⁸ Iš Tribunolo pareiškimo išplaukia du reikalavimai: pirma, ginkluoto pasipriešinimo grupės turi vykdyti užsitęsusių karo veiksmus ir, antra, šios grupės turi būti organizuotos.

Bendrajame 3 straipsnyje numatoma, kad „minėtų nuostatų taikymas nedarys įtakos juridiniam konflikto šalių statusui“. Ši frazė pabrėžia, kad ginkluotosios opozicijos atstovai neturi kitų teisių ir pareigų, išskyrus tas, kurios yra bendrajame 3 straipsnyje. Tačiau tarp ginkluotų opozicijos grupių statuso ir jų atsakomybės turėtų būti glaudus ryšys, kadangi atsakomybė yra tiesiogiai susijusi su jų, kaip ginkluoto konflikto šalies, statusu. Tai taip pat yra priežastis, kodėl tarptautiniai organai yra ir turėtų būti labai atsargūs laikant ginkluoto pasipriešinimo grupes atsakingomis už žmogaus teisių normų pažeidimus: šios normos daro prielaidą, kad egzistuoja vyriausybė, ar bent jau subjektas, vykdamas valdžios funkcijas.

Ribotas ginkluotų opozicijos grupių juridinio asmens pobūdis taip pat kyla iš jų laikino pobūdžio, kadangi jos egzistuoja tik laikinai. Šios grupės yra suvaržytos valstybės ir išnyksta, arba jos užgrobia valdžią ir įsitvirtina kaip naujoji vyriausybė, arba jos atsiskiria ir prisijungia prie kitos valstybės, arba sukuria naują valstybę. Iš to išplaukia, kad šios grupės negali turėti teisių, vadovaujantis nuolatiniu tarptautinio subjekto pobūdžiu. Tai reiškia, pavyzdžiui, kad ginkluotosios opozicijos atstovai neturi suverenių teisių savo teritorijoje, nes jie vykdo tik *de facto* valdžią.¹⁷⁹

2.2.2. Grupės vadų atsakomybės kriterijai

1990 – taisiais, po Šaltojo Karo pabaigos, Tarptautinis Tribunolas buvusiai Jugoslavijai ir Ruandai buvo konsensuso, kad nebaudžiamumas yra nepriimtinas, rezultatas. Kadangi šie Tribunolai buvo įsteigti nagrinėti nusikaltimus, padarytus per konkretų laiko tarpą, atsirado poreikis įsteigti nuolatinį baudžiamąjį teismą. To pasekoje 1998 m. buvo priimtas Romos Statutas, kurio pagrindu įsteigtas Tarptautinis Baudžiamasis Teismas.¹⁸⁰

¹⁷⁶ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 135.

¹⁷⁷ *Ibid.*

¹⁷⁸ *Tadić* Appeal on Jurisdiction 1995, *supra* išnaša 14. Para. 70.

¹⁷⁹ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 152.

¹⁸⁰ Tarptautinis Baudžiamasis Teismas //

Vienas iš Jugoslavijos Tribunolo pasiekimų yra grupės vadų patraukimas baudžiamojon atsakomybėn. Užtraukdamas atsakomybę individams nepriklausomai nuo jų padėties, Jugoslavijos Tribunolas sugriovė nebaudžiamumo už karo nusikaltimus tradiciją – Tribunolas pareiškė kaltinimus valstybių vadovams, ministrams pirmininkams, kariuomenės vadams, vyriausybės ministrams ir daugeliui kitų vadų iš įvairių Jugoslavijos konfliktų šalių. Tribunolo dėka nebekyla klausimas, ar vadams turėtų kilti baudžiamoji atsakomybė; kyla klausimas, kaip geriausiai užtikrinti, kad jie būtų patraukti atsakomybėn.¹⁸¹

Jugoslavijos Tribunolas konstatavo, kad kariuomenės ir kitų vadų patraukimo baudžiamojon atsakomybėn už savo pavaldinių veiksmus principas yra įtvirtintas konvencinėje ir paprotinėje teisėje ir tai taikoma tiek tarptautiniuose, tiek vidaus ginkluotuose konfliktuose.¹⁸² Tad šiuo klausimu nėra jokio esminio skirtumo tarp vidaus ir tarptautinių konfliktų, arba tarp valstybės armijų ir ginkluotų opozicijos grupių. Vadų atsakomybė priklauso nuo jų faktinės kontrolės ir valdžios nusikaltimų vykdytojams, o ne konflikto tipo, kuriame jie veikia, ar jų ryšio su valstybe. Kiti kriterijai yra vado žinojimas ir gebėjimai užkirsti kelią neteisėtiems veiksams ir už juos nubausti.¹⁸³

a. Kontrolė ir valdžia

Fundamentalus vadų atsakomybės principo pagrindas yra hierarchinis ryšys tarp jų ir pavaldinių. Baudžiamųjų sankcijų nustatymas ginkluotų opozicijos grupių vadams dėl savo pavaldinių nusikaltimų, padarytų vidaus konflikto metu, pateisinamas tuo, kad šie asmenys turi galią kontroliuoti savo pavaldinių veiksmus.¹⁸⁴ Hierarchinis ryšys gali egzistuoti priklausomai nuo to, ar asmuo turi *de jure*, ar *de facto* valdžią. Jeigu vadas turi *de jure* valdžią, tačiau neturi efektyvios kontrolės pavaldiniams – tai neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, bet jei *de facto* vadas, nors ir nėra oficialiai paskirtas vadovauti, bet iš tikrųjų turi efektyvią kontrolę asmenims, vykdančiams nusikalstamas veikas – tai gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę.¹⁸⁵

Efektyvios kontrolės svarbą pabrėžė ir Tarptautinis Baudžiamasis Tribunalas buvusiai Jugoslavijai *Čelebići* byloje:

http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/about%20the%20court/Pages/about%20the%20court.aspx, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

¹⁸¹ Tarptautinio Baudžiamajojo Tribunolo buvusiai Jugoslavijai pasiekimai // <http://www.icty.org/sid/324>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

¹⁸² Gallmetzer R., Klamberg M. Individual Responsibility for Crimes Under International Law: The Un Ad Hoc Tribunals and the International Criminal Court. The Summer School on International Criminal Law, Grotius Centre, 2005. P. 68 (*toliau* – Gallmetzer, 2005).

¹⁸³ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 121.

¹⁸⁴ *Ibid.*

¹⁸⁵ Gallmetzer, 2005, *supra* išnaša 182. P. 69.

„Tam, kad vadų atsakomybės principas galėtų būti taikomas, būtina, kad vadas turėtų efektyvią asmenų, darančių tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, kontrolę, t.y., gebėjimą užkirsti kelią ir bausti už šių nusikaltimų padarymą.“¹⁸⁶

Toje pačioje byloje Tribunolas nurodė, kad tokia atsakomybė kyla ir nevalstybinių subjektų grupuočių vadams:

„Vadų atsakomybės doktrina apima civilius vadus tiek, kiek jie vykdo tokio laipsnio savo pavaldinių kontrolę, kuri yra panaši į kariuomenių vadų kontrolę.“¹⁸⁷

Aleksovski byloje, kurioje nagrinėtas ginkluoto opozicijos grupės lyderio klausimas, Jugoslavijos Tribunolas nustatė, kad:

„lemiamas kriterijus nustatant, kas aukštesnis pagal tarptautinę paprotinę teisę, yra ne tik kaltinamojo formalus juridinis statusas, bet taip pat jo gebėjimas kontroliuoti“.¹⁸⁸

Kitais žodžiais tariant, reikia atsižvelgti ne vien į formalų galios turėjimą, bet ir faktišką valdžios panaudojimą bei gebėjimą kontroliuoti. Paminėtina ir tai, kad baudžiamoji atsakomybė nėra apribota tik tais, kurie fiziškai atlieka nusikaltimą; ji apima ir tuos, kurie, nepaisant to, kad nedalyvauja nusikaltimo padaryme, kontroliuoja ar vadovauja vykdymui, nes jie sprendžia, ar ir kaip nusikaltimas bus įvykdytas.¹⁸⁹

Taigi, kaip minėta anksčiau, vadai gali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn dėl įsakymų vykdyti nusikaltimus arba nepavykus išvengti ar nuslopinti jų pavaldinių padarytų nusikaltimų. Tai patvirtina ir Romos Statuto 28 str. 1 d. įtvirtinta taisyklė:

„kariuomenės vadas arba asmuo, vykdamas kariuomenės vado funkcijas, traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už nusikaltimus, padarytus jo vadovaujama ir kontroliuojama karinių pajėgų“.

b. Žinojimas

Negalima kaltinti ginkluotųjų opozicijos grupių vadų už nusikalstamas veikas, kurias padarė pavaldiniai, vien dėl santykių, kylančių iš vadovavimo. Turi būti įrodyta, kad vadas turėjo:

- faktines žinias, paremtas tiesioginiais ar netiesioginiais įrodymais, kad jo pavaldiniai ketino padaryti ar padarė nusikaltimus, arba

¹⁸⁶ ICTY, *The Prosecutor v. Zejnil Delalic, Zdravko Mucic, Hazim Delic, Esad Ladžo*, byla No. IT-96-21-T, Judgement. 16 November 1998 (vadinamoji „*Čelebići Camp*“ byla; toliau – *Čelebići Judgement*, 1998). Para. 378.

¹⁸⁷ *Ibid.*

¹⁸⁸ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 122.

¹⁸⁹ ICC, *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, byla No.: ICC-01/04-01/06, 14 March 2012. Para. 1003 (toliau – *Lubanga judgment*, 2012).

- naudingas žinias, kas reiškia, kad vadas turėjo informacijos apie esamus ir galimus pažeidimus ir ši informacija įspėjo apie būtinybę papildomai ištirti, ar tokie nusikaltimai bus netrukus padaryti arba jau buvo padaryti pavaldinių.¹⁹⁰

Kitaip tariant, svarbu nustatyti, ar vadas žinojo apie pavaldinių nusikalstamas veikas, o žinojimas susideda iš dviejų elementų – pirma, vadas pats nurodė vykdyti tokius aktus ir, antra, sprendžiant iš visų faktinių aplinkybių, vadas turėjo apie tai žinoti ir imtis atitinkamų priemonių.

Jugoslavijos Tribunolas *Čelebići* byloje išaiškino, kad kai trūksta aiškių vado žinojimo įrodymų apie jo pavaldinių vykdomus nusikaltimus, toks žinojimas negali būti numanomas. Kita vertus, Teisėjų Kolegija pripažino, kad rimti, plačiai paplitę, masiniai arba tęstinio pobūdžio pažeidimai gali parodyti, ar vadas turėjo reikiamą žinojimą.¹⁹¹

c. *Gėbėjimas užkirsti kelią ar nubausti*

Ginkluotų opozicijos grupių vadovai užsitraukia baudžiamąją atsakomybę, kai jie turi žinių apie jų pavaldinių padarytus nusikaltimus ir kai jie nesugeba imtis būtinų ir pagrįstų priemonių užkirsti kelią tokiems veiksams arba nubausti kaltininkus. Tai išplaukia iš Jugoslavijos ir Ruandos Tribunolų Statutų.¹⁹²

Tarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose vadų pareigas reglamentuoja I papildomo protokolo 87 str., kuriame įtvirtinta, kad:

„karo vadas privalo užkirsti kelią, o prireikus pašalinti jam pavaldžių ginkluotųjų pajėgų narių ar kitų jo kontroliuojamų asmenų daromus konvencijų ir šio protokolo pažeidimus; karo vadai, neviršydami savo atsakomybės, turi užtikrinti, jog jiems pavaldūs ginkluotųjų pajėgų nariai žinotų pareigas, kurios jiems tenka pagal konvencijas ir šį protokolą; kiekvienas vadas, žinantis, jog jo pavaldiniai ar kiti pavaldūs asmenys ketina padaryti ar jau padarė konvencijų ar šio protokolo pažeidimą, imtusi reikiamų priemonių užkirsti kelią tokiems pažeidimams ir prireikus inicijuotų drausminės ir baudžiamosios bylos iškėlimą pažeidėjams.“

Tačiau Jugoslavijos Tribunolas *Aleksovski* byloje nurodė, kad I papildomo protokolo 87 straipsnis yra vienodai svarbus ir ginkluotoms opozicijos grupėms vidiniuose ginkluotuose

¹⁹⁰ Gallmetzer, 2005, *supra* išnaša 182. P. 70.

¹⁹¹ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 125. *Taip pat Specialusis Sierra Leonė Teismas Taylor sprendime, 2012, supra išnaša 157, para. 497, nurodė: „There is no presumption of such knowledge but, in the absence of direct evidence, it may be established through circumstantial evidence.“*

¹⁹² Jugoslavijos Tribunolo Statuto 7 str. 3 d.: „*The fact that any of the acts referred to in articles 2 to 5 of the present Statute was committed by a subordinate does not relieve his superior of criminal responsibility if he knew or had reason to know that the subordinate was about to commit such acts or had done so and the superior failed to take the necessary and reasonable measures to prevent such acts or to punish the perpetrators thereof.*“ ir analogiškai Ruandos Tribunolo Statuto 6 str. 3 d., *mutatis mutandis* „*any of the acts referred to in articles 2 to 4 of the present Statute.*“.

konfliktuose;¹⁹³ tai taip pat gali būti paaiškinama ir 1.1. poskyryje aptartu skirtumu tarp abiejų ginkluotų konfliktų rūšių (tarptautinio ir netarptautinio) mažėjimu, kas padeda tarptautinei humanitarinės teisės įgyvendinti savo pagrindinį tikslą – apsaugoti asmenis.

2.2.3. Grupės vadų individuali ir komandinė atsakomybė

Tarptautinėje teisėje yra dviejų skirtingų formų vadų atsakomybė:

- 1) susijusi su atsakomybe už nurodymus daryti tarptautinius teisės pažeidimus. Kadangi ši atsakomybė kyla iš aiškių vado veiksmų (angl. *positive acts*), ji taip pat vadinama tiesiogine atsakomybe dėl savo bendrininkavimo/kurstymo pobūdžio, arba individuali atsakomybė;
- 2) komandinė vado atsakomybė. Tarptautinis Tribunalas buvusiai Jugoslavijai *Čelebići* byloje nurodė, kad „komandinė baudžiamoji atsakomybė gali kilti arba iš pozityvių vado veiksmų (kartais vadinama „tiesiogine“ atsakomybe), arba iš jo nusikalstamo aplaidumo („netiesioginė“ komandinė atsakomybė arba komandinė atsakomybė *strictu sensu*). Taigi vadas gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ne tik už įsakymus, paskatinimus ar nusikalstamų veikų planavimą, kurias vykdo pavaldiniai, bet ir už tai, kad nesiėmė priemonių užkirsti kelią arba slopinti neteisėtą savo pavaldinių elgesį.“¹⁹⁴

a. Individuali atsakomybė

Lyderių vaidmuo yra lemiamas siekiant užtikrinti, kad ginkluotosios opozicijos grupės laikysis tarptautinių normų. Ginkluotų opozicijos grupių lyderiai turi prižiūrėti tinkamą normų, susijusių su karinėmis operacijomis, internavimo ar sulaikymo vietomis, taikymą, kad neatsirastų lemtingas įsipareigojimų atotrūkis tarp ginkluotosios opozicijos grupės ir atskirų jos narių elgesio. Jei lyderiai leidžia ar toleruoja tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, mažai tikėtina, kad ši teisė turi kažkokį veiksmingumą.¹⁹⁵

Ginkluotų opozicijos grupių lyderių atsakomybė pasireiškia per šių asmenų individualią baudžiamąją atsakomybę. Ginkluotų opozicijos grupių vadovai gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn ir už savo pavaldinių padarytas veikas, kai, tuo metu, eiliniai nariai atsakingi tik už savo veikas. Tai atsispindi Jungtinių Tautų „Niurnbergo principuose“, priimtuose 1946 m., ir kurie yra individualios atsakomybės reikalavimo pagrindas.¹⁹⁶ IV principas nustato, kad:

¹⁹³ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 129.

¹⁹⁴ *Čelebići* Judgement 1998, *supra* išnaša 186. Para. 333.

¹⁹⁵ *Ibid.* P. 97.

¹⁹⁶ Gonzalez R. D., „Terorizmas: nusikaltimas tarptautinio baudžiamojo teismo jurisdikcijoje?“, Viešas seminaras, 2005 m. kovo 17 d.

„tas faktas, jog asmuo veikė pagal savo vyriausybės ar viršininko įsakymą, neatleidžia jo nuo atsakomybės pagal tarptautinę teisę, jei iš tikrųjų įmanoma, jei jis turėjo moralinį pasirinkimą.“¹⁹⁷

Individualios atsakomybės principas už nusikaltimus pagal tarptautinę teisę, kurio pripažinimas leido persekioti ir bausti asmenis už sunkius tarptautinės teisės pažeidimus, pripažintas Jungtinių Tautų Chartijoje ir Niurnbergo Tribunolo sprendime.¹⁹⁸ Tačiau iki 1990-ųjų įvykių tarptautiniai tribunolai nespėdė ginkluotų opozicijos grupių lyderių baudžiamosios atsakomybės klausimo, kol Jugoslavijos ir Ruandos Tribunolų steigimas nepakeitė teisinės situacijos: šių dviejų Tribunolų Statutai ir jurisprudencija numato nevalstybinių lyderių baudžiamąją atsakomybę, nesvarbu, ar grynai kariniame kontekste, ar ne.¹⁹⁹ Be to, šių Statutų ir teismų praktika rodo, kad konflikto pobūdis (tarptautinis ar vidaus), taip pat lyderio statusas (valstybės atstovas ar ginkluoto opozicijos grupės narys) yra nesvarbus lyderio atsakomybės klausimui.²⁰⁰

Taip pat svarbu pažymėti ir kitus su individualia atsakomybe susijusius principus (kitai – Niurnbergo principai), kaip:

- tas, kas atliko veiksma, kuris yra nusikaltimas pagal tarptautinę teisę, yra atsakingas ir baustinas;
- tai, kad vidaus teisė nenumato bausmės už veiką, kuri yra nusikaltimas pagal tarptautinę teisę, neatleidžia nusikaltimą padariusio asmens nuo atsakomybės pagal tarptautinę teisę;²⁰¹ ir kt.

Šie principai taip pat atsispindi Jugoslavijos Tribunolo Statuto 7 str., Ruandos Tribunolo Statuto 6 str. bei Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statuto 25 str., kurie reglamentuoja individualią baudžiamąją atsakomybę.

Daugelis normų, kurios numato pareigą tirti ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn dėl rimtų smurtinių nusikaltimų prieš asmenį, yra privalomos ne tik toms valstybėms, kurios pasirašė, ratifikavo, priėmė arba prisijungė prie atitinkamų sutarčių, bet šios normos taip pat yra tarptautinės paprotinės teisės įpareigojimai. Šie įsipareigojimai yra tvirtesni dėl to, kad šios veikos patenka į siauresnę kategoriją – tarptautinius nusikaltimus.²⁰² Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statuto preambulėje nurodyta, kad: „kiekvienos valstybės pareiga yra patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenis, atsakingus už tarptautinių nusikaltimų padarymą“. Taigi tarptautinių nusikaltimų atveju valstybė, kurios jurisdikcijoje, t.y., suverenioje teritorijoje įvykdyti tarptautiniai nusikaltimai, privalo

¹⁹⁷ Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nuremberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal, 1950 (*toliau* – Niurnbergo principai) //

http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/7_1_1950.pdf, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

¹⁹⁸ Gallmetzer, 2005, *supra* išnaša 182. P. 60.

¹⁹⁹ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 98.

²⁰⁰ *Ibid.*

²⁰¹ I ir II Niurnbergo principas, *supra* išnaša 197.

²⁰² Schabas, 2002, *supra* išnaša 46. P. 910.

pripažinti, kad už juos baudžiamojon atsakomybėn gali patraukti ir kita valstybė universalios jurisdikcijos pagrindu.²⁰³

Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statute išskirti trys tarptautiniai nusikaltimai: karo nusikaltimai, nusikaltimai žmoniškumui ir genocidas,²⁰⁴ kurie numato asmeninę atsakomybę vidaus konfliktuose, įskaitant ginkluotų opozicijos grupių vadovų atsakomybę.²⁰⁵ Taigi karo nusikaltimai ir nusikaltimai žmoniškumui, kurie nėra pakankamai reglamentuojami nacionalinių baudžiamųjų procedūrų, gali būti nagrinėjami Tarptautiniame Baudžiamajame Teisme ar šiuo tikslu įsteigtame *Ad Hoc* Tribunale.²⁰⁶

b. Komandinė atsakomybė

Individuali baudžiamoji atsakomybė už neteisėtus pavaldinių veiksmus paprastai vadinama „komandine atsakomybe“.²⁰⁷ Kaip jau minėta šio skyrelio pradžioje, komandinė atsakomybė gali būti dvejopa: tiesioginė (už pozityvius vado veiksmus) ir netiesioginė (kitais tariant – atsakomybė už neveikimą). Toliau apžvelgsime šiuos abu tipus.

Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statuto 25 str. mums svarbus ne tik dėl to, kad numato individualią baudžiamąją atsakomybę nusikalstamą veiką atliekančiam asmeniui, bet tokią atsakomybę numato ir nusikaltimo bendrininkui. Plačiau šiuo klausimu pasisakė Tarptautinis Baudžiamasis Tribunalas pirmojoje savo byloje – *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo (No.: ICC-01/04-01/06, 14 March 2012; toliau – Lubangos byla)*. Teismas savo sprendime nurodė, kad:

„Objektyvūs nusikaltimo padarymo bendrai elementai yra:

- i. susitarimo ar bendro plano tarp dviejų ar daugiau asmenų egzistavimas;
- ii. kiekvieno bendrininko (angl. *co-perpetrator*) suderintas esminis indėlis nusikaltimui įgyvendinti.²⁰⁸

Susitarimas arba bendras planas suteikia pakankamą ryšį tarp asmenų, kurie kartu įvykdo nusikaltimą ir tai leidžia nustatyti atsakomybę vadovaujantis „susijungimo“ pagrindu.²⁰⁹ Tačiau bendranusikaltiškamui nustatyti nebūtina, kad kiekvieno bendrininko individualus elgesys būtų detaliam numatytas sutartyje arba bendrajame plane. Nors tiesioginiai įrodymai dėl plano gali padėti įrodyti jo egzistavimą – tai nėra teisinis reikalavimas. Susitarimas gali būti numanomas iš netiesioginių įrodymų.²¹⁰

²⁰³ *Ibid.*, P. 913.

²⁰⁴ Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos Statutas, 1998. Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165. 5, 6, 7 ir 8 str.

²⁰⁵ Zegveld, 2002, *supra* išnaša 12. P. 99.

²⁰⁶ Dieter, 2009, *supra* išnaša 10. P. 706.

²⁰⁷ *Čelebići* Judgment 1998, *supra* išnaša 186. Para. 331.

²⁰⁸ *Lubanga* judgment, 2012, *supra* išnaša 189. Para. 923.

²⁰⁹ *Ibid.* Para. 981.

²¹⁰ *Ibid.* Para. 988. *Taip pat Specialusis Siera Leonė Teismas Taylor sprendime, 2012, supra išnaša 157, para. 461 – 462, nurodė: „The Accused’s participation in the common plan need not involve the commission of a specific crime, but may*

25 str. 3 d. a p. formulotė, t.y., kad asmuo „padaro tokį nusikaltimą <...> kartu su kitu asmeniu“ reikalauja, kad nusikaltimas būtų dalyvaujančių asmenų apjungto ir suderinto bendrininkavimo rezultatas. Nė vienas iš dalyvių nevykdo individualios nusikaltimų kontrolės, nes nusikaltimo kontrolė patenka į visų bendrininkų rankas – bendrininkų atsakomybė už nusikaltimus kyla iš jų bendrosios kompetencijos, pagrįstos jungtiniu susitarimu ar bendruoju planu.²¹¹

Kita komandinės atsakomybės rūšis – vado atsakomybė už neveikimą. Tokios atsakomybės egzistavimas gali būti paaiškinamas tuo, kad vadai yra atsakingi už savo dalinių ir pavaldinių elgesį – tai apima pareigą užtikrinti teisėtą elgesį kovoje.²¹² Nesugebėjimas užkirsti kelio ir nubausti yra 2 skirtingos pareigos: vado pirminė pareiga – įsikišti, kai tik jis/ji sužino apie ruošiamas įvykdyti nusikalstamas veikas, o priemonės nubausti bus pakankamos tik tuomet, jei vadas nežinojo apie nusikaltimus iki kol jie buvo įvykdyti.²¹³ Tačiau, kaip pabrėžia Tarptautinis Tribunolas buvusiai Jugoslavijai *Čelebići* byloje, tai nėra absoliutu, kadangi baudžiamoji atsakomybė už vadų nesugebėjimą imtis priemonių užkirsti kelią arba slopinti neteisėtus pavaldinių veiksmus kyla tik tuomet, kai egzistuoja teisinė pareiga veikti. Teismas toliau nurodo, kad tarptautinė teisė vadams nustato pareigą neleisti jų kontrolėje esantiems asmenims daryti tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų, ir, galiausiai, ši pareiga suteikia pagrindą bei apibrėžia baudžiamąją atsakomybę, numatytą šio Tribunolo Statuto 7 str. 3 d.²¹⁴

Iš Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo buvusiai Jugoslavijai Statuto 7 str. 3 d. galima nustatyti esminius komandinės atsakomybės dėl neveikimo elementus:

- 1) vado – pavaldinio santykių egzistavimas;
- 2) vadas žinojo arba turėjo pagrindo žinoti, kad ruošiamasi įvykdyti nusikalstamą veiką arba ji buvo įvykdyta;
- 3) vadas nesiėmė būtinų ir pagrįstų priemonių užkirsti kelią nusikalstamai veikai arba nubausti kaltininką.²¹⁵

Taigi nustačius visų elementų buvimą, vadui kils tarptautinė baudžiamoji atsakomybė dėl neveikimo.

Kaip jau paminėta 2.2.2. skyrelio pradžioje, vadų atsakomybė priklauso nuo jų faktinės kontrolės ir valdžios nusikaltimų vykdytojams, o ne konflikto tipo (tarptautinis ar vidaus ginkluotas konfliktas),

take the form of assistance in or contribution to the common plan. The contribution must have „substantially assisted or significantly affected“ the enterprise’s goals, and that the Accused’s participation must be “indispensable for the achievement of the final result.”

²¹¹ *Lubanga judgment*, 2012, *supra* išnaša 189. Para. 994.

²¹² Dieter, 2009, *supra* išnaša 10. P. 691.

²¹³ *Taylor Judgement*, 2012, *supra* išnaša 157. Para 500.

²¹⁴ *Čelebići Judgement* 1998, *supra* išnaša 186. Para. 334. *Taip pat Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo buvusiai Jugoslavijai Statuto 7 str. 3 d. numato: „The fact that any of the acts referred to in articles 2 to 5 of the present Statute was committed by a subordinate does not relieve his superior of criminal responsibility if he knew or had reason to know that the subordinate was about to commit such acts or had done so and the superior failed to take the necessary and reasonable measures to prevent such acts or to punish the perpetrators thereof.”*

²¹⁵ *Čelebići Judgement* 1998, *supra* išnaša 186. Para. 346. *Tokius pat kriterijus numatė ir Specialusis Siera Leonė Teismas Taylor sprendime*, 2012, *supra* išnaša 157. Para. 490.

kuriame jie veikia. Šį teiginį patvirtina ir Tarptautinis Baudžiamasis Tribunalas buvusiai Jugoslavijai *Čelebići* byloje, nurodydamas, kad:

„Vado atsakomybės principo taikymas 7 str. 3 d. apima ne tik kariuomenės vadus, bet taip pat ir individus, kurie užima aukštesnes valdžios pozicijas ne kariuomenėse.“²¹⁶

Kitais žodžiais tariant, už 7 str. 3 d. nesilaikymą baudžiamoji atsakomybė kyla ir nevalstybiniam subjektams. Pabrėžtina, kad atsakomybė dėl nesugebėjimo užkirsti kelią arba slopinti pavaldinių nusikaltimus yra tarptautinės paprotinės teisės principas,²¹⁷ kaip ir individuali atsakomybė už bendrininkavimą nusikalstamose veikose.²¹⁸

²¹⁶ *Čelebići* Judgement 1998, *supra* išnaša 186. Para. 363.

²¹⁷ *Ibid.* Para. 343.

²¹⁸ *Taylor* Judgement, 2012, *supra* išnaša 157. Para. 458.

3. GINKLUOTUOSE KONFLIKTUOSE DALYVAUJANČIŲ NEVALSTYBINIŲ SUBJEKTŲ PADĖTIES PRAKTINĖ ANALIZĖ

Prieš tai buvusiuose skyriuose aptartos pagrindinės nevalstybinius subjektus liečiančios teisinės problemos ir pateiktas jų nagrinėjimas parodo, kad tarptautinė humanitarinė teisė pakankamai detaliai reglamentuoja konflikto šalių įsipareigojimus ir atsakomybės klausimus, tačiau daugiau problemų kyla praktiniame jų taikyme. Norėdami objektyviau įvertinti reglamentavimo efektyvumą, privalome aptarti tarptautinės humanitarinės teisės veikimą konkrečiose situacijose, dėl to toliau pateikiamos šiandienai aktualių konfliktų Afganistane ir Sirijoje teisinės – praktinės analizės.

3.1. Netarptautinis ginkluotas konfliktas ir nevalstybiniai subjektai Afganistane

a. Bendra apžvalga

Afganistanas yra neturinti prieigos prie jūros valstybė Azijoje, kurioje gyvena beveik 30.5 mln. gyventojų (2012)²¹⁹ ir kuri ribojasi su Kinija, Iranu, Pakistanu, Tadžikija, Turkmėnija ir Uzbekistanu. Sostinė – Kabulas.

1979 m. Sovietų Sąjunga įsiveržė į Afganistaną, kad palaikytų komunizmui palankų režimą, jis tapo pagrindiniu Šaltojo karo mūšio lauku. Tačiau po sovietų kariuomenės išvedimo tęsėsi pilietinis karas, po kurio iškilo Talibanas, atnešęs stabilumą po beveik du dešimtmečius trukusio konflikto. Tačiau jų ekstremali islamo versija pritraukė paplitusią kritiką dėl paramos Osama bin Laden, apie kurį buvo plačiai manoma, kad jis prisidėjo prie JAV ambasadų bombardavimo Afrikoje 1998 metais ir dėl išpuolių JAV 2001 m. rugsėjo 11 d. Po Talibano atsisakymo perduoti Osama bin Laden, JAV inicijavo oro atakas 2001 metų spalį, nutiesdama kelią opozicijos grupėms nuversti Talibaną.

Po Talibano administracijos žlugimo griežtojo islamo judėjimo šalininkai persigrupavo. Dabar tai atgimstanti jėga, ypač pietuose ir rytuose, apsirūpinanti iš narkotikų prekybos lėšų.²²⁰ Jauna Vyriausybė, remiama 102 052 užsienio karių, tarnaujančių NATO pajėgose,²²¹ taip pat JAV vadovaujamos operacijos „Tvirta taika“ (ang. *Operation Enduring Freedom – OEF*), susiduria su sunkumais praplečiant savo autoritetą už sostinės ribų ir nukalant nacionalinę vienybę.

Civilės aukos sukelia didėjančią visuomenės pasipiktinimą Afganistane ir trintis tarp JAV ir Afganistano Vyriausybių. Su daugiau kaip 3000 civilių mirčių 2011 metai buvo kruviniausi metai

²¹⁹ Central Intelligence Agency: The World Factbook. Afghanistan // <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²²⁰ The Institute for the Study of War: Narcotics // <http://www.understandingwar.org/narcotics>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²²¹ NATO International Security Assistance Force (ISAF): Key facts and figures // <http://www.nato.int/isaf/docu/epub/pdf/placemat.pdf>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

civiliams Afganistane nuo 2001 m.,²²² taip pat naujausioje Jungtinių Tautų 2012 m. metų vidurio ataskaitoje matyti, kad nuo sausio iki birželio civilių mirčių buvo 1145.²²³

Vadovaudamasi Jungtinių Tautų 2010 metų vidurio ataskaita apie civilių apsaugą per ginkluotus konfliktus *Amnesty International* 2010 m. rugpjūčio mėn. reikalavo patraukti Talibaną baudžiamojon atsakomybėn už karo nusikaltimus, vykdytus prieš civilius asmenis.²²⁴ Talibanas, savo ruožtu, pasiūlė įsteigti bendrą komisiją ištirti tvirtinimus dėl civilių žūčių ir sužeidimų per konfliktą.²²⁵

b. Dabartiniai konfliktai

Afganistanas išlieka aukšto intensyvumo vidaus ginkluotu konfliktu, kuriame kovoja Afganistano pereinamoji valdžia ir nevalstybinės ginkluotos grupės, ypač Talibanas. Be Afganistano Vyriausybės kareivių dar yra dvi daugianacionalinės pajėgos Afganistane, veikiančios prieš Talibaną:

1. JAV vadovaujama operacija „Tvirta taika“ vykdė Osama bin Laden medžioklę išilgai sienos su Pakistanu nuo pirmojo karinio dalyvavimo 2001 m. spalio mėn. 2011 gegužės 1 d. Prezidentas Barack Obama paskelbė, kad Osama bin Laden buvo nužudytas Pakistane per susišaudymą su JAV pajėgomis.²²⁶
2. Tarptautinės saugumo paramos pajėgos (angl. *The International Security Assistance Force – ISAF*; toliau – ISAF), sukurtos 2001 m. gruodžio mėn. Jų tikslas – atlikti NATO vadovojamą saugumo misiją: padėti Afganistano pereinamajai valdžiai kurti ir palaikyti saugią ir patikimą aplinką Kabule ir jo apylinkėse.²²⁷

Paskutinis NATO Tarptautinių saugumo paramos pajėgų plėtimosi etapas įvyko 2006 metų spalį: ISAF pajėgos pirmą kartą pradėjo veikti visame Afganistane. 2012 gruodžio 3 d. duomenimis prie ISAF prisidėjo 50 valstybių;²²⁸ Lietuva prisijungė 2003 m. liepos 24 d.²²⁹

²²² Jungtinių Tautų pagalbos misijos Afganistane (angl. *UN Assistance Mission in Afghanistan – UNAMA*) 2011 metinė ataskaita dėl civilių apsaugos ginkluotame konflikte, 2012. P. 1 (toliau – JT metinė Afganistano ataskaita dėl civilių apsaugos ginkluotuose konfliktuose, 2011) // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f2fa7572.html>, taip pat Wikipedia: Civilian casualties in the War in Afghanistan (2001–present) // http://en.wikipedia.org/wiki/Civilian_casualties_in_the_War_in_Afghanistan_%282001%E2%80%93present%29, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²²³ Jungtinių Tautų pagalbos misijos Afganistane (angl. *UN Assistance Mission in Afghanistan – UNAMA*) 2012 metų vidurio ataskaita dėl civilių apsaugos ginkluotame konflikte, 2012 liepa. // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/502233982.html>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²²⁴ Amnesty International: Taliban should be prosecuted for war crimes in Afghanistan // <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/taleban-should-be-prosecuted-war-crimes-afghanistan-2010-08-10>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²²⁵ The Guardian: Taliban call for joint inquiry into civilian Afghan deaths considered // <http://www.guardian.co.uk/world/2010/aug/16/taliban-afghan-civilian-deaths-nato-un>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²²⁶ The New York Times: Obama Announces Killing of Osama bin Laden // <http://thelede.blogs.nytimes.com/2011/05/01/bin-laden-dead-u-s-official-says/>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²²⁷ ISAF mandatas suteiktas Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijomis 1386 (2001), 1413 (2002), 1444 (2002), 1510 (2003), 1563 (2004), 1623 (2005), 1659 (2006), 1707 (2006), 1776 (2007) ir 1917 (2010).

²²⁸ NATO International Security Assistance Force (ISAF): Key facts and figures // <http://www.nato.int/isaf/docu/epub/pdf/placemat.pdf>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

2012 m. gegužės 21 d. NATO surengė viršūnių susitikimą Čikagoje priimti svarbiausius sprendimus dėl Aljanso būsimu dalyvavimo Afganistane, karinių pajėgumų ir pasaulinės partnerystės. Aukščiausiojo lygio susitikime nustatyta strategija saugumo atsakomybės perleidimui afganų pajėgoms iki 2014 metų pabaigos, ir pateikė įsipareigojimą remti Afganistano pajėgas po šios datos.²³⁰

c. Nevalstybiniai subjektai

- Talibanas

Į valdžią atėjusio Talibano ir tarptautinės bendruomenės konfliktą paskatino jo autoritarinis valdymas ir politika, ypač dėl žmogaus ir moterų teisių. Tačiau daug didesnę konfliktą atnešė Talibano vaidmuo rūpinantis Osama bin Laden ir jo Al-Qaeda judėjimu.

Per pastaruosius keletą metų Afganistane buvo matyti Talibano kovojančios jėgos atsikūrimas ir jo didelė grėsmė naujai Vyriausybei. Nuo valdžios praradimo 2001 m. Talibanas rengė pasipriešinimo operacijas prieš NATO vadovujamas Tarptautines saugumo paramos pajėgas ISAF²³¹ ir JAV vadovujamas pajėgas „Tvirta taika“, kurių metu žuvo daug karių ir civilių.

Smurtas yra viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl centrinė valdžia vis dar mažai kontroliuoja teritorijas už Kabulo ribų ir tam tikrose provincijose. Taip pat didelių problemų kyla bandant pažaboti grupės veiklą genčių rajonuose prie Afganistano sienos su Pakistanu, kur nesilaikoma teisės.²³² 2008 m. gruodį buvo teigiama, kad Talibanas turėjo nuolatinę įtaką beveik trijuose ketvirtadaliuose Afganistano.²³³

- Haqqani tinklas

Haqqani tinklas yra viena iš labiausiai patyrusių ir sudėtingų Afganistano sukilėlių organizacijų. ISAF nesugebėjo pasikėsinti į Haqqani iki 2009 m., kol JAV pajėgos nepradėjo taikytis į tinklo infrastruktūrą.²³⁴ Haqqani tinklas vadovauja šiek tiek mažiau kovotojų nei Talibanas, tačiau jie yra sąjungininkai. Tinklo pagrindinė lokalizacija – išilgai sienos su Pakistanu.²³⁵

Šiuo metu Haqqani tinklas yra labiausiai pajėgi ir pavojinga sukilėlių organizacija Afganistane. Dabartinis tinklo lyderis Sirajuddin Haqqani efektyviai organizuoja gentis ir sukilėlių grupes pietiniuose Pakistano federacijos principu valdomuose genčių regionuose (angl. *Pakistan's Federally*

²²⁹ NATO International Security Assistance Force (ISAF): valstybių profiliai // <http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/lithuania/index.php>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²³⁰ NATO: NATO Chicago summit meets its goals // http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_87603.htm, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²³¹ <http://www.isaf.nato.int/article/isaf-releases/index.php>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²³² The Long War Journal: Security and stability in Afghanistan: progress and risk // http://www.longwarjournal.org/archives/2012/05/security_and_stabili.php, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²³³ Presence of Taleban 'spreading' // http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/7770463.stm, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²³⁴ Dressler J. A. Afghanistan report 6. The Haqqani network. From Pakistan to Afghanistan. The Institute for the Study of War, 2010 October. P. 5. // http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Haqqani_Network_0.pdf, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²³⁵ *Ibid.* P. 8.

Administered Tribal Areas), atitinkant Pakistano Vyriausybės interesus. Haqqani tinklas naudoja saugų prieglobstį (angl. *safehavens*) Afganistano viduje remti maištininkų ir teroristų operacijas visame Afganistane.²³⁶

2012 m. balandžio 16 d. Haqqani pradėjo koordinuotų atakų seriją Kabule, kurias Prezidentas H. Karzai apibūdino kaip „mūsų žvalgybos nesėkmės, ir ypač NATO“,²³⁷ ir kurios pademonstravo grupės evoliuciją į nuožmią karingąją jėgą.

d. Taikytina tarptautinė teisė

- Konflikto kvalifikacija: netarptautinis ginkluotas konfliktas

Anksčiau buvęs tarptautiniu (tarpvalstybiniu) ginkluotu konfliktu, nuo Afganistano Vyriausybės rinkimų (2002 m. birželio mėn.) konfliktas buvo netarptautinio pobūdžio, varžantis Vyriausybei ir tarptautinėms pajėgoms su nevalstybinėmis ginkluotosiomis grupuotėmis, ypač Talibanu.

Tarptautinė humanitarinė teisė, taikoma visoms konflikto šalims – valstybiniams ir nevalstybiniams subjektams:

- 1949 m. Ženevos konvencijų bendrasis 3 straipsnis;
- 1977 m. II papildomas protokolai ir
- paprotinė tarptautinė humanitarinė teisė, taikoma V GK metu.

Afganistanas ratifikavo II PP 2009 m. Be jo privalomosios galios Afganistanui, Protokolas taip pat taikomas kiekvienai NATO Tarptautinių saugumo paramos pajėgų valstybei narei, kuri prisijungė prie protokolo ir kuri yra šio konflikto šalis. Paprotinės Protokolo nuostatos yra privalomos visoms konflikte dalyvaujančioms šalims.

Taigi Afganistanas privalo laikytis humanitarinės teisės įsipareigojimų, aprašytų 2.1. poskyryje.

Tarptautinė žmogaus teisių teisė

Afganistanas yra saistomas tiek taikytinų sutarčių, tiek paprotinės žmogaus teisių teisės. NATO ISAF valstybėms narėms Afganistane, tarptautinių žmogaus teisių teisės sutarčių šalims, šios sutartys yra taikomos eksteritorialiai.

²³⁶ Dressler J. A. Afghanistan report 9. The Haqqani network. From Pakistan to Afghanistan. The Institute for the Study of War, 2012 March. P. 5. //

http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Haqqani_StrategicThreatweb_29MAR_0.pdf, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²³⁷ The New York Times: Afghan Assaults Signal Evolution of a Militant Foe //

http://www.nytimes.com/2012/04/17/world/asia/afghan-assaults-signal-evolution-of-haqqani-network.html?_r=2&nl=todaysheadlines&emc=edit_th_20120417&, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

Taip pat didėja pripažinimas, kad ginkluoti nevalstybiniai subjektai taip pat privalo laikytis paprotinių tarptautinės žmogaus teisių teisės normų. Be to, Jungtinių Tautų Pagalbos Misija Afganistane 2012 vasarį pareiškė:

„Kol nevalstybiniai subjektai Afganistane, įskaitant nevalstybines ginkluotas grupes, negali oficialiai tapti tarptautinių žmogaus teisių sutarčių šalimis, tarptautinės žmogaus teisės vis labiau pripažįsta, kad kur nevalstybiniai subjektai, pvz. Talibanas, turi teritorijos *de facto* kontrolę, jie pagal tarptautinius įsipareigojimus privalo laikytis žmogaus teisių.“²³⁸

Tarptautinė baudžiamoji teisė

Afganistanas yra Romos Statuto šalis nuo 2003 m. vasario 10 d., o nuo 2003 m. gegužės 1 d. Tarptautinis Baudžiamasis Teismas gali vykdyti jurisdikciją esant įtarimams dėl karo nusikaltimų, padarytų jo teritorijoje tais atvejais, kai nacionaliniai teismai nenori ar negali to padaryti.²³⁹

Nuo 2006 m. birželio 1 d. iki 2011 m. birželio 1 d. Prokuratūra (angl. *The Office of the Prosecutor*) gavo 56 pranešimus²⁴⁰ pagal Romos Statuto 15 str.²⁴¹ Preliminarus padėties tyrimas buvo pavišintas 2007 m.

Įtariamų nusikaltimų, įskaitant visų įsitraukusių dalyvių atliekamus kankinimus, humanitarinių taikinių ir Jungtinių Tautų atakas, saugomų objektų puolimus, vaikų kareivių verbavimą, tyrimas atliekamas Tarptautinio Baudžiamojo Teismo jurisdikcijos ribose, apsvarstant visą informaciją, įskaitant atvirus šaltinius (angl. *open sources*). Taip pat yra palaikomi glaudūs ryšiai su regiono ekspertais, pilietinėmis visuomenės organizacijomis ir valstybės pareigūnais, Prokuroras lankėsi ir dalyvavo įvairiose tarptautinėse akademinėse konferencijose dėl Afganistano. Prokuroras susitiko su Afganistano pareigūnais ir organizacijomis už Afganistano ribų.²⁴²

Pagal Romos Statutą, Prokuroras turi įvertinti, ar nesuklastoti (angl. *genuine*) tyrimai ir teismų procesai, kad atsakomybėn būtų patraukti turintieji didžiausią atsakomybę už pačius sunkiausius nusikaltimus, padarytus Afganistane. Ši analizė apima tyrimus ir procedūras, kurie gali būti atliekami

²³⁸ JT metinė Afganistano ataskaita dėl civilių apsaugos ginkluotuose konfliktuose, 2011, *supra* išnaša 222. P. iv.

²³⁹ Romos Statuto preambulėje teigiama: „<..> jurisdikcijai priklausytų labai sunkūs nusikaltimai, verčiantys visą tarptautinę bendriją susirūpinti. <..> Tarptautinis Baudžiamasis Teismas papildo nacionalinę baudžiamąją jurisdikciją<..>.“

²⁴⁰ International Criminal Court: Afghanistan // http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/structure%20of%20the%20court/office%20of%20the%20prosecutor/comm%20and%20ref/afghanistan/Pages/afghanistan.aspx, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁴¹ Šis straipsnis apibrėžia Prokuroro įgaliojimus.

²⁴² International Criminal Court: Afghanistan // http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/structure%20of%20the%20court/office%20of%20the%20prosecutor/comm%20and%20ref/afghanistan/Pages/afghanistan.aspx, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

šių įtariamųjų pilietybės valstybėje arba bet kurioje kitoje valstybėje, turinčioje jurisdikciją dėl įtariamų nusikaltimų, padarytų Afganistane.²⁴³

Prokuroras išsiuntė prašymus Afganistano Vyriausybei pateikti informaciją ir dar negavo atsakymo.²⁴⁴

Taip pat skaitykite I priedą (Nevalstybiniai subjektai Afganistane: pokalbis su Lietuvos nacionalinės paramos elemento septintosios pamainos (NPE-7) karių Afganistane vadu plk. lt. Petru Montvila)

3.2. Netarptautinis ginkluotas konfliktas ir nevalstybiniai subjektai Sirijoje

a. Bendra apžvalga

Sirija yra Artimųjų Rytų valstybė, kurioje gyvena virš 22.5 mln. gyventojų (2012)²⁴⁵ ir kuri ribojasi su Iraku, Izraeliu, Jordanija, Libanu ir Turkija. Sostinė – Damaskas.

Sirijos Arabų Respublika gavo nepriklausomybę nuo Prancūzijos 1946 metais, tačiau išgyveno politinių nestabilumų laikotarpius, kuriuos skatino įvairių etninių ir religinių grupių priešingi interesai. Vyriausybė žiauriai elgėsi su vidaus opozicija. Po Hafez al-Assad²⁴⁶ mirties 2000 m. Sirija patyrė tam tikrą atsipalaidavimą, buvo paleisti šimtai politinių kalinių. Tačiau realių politinių laisvių suteikimas ir valstybės dominuojamos ekonomikos pertvarkymas nebuvo realizuotas.

Taikūs antivyriausybiniai protestai Sirijoje prasidėjo 2011 m. kovą. Vyriausybės pajėgos reagavo audringai ir kartu su saugumo pajėgomis bei nereguliariąja kariuomene, vadinama *Shabbiha*, vykdė besaikį jėgos naudojimą, pagrobimus, kankinimus ir kitų formų neteisėtą elgesį. Jungtinių Tautų Nepriklausoma Tarptautinė Tyrimų Komisija savo 2011 m. lapkričio mėn. ataskaitoje Sirijos valdžios veiksmus įvardijo kaip „nusikaltimus žmoniškumui“.²⁴⁷ Opozicija tapo vis labiau organizuota, kai 2011 m. gruodžio mėn. pagrindinė ginkluota opozicijos grupė Laisvoji Sirijos Armija (angl. *Free Syrian Army*) ir Sirijos Nacionalinė Taryba paskelbė, kad koordinuos savo pastangas (angl. *efforts*).²⁴⁸

²⁴³ *Ibid.*

²⁴⁴ *Ibid.*

²⁴⁵ The Central Intelligence Agency: The World Factbook. Syria // <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁴⁶ *H. al-Assad buvo prieštaringa ir kurstanti nesantaią pasaulyje figūra, savo šalininkų giriamas kaip sekuliarizmo, moterų teisių ir Sirijos nacionalizmo kovotojas, tačiau jo kritikai jį kaltino buvimu diktatoriumi, kuris sugalvojo asmenybės kultą ir kurio autoritarinė administracija prižiūrėjo daugybę žmogaus teisių pažeidimų tiek valstybės viduje, tiek užsienyje. Plačiau – Wikipedia: Hafez al-Assad // http://en.wikipedia.org/wiki/Hafez_al-Assad, prisijungimo laikas: 2013-02-04.*

²⁴⁷ Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių Tarybos Nepriklausomos Tarptautinės Tyrimų Komisijos Padėčiai Sirijos Arabų Respublikoje tirti ataskaita, 2011. Nr. A/HRC/S-17/2/Add.1. P. 18, para. 97 (*toliau* – JT ŽTT Nepriklausomos Tyrimų Komisijos ataskaita dėl Sirijos, 2011). // <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/specialsession/17/docs/A-HRC-S-17-2-Add1.pdf>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁴⁸ Middle East online: Syria's opposition, army rebels agree to coordinate // <http://www.middle-east-online.com/english/?id=49317>, Israel.com: Syria opposition groups agree to coordinate efforts // <http://www.israel.com/news/syria-opposition-groups-agree-to-coordinate-efforts>, Los Angeles Times: Syria opposition

Nors 2011 lapkritį Sirija iš pradžių sutiko su Arabų Valstybių Lygos darbo planu dėl smurto veiksmų nutraukimo, tačiau Vyriausybė nebendradarbiavo. Taip Sirijos narystė Lygoje buvo sustabdyta²⁴⁹ ir jai paskelbtos sankcijos.²⁵⁰ 2012 m. kovo 27 d. buvo paskelbta, kad Sirijos Vyriausybė sutiko su Jungtinių Tautų Specialiojo Pasiuntinio šešių punktų planu.²⁵¹ Trapios paliaubos įsigaliojo 2012 m. balandžio 12 d.²⁵² ir 2012 m. balandžio 16 d. Jungtinių Tautų Stebėtojai pradėjo savo priežiūros darbą, nepaisant pranešimų apie Vyriausybės pajėgų vykdomą artilerijos ugnį Holms ir kitose srityse.²⁵³

b. Dabartiniai konfliktai

- Kovos su valdžia protestai ir smurtas: 2011-2012

Nuo pat antivyriausybinių protestų protestų pradžios protestuotojai, reikalaujantys plataus masto teisinių, ekonominių ir politinių reformų, o vėliau ir Prezidento Bashar al-Assad nuvertimo, susidūrė su Vyriausybės kariuomenės, saugumo pajėgų ir nereguliarių karinių pajėgų smurtu. Teigiama, kad 2012 m. birželį pagrindinės ginkluoto pasipriešinimo grupės Laisvoji Sirijos Armija narių skaičius išaugo iki 40 000.²⁵⁴

Jungtinių Tautų Vyriausiojo Žmogaus Teisių Komisaro Biuro pirminė analizė rodo 59 648 asmenis, kurie buvo nužudyti nuo 2011 kovo 15 d. iki 2012 lapkričio 30 d. Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių Biuras 2013 sausio 2 d. pareiškė, jog duomenų analizė rodo, kad Sirijoje vykstančio konflikto aukų skaičius viršijo 60 000:

„Atsižvelgiant į tai, kad nebuvo jokios konflikto atvangos nuo lapkričio pab., mes galime preziumuoti, kad 2013 m. pr. buvo nužudyti daugiau nei 60 000 žmonių.

groups agree to coordinate efforts // <http://articles.latimes.com/2011/dec/01/world/la-fg-syria-accord-20111202>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁴⁹ The Guardian: Syria suspended from Arab League // <http://www.guardian.co.uk/world/2011/nov/12/syria-suspended-arab-league>; The New York Times: Arab League Votes to Suspend Syria Over Crackdown // <http://www.nytimes.com/2011/11/13/world/middleeast/arab-league-votes-to-suspend-syria-over-its-crackdown-on-protesters.html?pagewanted=all>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁵⁰ The New York Times: Isolating Syria, Arab League Imposes Broad Sanctions // <http://www.nytimes.com/2011/11/28/world/middleeast/arab-league-prepares-to-vote-on-syrian-sanctions.html?pagewanted=all>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁵¹ United Nations News Centre: Syrian government accepts UN-Arab League envoy's six-point plan to end crisis // <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=41646&Cr=Syria&Cr1=#.URJsEvJKbPw>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁵² The Telegraph: Syrian ceasefire comes into effect despite scepticism from the west // <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/9199122/Syrian-ceasefire-comes-into-effect-despite-scepticism-from-the-west.html>, BBC: Syria: Annan ceasefire holds despite violent incidents // <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-17683705>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁵³ CNN: Fresh surge in violence in Syria despite international efforts, 'fragile' cease-fire // <http://edition.cnn.com/2012/04/16/world/middleeast/syria-unrest>, BBC: Syria UN observers begin work as fighting continues // <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-17723895>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁵⁴ CNN: Why Syrian army can't crush opposition // http://edition.cnn.com/video/?hpt=hp_t2#/video/bestoftv/2012/06/22/exp-syrian-opposition-forces.cnn, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

Aukų skaičius yra kur kas didesnis, nei mes tikėjomės, ir yra tikrai šokiruojantis.²⁵⁵

- Piktnaudžiavimo konflikto metu ataskaitos

Jungtinių Tautų Tarptautinė Tyrimų Komisija įvardijo pernelyg didelį jėgos naudojimą ir bausmes be teismo, įskaitant užsakymus šaudyti be perspėjimo ir šaudyti, kad nužudyti, taip pat karių, atsisakančių vykdyti įsakymus šaudyti civilius, nužudymus. Taip pat nustatyti nesankcionuoti sulaikymai, prievartiniai dingimai, kankinimai ir kitų formų netinkamas elgesys, lytinė prievarta ir vaikų teisių pažeidimai.²⁵⁶ Komisija išreiškė didelį susirūpinimą, nes visa tai prilygsta nusikaltimams žmoniškumui, padarytiems prieš Sirijos gyventojus.²⁵⁷ *Human Rights Watch* taip pat įvardijo Vyriausybės pajėgų piktnaudžiavimą kaip nusikaltimus žmoniškumui.²⁵⁸ Ji, visų pirma, nustatė kankinimus, įskaitant prieš vaikus ir ligoninėse,²⁵⁹ taip pat snaperių šaudymą ir minosvaidžių naudojimą,²⁶⁰ uždraustų priešpėstinių ir prieštransportinių minų prie Turkijos ir Libano pasienio naudojimą.²⁶¹ *Amnesty International* atkartojė tokias ataskaitas.²⁶²

Human Rights Watch taip pat nurodė saugumo pajėgų narių, Vyriausybės šalininkų ir žmonių, palaikančių Vyriausybės nereguliuojamas karines pajėgas, pagrobimus, sulaikymus ir kankinimus ir opozicinių grupių vykdomas mirties bausmes saugumo pajėgų nariams bei civiliams žmonėms.²⁶³

Šis konfliktas gali būti įvardijamas kaip vienas skaudžiausių pastarojo dešimtmečio netarptautinių konfliktų, kurio metu kasdien žūsta daugybė civilių – vien 2013 m. sausio 14 d. nusinešė 237 gyvybes, sausio 29 d. 228 gyvybes.²⁶⁴

²⁵⁵ United Nations News Centre: Data suggests Syria death toll could be more than 60,000, says UN human rights office // http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=43866#.URKAZ_JKbPw, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁵⁶ JT ŽTT Nepriklausomos Tyrimų Komisijos ataskaita dėl Sirijos, 2011, *supra* išnaša 247. P. 10 – 15.

²⁵⁷ *Ibid.* P. 18, para. 100.

²⁵⁸ Human Rights Watch ataskaita *Crackdown on Protesters in the Governorate of Homs*, Syria. November 11, 2011. P. 55. // http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/syria1111webwcover_0.pdf, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁵⁹ *Ibid.* P. 12, 29.

²⁶⁰ Human Rights Watch: Syria: Government Uses Homs Tactics on Border Town // <http://www.hrw.org/news/2012/03/22/syria-government-uses-homs-tactics-border-town>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁶¹ Human Rights Watch: Syria: Army Planting Banned Landmines // <http://www.hrw.org/news/2012/03/13/syria-army-planting-banned-landmines>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁶² Amnesty International: Syria // <http://www.amnesty.org/en/region/syria/report-2012> arba Amnesty International report 2012: The state of the world's human rights // http://files.amnesty.org/air12/air_2012_full_en.pdf, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁶³ Human Rights Watch: Syria: Armed Opposition Groups Committing Abuses // <http://www.hrw.org/news/2012/03/20/syria-armed-opposition-groups-committing-abuses>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁶⁴ Local Coordinating Committees of Syria: Syria Today 15-1-2013 // <http://www.lccsyria.org/10823> ir Local Coordinating Committees of Syria: Syria Today 29-1-2013 // <http://www.lccsyria.org/10881>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

- Tarptautinis atsakas į konfliktą

Smurtas Sirijoje susilaukia vis daugiau pasmerkimo. Arabų Lyga nutraukė Sirijos narystę ir paskelbė jai ekonomines bei politines sankcijas. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja pasmerkė „besitęsiančius plačius ir sistemingus Sirijos valdžios institucijų žmogaus teisių pažeidimus.“²⁶⁵

2012 m. birželio 30 d. Jungtinių Tautų remiama Sirijos veiksmų grupė sutiko dėl šešių punktų taikos plano įgyvendinimo būtinų veiksmų ir dėl šalies perėjimo link stabilumo.²⁶⁶ 2012 m. liepos pradžioje Prezidentas Assad atnaujino savo įsipareigojimą planui,²⁶⁷ o Sirijos opozicijos nariai, anksčiau kritikavę Jungtinių Tautų taikos planą, susitiko Kaire aptarti politinį pereinamąjį planą, paremtą Jungtinių Tautų, Rusijos ir JAV.²⁶⁸

c. Nevalstybiniai subjektai

- Vyriausybę remiančios nereguliosios kariuomenės

Pasak Tarptautinės Nepriklausomos Tyrimų Komisijos pranešimo apie Sirijos Arabų Respubliką, maždaug 300 000 Sirijos kariuomenės karių ir šalies plotą apimantis valstybės saugumo aparatas yra papildytas nereguliuojama kariuomenės jėga. Pastaroji apima *Shabbiha*, sudarytą iš maždaug 10 000 Vyriausybės apginkluotų civilių ir plačiai naudojamų kartu su nacionalinėmis saugumo pajėgomis slopinant protestus. Kita nereguliuojama kariuomenė, susijusi su *Baath* partija, yra Liaudies Armija, kurią sudaro apie 100 000 rezervistų/atsarginių, „skirtų teikti papildomą saugumą ir apsaugą miestuose karo metu.“²⁶⁹

Ataskaita taip pat pažymėjo, kad buvo įrodymų, jog Sirijos kariuomenė, saugumo pajėgos ir *Shabbiha* kovotojai „planavo bei vykdė bendrąsias operacijas su „šaudyti, kad nužudyti“ įsakymais demonstracijų sutriuškinimui.“²⁷⁰

- Opozicijos grupės

Pagrindinė ginkluoto pasipriešinimo grupė per 2011 – 2012 m. susirėmimus buvo Laisvoji Sirijos Armija, kurią daugiausia sudaro kariuomenės dezertyrai ir yra vadovaujama pulkininko Riad

²⁶⁵ United Nations General Assembly: General Assembly Adopts Resolution Strongly Condemning ‘Widespread and Systematic’ Human Rights Violations by Syrian Authorities // <http://www.un.org/News/Press/docs//2012/ga11207.doc.htm>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁶⁶ United Nations High Commissioner for Refugees office: UN-backed Action Group agrees on measures for peaceful transition in Syria // <http://www.unhcr.org/refworld/country....SYR..4ff2ae462.0.html>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁶⁷ United Nations High Commissioner for Refugees office: Syrian President and UN-Arab League envoy agree on approach to ending violence // <http://www.unhcr.org/refworld/country....SYR..4ffd80c32.0.html>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁶⁸ United Nations High Commissioner for Refugees office: Syrian opposition mulling transition plan, unity in Cairo // <http://www.unhcr.org/refworld/country....SYR..4ff6aa5d23.0.html>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁶⁹ JT ŽTT Nepriklausomos Tyrimų Komisijos ataskaita dėl Sirijos, 2011, *supra* išnaša 247. P. 6, para. 20.

²⁷⁰ *Ibid.* P. 10, para. 42.

Assad.²⁷¹ Jungtinių Tautų Tarptautinė Tyrimų Komisija 2011 m. lapkričio mėn. ataskaitoje teigė, kad „negali patvirtinti tokių ginkluotų grupuočių, kaip Laisvoji Sirijos Armija, organizuotumo lygio“,²⁷² nors jie prisiėmė atsakomybę dėl smurtinių išpuolių prieš Vyriausybės pajėgas.²⁷³ Nuo tada Sirijos opozicija tapo labiau vieninga. 2011 m. gruodžio mėn. Laisvoji Sirijos Armija sutiko koordinuoti savo pastangas su Sirijos Nacionaline Taryba.²⁷⁴

d. Taikytina tarptautinė teisė

- Konflikto kvalifikacija: netarptautinis ginkluotas konfliktas

Ginkluoto smurto mastas ir ilgalaikis pobūdis bei ginkluotų nevalstybinių grupių, kovojančių prieš Sirijos režimą, organizacijos lygis leidžia manyti, kad situacija Sirijoje yra netarptautinio pobūdžio ginkluotas konfliktas.²⁷⁵

2012 m. birželį Hervé Ladsous, Jungtinių Tautų Generalinis Sekretorius taikos palaikymo operacijose, pareiškė, kad padėtis Sirijoje galėtų būti vadinama pilietiniu karu.²⁷⁶ Tą patį mėnesį Tarptautinė Nepriklausoma Tyrimų Komisija dėl Sirijos naujausioje ataskaitoje nurodė, kad kai kuriose srityse smurtas „turi netarptautinio ginkluoto konflikto ypatybes“.²⁷⁷

Anksčiau ginkluotas konfliktas buvo apribotas santykinai mažu ir aiškiu sričių skaičiumi. 2012 gegužės mėn. pradžioje Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus Komiteto pirmininkas Jakob Kellenberger pareiškė, kad mažiausiai dviejose vietose smurtas pasiekė netarptautinio ginkluoto konflikto pobūdžio ribą, reglamentuojamą tarptautinės humanitarinės teisės. Pirmininkas teigė, kad konfliktas Homs ir Idlib provincijoje atitiko netarptautinio ginkluoto konflikto tris kriterijus: intensyvumą, trukmę ir prieš Vyriausybės pajėgas kovojančių sukilėlių organizavimo lygį.²⁷⁸

2012 birželį Jungtinių Tautų Generalinis Sekretorius paskelbė ataskaitą apie žmogaus teisių padėtį Sirijoje, kurioje teigiama:

„Smurtas ir žudymai, įskaitant ginkluoto konflikto metu, ir toliau tęsiasi visoje šalyje. Taip pat buvo pranešta apie sprogstamųjų įtaisų naudojimo padidėjimą,

²⁷¹ The official homepage of the Free Syrian Army: Leaders // <http://www.free-syrian-army.com/en/leaders/>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁷² JT ŽTT Nepriklausomos Tyrimų Komisijos ataskaita dėl Sirijos, 2011, *supra* išnaša 247. P. 18, para. 99.

²⁷³ *Ibid.* P. 10, 12, paras. 29, 39.

²⁷⁴ *Žiūrėti supra* išnaša 230.

²⁷⁵ *Tokių išvadą padarė ir Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus Komitetas: ICRC and Syrian Arab Red Crescent maintain aid effort amid increased fighting* // <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/update/2012/syria-update-2012-07-17.htm>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁷⁶ Reuters: Syria conflict now a civil war, U.N. peacekeeping chief says // <http://www.reuters.com/article/2012/06/12/us-syria-crisis-un-idUSBRE85B11V20120612>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁷⁷ Human Rights Council, *Oral Update of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic*, 26 June 2012. P. 2, para. 5. // http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session20/COI_OralUpdate_A.HRC.20.CRP.1.pdf, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁷⁸ Reuters: Some Syria violence amounts to civil war: Red Cross // <http://in.reuters.com/article/2012/05/08/syria-redcross-idINDEE8470AF20120508>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

įtakojančių civilių žūtį. Patikimi pranešimai rodo, kad Vyriausybės saugumas ir ginkluotosios pajėgos ir toliau tęsia sunkius žmogaus teisių pažeidimus, įskaitant civilinių sričių apšaudymus ir mirtinos jėgos panaudojimą prieš demonstrantus, savavališkus suėmimus, kankinimus ir greitas bei neteismines aktyvistų, dezertyrų ir oponentų egzekucijas. Be to, besitęsiantys ginkluotųjų anti-vyriausybės pajėgų pažeidimai ir toliau pateikiami, įskaitant vaikų ir suaugusiųjų pagrobimo atvejus, saugumo narių, ginkluotųjų pajėgų ir valdžios narių kankinimus ir žudymus.²⁷⁹

Tarptautinė humanitarinė teisė taikoma visoms konflikto šalims – valstybiniais ir nevalstybiniais subjektams:

- 1949 m. Ženevos konvencijų bendrasis 3 straipsnis;
- *II papildomas protokolas*;
- paprotinė tarptautinė humanitarinė teisė, taikoma VGK metu.

1977 m. II PP taikymo riba yra didesnė nei bendrajam 3 straipsniui, tačiau atsižvelgiant į nevalstybinių ginkluotų grupuočių veiksmingą kontrolę tam tikroje teritorijoje ir jų organizavimo lygį manoma, kad ta riba pasiekta. Tačiau Sirija nėra 1977 m. II PP šalis, todėl jo nuostatos netaikomos tiesiogiai.²⁸⁰

Sirija, kaip ir Afganistanas, privalo laikytis humanitarinės teisės įsipareigojimų, aprašytų 2.1. poskyryje.

Tarptautinė žmogaus teisių teisė

Sirija yra saistoma taikomos sutarties ir, kaip jau minėta Afganistano dalyje (3.1. poskyryje), vis labiau pripažįstama, kad ginkluoti nevalstybiniai subjektai taip pat turi laikytis bent paprotinių tarptautinės žmogaus teisių teisės normų. Tai apimtų ginkluotas grupuotes Sirijoje.²⁸¹

Tarptautinė baudžiamoji teisė

Sirija nėra Romos Statuto šalis ir todėl Tarptautinis Baudžiamasis Teismas neturi jurisdikcijos dėl karo nusikaltimų, padarytų jos teritorijoje, išskyrus atvejus, kai Jungtinių Tautų Saugumo Taryba kreipiasi į Teismą.²⁸²

²⁷⁹ Jungtinių Tautų Vyriausiojo Žmogaus Teisių Komisarų metinė ataskaita ir Vyriausiojo Komisarų biuro bei Generalinio Sekretoriaus ataskaitos. *Žmogaus teisių padėtis Sirijos Arabų Respublikoje: Žmogaus Teisių Tarybos rezoliucijos 19/22 įgyvendinimas*. Nr. A/HRC/20/37. 2012 birželio 22 d. P. 7, para. 14. //

<http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session20/A.HRC.20.37.pdf>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

²⁸⁰ *Plačiau apie II PP taikymą, kai valstybė nėra šio Protokolo šalimi, 1.2. skyrelyje „Taikytina teisė netarptautinio ginkluoto konflikto metu“.*

²⁸¹ *Žr. supra išnašą 222. JT metinė Afganistano ataskaita dėl civilių apsaugos ginkluotuose konfliktuose, 2011.*

IŠVADOS

1. Net ir įskaitant II papildomo protokolo nuostatas, netarptautinių ginkluotų konfliktų (VGK) taisyklės išlieka mažiau išsamios nei tarptautinių ginkluotų konfliktų. Praktikoje yra aiškiai judama link skirtumo tarp šalims taikytinos teisės tarptautiniuose ir vidaus konfliktuose mažėjimo. Vykdam šią veiksmų programą tarptautiniai organai neturėtų siekti sulyginti šias abi konfliktų rūšis, bet tarptautinių ginkluotų konfliktų taisyklės ir principai turėtų būti priimti ir VGK, kai situacijos yra atitinkamos, o tokių taisyklių ir principų taikymas turėtų būti privalomas konfliktų šalims, ypač ginkluotoms opozicijos grupėms.
2. Visos ginkluoto konflikto šalys yra įpareigosotos laikytis tarptautinės humanitarinės teisės normų. Kai valstybė yra VGK stadijoje, netarptautinių ginkluotų konfliktų teisė yra privaloma visoms konflikto šalims: tiek valstybėms, tiek ginkluotosioms opozicijos grupėms. Nors nevalstybiniai subjektai (ginkluotos pasipriešinimo grupės) nėra ratifikavę ar prisijungę prie tarptautinių sutarčių, jie taip pat negali tapti Ženevos konvencijų ar II papildomo protokolo šalimis, tačiau jie, kaip valstybės piliečiai, yra tiesioginiai konvencijų ar paprotinės teisės, pagal kuriuos valstybė yra įsipareigojusi, adresatai, todėl tampa automatiškai susaistyti atitinkamų nustatytų normų ir privalo jų laikytis.
3. Nevalstybiniai subjektai, kaip viena iš konflikto šalių, privalo laikytis įsipareigojimų, kylančių iš bendrojo 3 straipsnio, bei tų įsipareigojimų, kuriuos jie patys prisiima konflikto metu. Ginkluotos pasipriešinimo grupuotės privalo užtikrinti, kad su jų valdžioje esančiais asmenimis būtų elgiamasi humaniškai, įskaitant įsipareigojimus, susijusius su sulaikytais asmenimis, ir įsipareigojimus dėl tokių asmenų baudžiamųjų persekiojimų. Be to, yra didelė civilių gyventojų apsaugos nuo karo veiksmų praktika. Tokių ir kitų įsipareigojimų pažeidimas laikytinas tarptautiniu nusikaltimu ir už jį kyla baudžiamoji atsakomybė.
4. Minimalūs ginkluotų grupuočių atsakomybės reikalavimai pagal bendrąjį 3 straipsnį visų pirma apima ginkluoto pasipriešinimo grupių užsitęsusių karo veiksmų vykdymą ir, antra, šios grupės turi būti organizuotos. Taip pat svarbu, kad vadų atsakomybė priklausotų ne nuo konflikto tipo, kuriame jie veikia, ar jų ryšio su valstybe, bet nuo jų faktinės kontrolės ir valdžios nusikaltimų vykdytojams. Tai yra dar vienas aspektas, pagrindžiantis tarptautinių ir netarptautinių konfliktų skirtumą mažėjimą. Vadų atsakomybė gali būti dvejopa: individuali (kylanti iš aiškių vado

²⁸² Moss L. The UN Security Council and the International Criminal Court. Towards a More Principled Relationship. Friedrich-Ebert-Stiftung, 2012. P.1. // <http://library.fes.de/pdf-files/iez/08948.pdf>, prisijungimo laikas: 2013-02-04.

veiksmų) ir komandinė (atsakomybė už neteisėtus pavaldinių veiksmus, kurie nebuvo pagrįsti konkrečiau vado įsakymo; vadai atsakingi už savo dalinių ir pavaldinių elgesį). Atsakomybės kilimas už tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus skatina laikytis įsipareigojimų.

5. Konfliktas Afganistane yra vienas iš skaudžiausių šių laikų istorijos konfliktų, kuris, prasidėjęs dar 2001 m., aktyviai tebesitęsia ir šiandien. Nors Afganistanas 2009 m. tapo II papildomo protokolo, kuriam taikomi aukštesni įsipareigojimų standartai, nariu, tačiau 2011 m. nusinešė daugiausiai civilių aukų nuo konflikto pradžios. Prie to daugiausia prisideda nevalstybiniai subjektai, kurie vangiai laikosi humanitarinės teisės normų, o jų veikimas daugiausia pagrįstas stichiškais pasipriešinimo veiksmais, siekiant sukurti chaosą. Nepaisant konflikto intensyvumo, 2012 m. NATO viršūnių susitikime buvo nuspręsta perleisti saugumo atsakomybę afganų pajėgoms iki 2014 m. pab., įsipareigojant remti Afganistano pajėgas po šios datos. Autorės nuomone, vienas iš konflikto susilpninimo būdų turėtų būti Afganistano valdžios aparato stiprinimas, nes viena iš didžiausių problemų šiandienai Afganistane yra dideli korupcijos mastai, bei Vyriausybės skatinimas aktyviau bendradarbiauti su Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Prokuroru šiam atliekant ikiteisminius tyrimus.
6. Sirijos konfliktas prasidėjo 2011 m. kovą, o nuo 2012 m. gegužės laikomas VGK. Priešingai, nei Afganistano konflikte, čia daugiausia tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų įvykdo Vyriausybės pajėgos. JAV ir Europos Sąjunga įvedė sankcijas, Arabų Lyga pašalino Siriją iš organizacijos, Jungtinės Tautos viešai pasmerkė Sirijos vykdomus pažeidimus. 2012 m. birželio 30 d. Jungtinių Tautų remiama Sirijos veiksmų grupė sutiko dėl šešių punktų taikos plano įgyvendinimo būtinų veiksmų ir dėl šalies perėjimo link stabilumo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Norminė literatūra

1. Jungtinių Tautų Chartija, 1945// Valstybės Žinios. 2002, Nr. 15-557.
2. Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutas, 1945// Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557.
3. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos Statutas, 1998// Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165.
4. Jugoslavijos Tribunolo Statutas, 1991//
http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf.
5. Ruandos Tribunolo Statutas, 1994// http://untreaty.un.org/cod/avl/pdf/ha/ictt/ictt_e.pdf.
6. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, 1969// Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-480.
7. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo (I Ženevos konvencija)// Valstybės žinios, 2000, Nr. 63.
8. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo (II Ženevos konvencija)// Valstybės žinios, 2000, Nr. 63.
9. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais (III Ženevos konvencija)// Valstybės žinios, 2000, Nr. 63.
10. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu (IV Ženevos konvencija)// Valstybės žinios, 2000, Nr. 63.
11. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotųjų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai)// Valstybės žinios, 2000, Nr. 63.
12. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolai dėl netarptautinių ginkluotųjų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai)// Valstybės žinios, 2000, Nr. 63.
13. Jungtinių Tautų Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, 1966// Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.
14. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950// Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.
15. Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nuremberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal, 1950 (Niurnbergo principai). // http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/7_1_1950.pdf.
16. UN Security Council, Resolution 968 (1994) Adopted by the Security Council at its 3482nd meeting, on 16 December 1994, S/RES/968 // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f15e18.html>.

17. UN Security Council, Security Council resolution 1386 (2001) *on the situation in Afghanistan*, 20 December 2001, S/RES/1386 // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3c4e94571c.html>.
18. UN Security Council, Security Council resolution 1413 (2002) *on the situation in Afghanistan*, 23 May 2002, S/RES/1413 // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3d528a601c.html>.
19. UN Security Council, Security Council resolution 1444 (2002) *on the situation in Afghanistan*, 27 November 2002, S/RES/1444 // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3dec6a8d4.html>.
20. UN Security Council, Security Council resolution 1510 (2003) *on ISAF, Afghanistan*, 13 October 2003, S/RES/1510 // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f8d30c54.html>.
21. UN Security Council, Security Council Resolution 1563 (2004) *on the International Security Assistance Force (ISAF)*, 17 September 2004, S/RES/1563 // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/41516cfd4.html>.
22. UN Security Council, Security Council Resolution 1623 (2005) *The situation in Afghanistan*, 13 September 2005, S/RES/1623 // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/43f308dd0.html>.
23. UN Security Council, Security Council Resolution 1659 (2006) *The situation in Afghanistan*, 15 February 2006, S/RES/1659 // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/44168bab0.html>.
24. UN Security Council, Resolution 1707 (2006) *The Situation in Afghanistan*, 12 September 2006, S/RES/1707 // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/453786b6c.html>.
25. UN Security Council, Resolution 1776 (2007) *The situation in Afghanistan*, 19 September 2007, S/RES/1776 // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/46f376262.html>.
26. UN Security Council, Security Council resolution 1917 (2010) *on extension of the mandate of the UN Assistance Mission in Afghanistan (UNAMA)*, 22 March 2010, S/RES/1917 // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4bb1c11b2.html>.
27. UN General Assembly, General Assembly resolution 2675 (1970) *Basic principles for the protection of civil populations in armed conflicts*, 9 December 1970 // <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/349/40/IMG/NR034940.pdf?OpenElement>.
28. UN General Assembly, General Assembly resolution 2444 (1968) *Respect for Human Rights in Armed Conflicts*, 19 December 1968 // <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/244/04/IMG/NR024404.pdf?OpenElement>.

II. Teismų praktika

29. ICJ, *Legal consequences of the construction of a wall in the occupied territory*. Advisory opinion of 9 July 2004 // <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf>.
30. ICJ, *Nicaragua v. United States of America*, Judgment on Merits of 27 June 1986.
31. ICC, *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, byla No. ICC-01/04-01/06, Judgement. 14 March 2012.

32. ICTY, *The Prosecutor v. Tadić*, byla No. IT-94–1-AR72, Decision on the Defence Motion on Jurisdiction of 10 July 1995.
33. ICTY, *The Prosecutor v. Zejnil Delalic, Zdravko Mucic, Hazim Delic, Esad Ladžo*, byla No. IT-96-21-T, Judgement. 16 November 1998 (vadinamoji „Čelebići Camp“ byla).
34. ICTR, *The Prosecutor v. Akayesu*, byla No. ICTR-96-4-T, Sentence 1998.
35. Inter-Am. comm., *Juan Carlos Abella v. Argentina*, byla 11.137, Report N° 55/97, Inter-Am. C.H.R., OEA/Ser.L/V/II.95 (1997).
36. Specialusis Siera Leonè Teismas, globojamas Tarptautinio Baudžiamojo Teismo, *The Prosecutor v. Charles Taylor*, bylos No. SCSL-03-01-T, Judgement, 18 May 2012.

III. Ataskaitos

37. Amerikos Valstybių Žmogaus Teisių Komisijos Trečioji ataskaita dėl Kolumbijos, 1999 m. Nr. OEA/Ser.L/V/II.102 // http://www.asylumlaw.org/docs/colombia/oas99_colombia.pdf.
38. Amnesty International report 2012: The state of the world's human rights // http://files.amnesty.org/air12/air_2012_full_en.pdf.
39. Amnesty International: Syria // <http://www.amnesty.org/en/region/syria/report-2012>.
40. Dressler J. A., Afghanistan report 6. The Haqqani network. From Pakistan to Afghanistan. The Institute for the Study of War, 2010 October // http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Haqqani_Network_0.pdf.
41. Dressler J. A., Afghanistan report 9. The Haqqani network. From Pakistan to Afghanistan. The Institute for the Study of War, 2012 March // http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Haqqani_StrategicThreatweb_29MAR_0.pdf.
42. Human Rights Watch ataskaita *Crackdown on Protesters in the Governorate of Homs*, Syria. November 11, 2011 // http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/syria1111webwcover_0.pdf.
43. Jungtinių Tautų Vyriausiojo Žmogaus Teisių Komisarų metinė ataskaita ir Vyriausiojo Komisarų biuro bei Generalinio Sekretoriaus ataskaitos. *Žmogaus teisių padėtis Sirijos Arabų Respublikoje: Žmogaus Teisių Tarybos Rezoliucijos 19/22 įgyvendinimas*. Nr. A/HRC/20/37. 2012 birželio 22 d. // <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session20/A.HRC.20.37.pdf>.
44. Jungtinių Tautų pagalbos misijos Afganistane (angl. *UN Assistance Mission in Afghanistan – UNAMA*) 2011 metinė ataskaita dėl civilių apsaugos ginkluotame konflikte, 2012 // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f2fa7572.html>.

45. Jungtinių Tautų pagalbos misijos Afganistane (angl. *UN Assistance Mission in Afghanistan – UNAMA*) 2012 metų vidurio ataskaita dėl civilių apsaugos ginkluotame konflikte, 2012 liepa // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/502233982.html>.
46. Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių Tarybos Nepriklausomos Tarptautinės Tyrimų Komisijos Padėčiai Sirijos Arabų Respublikoje tirti ataskaita, 2011. Nr. A/HRC/S-17/2/Add.1 // <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/specialsession/17/docs/A-HRC-S-17-2-Add1.pdf>.
47. Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių Tarybos Specialaus Pranešėjo Sudane ataskaita, 1996. Nr. E/CN.4/1996/62 // <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G96/106/72/PDF/G9610672.pdf?OpenElement>.

VI. Specialioji literatūra

48. Akerhurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas. V., 2000.
49. Bianchi A., Non-State actors and International law. Ashgate Publishing, 2009.
50. Bothe M., Partsch K. J., Solf W. A. New Rules for Victims of Armed Conflicts: Commentary on the Two 1977 Protocols Additional to the Geneva Conventions of 1949. Martinus Nijhoff Publishers, 1982.
51. Cassese A. International law. Second edition. Oxford University press, 2005.
52. Chenoweth E., Lawrence A. Rethinking violence. States and Non-State Actors in Conflict. The MIT Press, 2010.
53. Clapham A. Human Rights Obligations of Non-state actors in conflict situations. Volume 88 Number 863 International Review of the Red Cross, 2006.
54. Clapham A. Human Rights Obligations of Non-state actors. Oxford, 2006.
55. Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949. ICRC. Geneva, 1987.
56. Commentary on the I Geneva convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. ICRC. Geneva, 1958.
57. Commentary on the IV Geneva convention for the relative to the protection of civilian persons in the time of war. ICRC. Geneva, 1958.
58. Čiočys P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Generolo J. Žemaičio Lietuvos karo akademijos leidybos centras, 2002.
59. Dieter F. The handbook of humanitarian law in armed conflicts. Oxford University Press, 2009.
60. Evans, Malcolm D. International law. Second edition. Oxford University Press, 2006.

61. Gallmetzer R., Klamberg M. Individual Responsibility for Crimes Under International Law: The Un Ad Hoc Tribunals and the International Criminal Court. The Summer School on International Criminal Law, Grotius Centre, 2005.
62. Green, Leslie C. The contemporary law of armed conflict. Third edition. Manchester University Press, 2008.
63. Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts. ICRC. Geneva, 2008.
64. International humanitarian law. Answers to your questions. International Committee of the Red Cross, 2002.
65. Interpretive guidance on the notion of direct participation in hostilities under international humanitarian law. ICRC, 2009.
66. Jakulevičienė L. Tarptautinių sutarčių teisė. Mykolo Romerio universitetas, 2012.
67. Kuzma J. Netarptautinis ginkiluotas konfliktas ir jo dalyvių teisinės padėties problemos. Magistro baigiamasis darbas. Mykolo Romerio universitetas, 2007.
68. Lubell N. Extraterritorial use of force against Non-state actors. Oxford, 2010.
69. Moir L. The law of internal armed conflicts. Cambridge University Press, 2002.
70. Moss L. The UN Security Council and the International Criminal Court. Towards a More Principled Relationship. Friedrich-Ebert-Stiftung, 2012 // <http://library.fes.de/pdf-files/iez/08948.pdf>.
71. Schabas William A. Punishment of non-state actors in non-international armed conflict. Fordham International Law Journal, Volume 26, Issue 4, Article 3, 2002.
72. Somer J. Jungle justice: passing sentence on the equality of belligerents in non-international armed conflict'. ICRC Vol. 89 No. 867, 2007.
73. UK Ministry of Defence. The Manual of the Law of Armed Conflict. Oxford University Press, 2005.
74. Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugimas, 2006.
75. Vite S. Typology of armed conflicts in international humanitarian law: legal concepts and actual situations. Volume 91 Number 873 International Review of the Red Cross, 2009.
76. Wenger A., Mason S. J. A. The civilianization of armed conflict: trends and implications. International review of the Red Cross, Volume 90 Number 872, 2008. P. 842
77. Zegveld L. The Accountability of Armed opposition groups in International Law. Cambridge university press, 2002.

V. Kita literatūra ir šaltiniai

78. Amnesty International: Taleban should be prosecuted for war crimes in Afghanistan // <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/taleban-should-be-prosecuted-war-crimes-afghanistan-2010-08-10>.
79. BBC: Syria UN observers begin work as fighting continues // <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-17723895>.
80. BBC: Syria: Annan ceasefire holds despite violent incidents // <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-17683705>.
81. BBC: Syria: US sanctions target President Bashar al-Assad // <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-13444179>.
82. CNN: Fresh surge in violence in Syria despite international efforts, 'fragile' cease-fire // <http://edition.cnn.com/2012/04/16/world/meast/syria-unrest>.
83. CNN: Why Syrian army can't crush opposition // http://edition.cnn.com/video/?hpt=hp_t2#/video/bestoftv/2012/06/22/exp-syrian-opposition-forces.cnn.
84. Deutsche Welle: EU sanctions against Syria unlikely to have impact on the ground // <http://www.dw.de/eu-sanctions-against-syria-unlikely-to-have-impact-on-the-ground/a-15075613-1>.
85. Human Rights Watch: Syria: Armed Opposition Groups Committing Abuses // <http://www.hrw.org/news/2012/03/20/syria-armed-opposition-groups-committing-abuses>.
86. Human Rights Watch: Syria: Army Planting Banned Landmines // <http://www.hrw.org/news/2012/03/13/syria-army-planting-banned-landmines>.
87. Human Rights Watch: Syria: Government Uses Homs Tactics on Border Town // <http://www.hrw.org/news/2012/03/22/syria-government-uses-homs-tactics-border-town>.
88. International Criminal Court: Afghanistan // http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/structure%20of%20the%20court/office%20of%20the%20prosecutor/com%20m%20and%20ref/afghanistan/Pages/afghanistan.aspx.
89. Israel.com: Syria opposition groups agree to coordinate efforts // <http://www.israel.com/news/syria-opposition-groups-agree-to-coordinate-efforts>.
90. Local Coordinating Committees of Syria: Syria Today 15-1-2013 // <http://www.lccsyria.org/10823>.
91. Local Coordinating Committees of Syria: Syria Today 29-1-2013 // <http://www.lccsyria.org/10881>.

92. Los Angeles Times: Syria opposition groups agree to coordinate efforts // <http://articles.latimes.com/2011/dec/01/world/la-fg-syria-accord-20111202>.
93. Middle East online: Syria's opposition, army rebels agree to coordinate // <http://www.middle-east-online.com/english/?id=49317>.
94. NATO International Security Assistance Force (ISAF): Key facts and figures // <http://www.nato.int/isaf/docu/epub/pdf/placemat.pdf>.
95. NATO International Security Assistance Force (ISAF): valstybių profiliai // <http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/lithuania/index.php>.
96. NATO: NATO Chicago summit meets its goals // http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_87603.htm.
97. Presence of Taleban 'spreading' // http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/7770463.stm.
98. Reuters: Syria conflict now a civil war, U.N. peacekeeping chief says // <http://www.reuters.com/article/2012/06/12/us-syria-crisis-un-idUSBRE85B11V20120612>.
99. Reuters: Some Syria violence amounts to civil war: Red Cross // <http://in.reuters.com/article/2012/05/08/syria-redcross-idINDEE8470AF20120508>.
100. The Central Intelligence Agency: The World Factbook. Afghanistan // <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>.
101. The Central Intelligence Agency: The World Factbook. Syria // <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>.
102. The Guardian: Syria suspended from Arab League // <http://www.guardian.co.uk/world/2011/nov/12/syria-suspended-arab-league>.
103. The Guardian: Taliban call for joint inquiry into civilian Afghan deaths considered // <http://www.guardian.co.uk/world/2010/aug/16/taliban-afghan-civilian-deaths-nato-un>.
104. The Institute for the Study of War: Narcotics // <http://www.understandingwar.org/narcotics>.
105. The International Committee of the Red Cross: Syria: ICRC and Syrian Arab Red Crescent maintain aid effort amid increased fighting // <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/update/2012/syria-update-2012-07-17.htm>.
106. The Long War Journal: Security and stability in Afghanistan: progress and risk // http://www.longwarjournal.org/archives/2012/05/security_and_stabili.php.
107. The New York Times: Afghan Assaults Signal Evolution of a Militant Foe // http://www.nytimes.com/2012/04/17/world/asia/afghan-assaults-signal-evolution-of-haqqani-network.html?_r=2&nl=todaysheadlines&emc=edit_th_20120417&.

108. The New York Times: Arab League Votes to Suspend Syria Over Crackdown // <http://www.nytimes.com/2011/11/13/world/middleeast/arab-league-votes-to-suspend-syria-over-its-crackdown-on-protesters.html?pagewanted=all>.
109. The New York Times: Isolating Syria, Arab League Imposes Broad Sanctions // <http://www.nytimes.com/2011/11/28/world/middleeast/arab-league-prepares-to-vote-on-syrian-sanctions.html?pagewanted=all>.
110. The New York Times: Obama Announces Killing of Osama bin Laden // <http://thelede.blogs.nytimes.com/2011/05/01/bin-laden-dead-u-s-official-says>.
111. The official homepage of the Free Syrian Army: Leaders // <http://www.free-syrian-army.com/en/leaders>.
112. The Telegraph: Syrian ceasefire comes into effect despite scepticism from the west // <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/9199122/Syrian-ceasefire-comes-into-effect-despite-scepticism-from-the-west.html>.
113. United Nations Assistance Mission in Afghanistan // <http://unama.unmissions.org/Default.aspx?tabid=12255&language=en-US>.
114. United Nations General Assembly: General Assembly Adopts Resolution Strongly Condemning ‘Widespread and Systematic’ Human Rights Violations by Syrian Authorities // <http://www.un.org/News/Press/docs//2012/ga11207.doc.htm>.
115. United Nations General Assembly: General Assembly Votes Overwhelmingly to Accord Palestine „Non-Member Observer State“ Status in United Nations // <http://www.un.org/News/Press/docs/2012/ga11317.doc.htm>.
116. United Nations High Commissioner for Refugees office: Syrian opposition mulling transition plan, unity in Cairo // <http://www.unhcr.org/refworld/country,,,SYR,,4ff6aa5d23,0.html>.
117. United Nations High Commissioner for Refugees office: Syrian President and UN-Arab League envoy agree on approach to ending violence // <http://www.unhcr.org/refworld/country,,,SYR,,4ffd80c32,0.html>.
118. United Nations High Commissioner for Refugees office: UN-backed Action Group agrees on measures for peaceful transition in Syria // <http://www.unhcr.org/refworld/country,,,SYR,,4ff2ae462,0.html>.
119. United Nations Human Rights Council: Oral Update of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic // http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session20/COI_Oral_Update_A.HRC.20.CRP.1.pdf.

120. United Nations News Centre: Data suggests Syria death toll could be more than 60,000, says UN human rights office // http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=43866#.URKAZ_JKbPw.
121. United Nations News Centre: Syrian government accepts UN-Arab League envoy's six-point plan to end crisis // <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=41646&Cr=Syria&Cr1=#.URJsEvJKbPw>.
122. United Nations Treaty Collection // http://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=treaty&mtdsg_no=xxvi-5&chapter=26&lang=en.
123. Wikipedia: 1998 United States embassy bombings // http://en.wikipedia.org/wiki/1998_U.S._embassy_bombings.
124. Wikipedia: Civilian casualties in the War in Afghanistan (2001–present) // http://en.wikipedia.org/wiki/Civilian_casualties_in_the_War_in_Afghanistan_%282001%E2%80%93present%29.
125. Wikipedia: Cruise missile strikes on Afghanistan and Sudan (August 1998) // http://en.wikipedia.org/wiki/Cruise_missile_strikes_on_Afghanistan_and_Sudan_%28August_1998%29.
126. Wikipedia: Hafez al-Assad // http://en.wikipedia.org/wiki/Hafez_al-Assad.

I PRIEDAS

Nevalstybiniai subjektai Afganistane: pokalbis su Lietuvos nacionalinės paramos elemento septintosios pamainos (NPE-7) karių Afganistane vadu plk. ltn. Petru Montvila²⁸³

1. Akivaizdu, kad netarptautiniai ginkluoti konfliktai yra reglamentuojami siauriau, nei tarptautiniai. Jei tarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose kombatantai turi aiškius atskyrimo kriterijus nuo ginklus susidėjusių ar civilių asmenų, tai VGK tokio aiškaus atskyrimo nėra. Teisiškai nėra apibrėžtas disidentų statusas ir teoriškai tai kelia didelių problemų vertinant, ar asmuo turėjo teisę imtis kovos veiksmų, ar jis tiesiog nusikaltėlis. Ar disidentų atskyrimui reikalingų kriterijų stoka nesukelia problemų ir praktikoje? Juk šis asmuo naktį gali būti aktyvus pasipriešinimo grupių dalyvis, o dieną taikus civilis.

– Mes Afganistane nesame konfliktuojanti pusė. Ten nėra karo, nėra aiškaus priešininko. Čia sudarome mūsų civilinėms organizacijoms saugią aplinką, kad jos galėtų vykdyti nacionalinių Afganistano institucijų stiprinimą. Tiesą sakant, konfliktuojančios pusės niekas negali pamatyti, nes jos atstovai nedėvi uniformos ir neišsiskiria iš minios. Tik talibai, kaip žinome, gali dėvėti turbaną. Tuo metu disidentas nėra identifikuojamas. Tokia pati situacija buvo ir Sovietų Sąjungos karo Afganistane metu – dienos metu tai galėjo būti žemdirbys ar kita veikla užsiimantis civilis, o nakties metu jis virsdavo kariu. Kaip karį jį buvo galima identifikuoti iš rankose laikomo ginklo – Kalašnikovo automato. Tad pagrindinė grėsmė mums buvo ne akis į akį susidurti su kariaujančia puse, o nukentėti dėl jos padėto sprogstamojo užtaiso. Su uniformuotu konfliktuojančiu žmogumi ar grupuote man susidurti neteko.

2. Visgi, kaip ginkluotame konflikte dalyvaujantys valstybiniai subjektai ir jiems talkinantys tarptautiniai daliniai sugeba atskirti disidentus? Kaip tam ruošiamasi?

– Lietuvos kariuomenė į Afganistaną vykstančius vienetus misijai rengia apytiksliai metus. Pasiruošimas apima individualų ir kolektyvinį kario rengimą. Individualaus pasirengimo metu kiekvienas paruošiamas kaip specialistas ir tuomet kolektyviai organizuojame Afganistane esančių padalinių aprūpinimą.

Taip pat išklausome teorines paskaitas, kurių metu išaiškinama, kaip gali atrodyti konfliktuojanti pusė, kokią grėsmę ji gali kelti, kaip pasielgti. Efektyviausia jų taktika – beprasmių sprogimų sukelta panika, kuomet nukenčia civiliai žmonės. Chaosas ir panika – jų pagrindinis tikslas. Visų šių paskaitų dėka jau pasirengimo periodu žinome, ko galime tikėtis. Vykdam įsigijimus, važiuojant automobiliu

²⁸³ Pulkininkas leitenantas Petras Montvila buvo 2012 m. sausio 6 d. į Afganistaną išvykusios Nacionalinės paramos elemento 7-osios karių pamainos (NPE-7), kuri buvo atsakinga už šioje šalyje tarnaujančių karių logistinį aprūpinimą, vadas. Ši pamaina į Lietuvą grįžo 2012 m. rugpjūčio 21 d.

netoliese gali įvykti sproginimas, netiesioginis apšaudymas. Tokiu atveju galime išsikviesti koalicijos pajėgų pastiprinimą. Taip pat turime šarvuotus automobilius ir atitinkamai parengtus žmones. Apšaudymo metu vertiname situaciją – ar automobilis gali judėti tolyn, ar nėra sužeistųjų, kaip elgtis toliau. Tačiau patekus į realią situaciją, neišvengiamai ištinka šokas. Tad įgūdžiai būtini, kad nekiltų panika ir veiksmai būtų atliekami daug negalvoję. Pagrindinė taisyklė atsidūrus grėsmės akivaizdoje – atsitraukti. Užpuolimo atveju nėra laiko apmąstyti proporcingumo ar atskyrimo principų – paprasčiausiai stengiamasi atsilaikyti ir apsiginti. Tačiau tai nereiškia, kad principų nėra laikomasi – karys konfliktoje situacijoje moka automatiškai įvertinti situaciją ir imtis reikalingų veiksmų.

3. Tačiau 2011 metai dėl daugiau kaip 3000 civilių žūčių Afganistane buvo vieni kruviniusių metų civiliams nuo 2001 m. Tai tarytum rodo proporcingumo, atskyrimo principų laikymosi stoką. Kita vertus, JAV Prezidentas Barack Obama tais pačiais metais nurodė paspartinti kariuomenės išvedimą. Ar tai, Jūsų manymu, nesukuria įvaizdžio, kad siekiama laimėti konfliktą apeinant tarptautinę humanitarinę teisę ir taip kuo greičiau pasiekti norimą rezultatą?

– Amerikoje atsiranda vis daugiau šalininkų, raginančių kuo greičiau išeiti iš Afganistano. Prezidentas H. Karzai taip pat yra paraginęs visas problemas palikti spręsti jiems patiems. Jis koalicijos nesėkmės nori pritaikyti sau. Kiekviena auka skaičiuojama, vertinama, tačiau nereikia pamiršti, kiek civilių aukų nusinešė kitos konfliktuojančios pusės sukelti sproginimai. Nenorėčiau sutikti, kad JAV galėtų vienašališkai pasitraukti, negalvodama, kas po to laukia Afganistano. Pasitraukti, neįvertinant savo indėlio ir numanant realią chaoso grėsmę, negalėtų jokia demokratinė valstybė.

4. Taip pat Jūsų minėtas H. Karzai noras koalicijos nesėkmę prisiimti sau atsispindi ir jo pasisakyme dėl 2012 m. balandžio 16 d. Haqqani tinklo koordinuotų atakų serijos Kabule, kurias jis apibūdino kaip „mūsų žvalgybos nesėkmės, ir ypač NATO“. Taip pat šios atakos pademonstravo grupės evoliuciją į nuožmią karingąją jėgą. Tačiau 2012 m. gegužės 21 d. NATO lyderiai viršūnių susitikime Čikagoje nustatė strategiją saugumo atsakomybės perleidimui afganų pajėgoms iki 2014 m. pab., įsipareigodami remti Afganistano pajėgas po šios datos. Kaip manote, ar nemąžtant šio konflikto intensyvumui Afganistano Vyriausybė yra pajėgi pati tvarkytis su situacija?

– Kol kas bandoma laviruoti ir pasitraukti. Dėl tos priežasties mes ten ir esame. Koalicijos pajėgos apmoko afganų kariuomenę, policijos, saugumo pajėgas, kad šios galėtų savarankiškai gintis prieš tas konfliktuojančias grupes, kurios siekia sukelti sumaištį. Kai tik jos bus pasirengusios – amerikiečiai ir kiti pasitrauks. Tikimasi, kad tai įvyks 2014 m. Visgi esu įsitikinęs, jei koalicija siekia teigiamo rezultato, kariuomenė ar mokymo pajėgos, viena ar kita forma, liks, nes Afganistanas dar nebus pajėgus savarankiškai vadovauti saugumo pajėgoms. Taip, jų institucijos veikia, aš pats lankausi

vienoje jų ministerijų – transporto ir civilinės aviacijos ministerijoje – su kuria kalbamės apie Teherano oro uosto perdavimo priežiūrą. Tačiau jų pareigūnai ne kartą akcentavo tai, kad jie dar mokosi ir nori, jog koalicijos pajėgos liktų Afganistane. Jie puikiai supranta, kad pasitraukus koalicijai, jiems teks didžiulis iššūkis - įrodyti žmonėms, jog jie savarankiškai, geba veikti, prižiūrėti savo sritį. Tačiau peršama ir kitokia pozicija, kad iki 2014 m. privalome išeiti. Bent kol kas niekas neturi atsakymo į klausimą, kiek dalinių liks Afganistane.

5. Atrodo, kad šio konflikto intensyvumą padidina ir tai, kad nevalstybinių subjektų pajamos gaunamos iš neteisėtų veikų, kaip prekyba narkotikais. Tai natūraliai turėtų juos padaryti nusikaltėliais pagal nacionalinę teisę. Ar tai nesudaro problemų kovojant su tokiais asmenimis žinant, kad jie ne tik pasipriešinimo grupuočių dalyviai, bet dar ir nusikaltėliai?

– Taip, didžioji dalis asmenų, rankose laikančių „Kalašnikovo“ automatus, yra kriminaliniai nusikaltėliai. Jie nėra pasišventę Talibano kovotojai, nors tokių taip pat yra. Tai nusikaltėliai, siekiantys išlaikyti įtaką ir nelegalius pajamų šaltinius iš narkotikų, prekybos ginklais. Jie nenori veiksmingos vietinės valdžios, kadangi tai pakenktų jų interesui. Todėl jiems naudingas konfliktas, kurio metu nelegali prekyba ginklais neša didžiules pajamas.

Kita didžiulė problema, neleidžianti įsigalėti demokratijai ir įstatymo viršenybei – didžiuliai korupcijos mastai. Pats su tuo susidūriau. Jei korupcijos dėka galima papirkti vietinės saugumo pajėgas, kyla reali grėsmė, kad konfliktuojanti pusė gali patekti į bet kurią draudžiamą teritoriją ir inicijuoti teroro aktą, taip gilindama konfliktą.

6. Kokios yra pagrindinės kliūtys ir sunkumai, be Jūsų jau minėtos korupcijos, jaunai Vyriausybei, NATO ir JAV karinėms operacijoms praplėsti autoritetą už sostinės ribų, suvienyti valstybę?

– Labai svarbi problema yra dabartinės valdžios nesugebėjimas aprėpti viso Afganistano. Tam nepakanka specialistų, o taip pat vis dar gajos senosios tradicijos. Kaimai tebeturi savo atskirus vadus, kuriems priklauso absoliuti valdžia. Vietiniai gyventojai nėra apsisprendę, kurią pusę jiems palaikyti. Neegzistuoja pasitikėjimas valstybės institucijomis, kokį norėtume matyti mes.

7. Ar neatrodo, kad pastangos išspręsti konfliktą panašėja į Sizifo darbą?

– Iš tikrųjų viskas labai sudėtinga. Kaimuose išrinktas lyderis turi realią galią, jis priima sprendimus. Netgi egzistuoja tokie atvejai, kai tėvas vieną savo sūnų leidžia tarnauti koalicijos remiamai kariuomenei, o kitą atiduoda Talibanui. Kitu atveju jam kiltų didžiulė grėsmė. Dėl to situacija tik dar labiau komplikuojasi.

8. *Teorijoje kalbama, kad nevalstybiniai subjektai yra įpareigoti laikytis teisės normų, nes esą tai jų, kaip piliečių, pareiga. Tačiau esant vidaus ginkluotiems konfliktams pasipriešinimo grupuotės neigia valstybės valdžią, siekia ją nuversti. Tuo pačiu sukuriamas įvaizdis, kad jai nepriimtini galiojantys įstatymai. Taigi, kyla problema, kaip priversti nevalstybinius subjektus laikytis teisės normų. Akivaizdu, kad Afganistane nemažai stichinių pasipriešinimo grupuočių ar jų pavienių asmenų veiku, dėl kurių nukenčia civiliai. Ypatingai regionuose prie Afganistano sienos su Pakistanu, kur apkritai nesilaikoma teisės.*

– Mes jų turbūt niekada nepriversime laikytis įstatymų ir teisės aktų. Tai, kad pavienė grupuotė sukelia sprogimą, žinodama, kad pakenks ne uniformuotam koalicijos kariui, o civiliams, kalbos apie teisės aktų laikymąsi paprasčiausiai negali būti.

9. *Tuo pačiu atrodytu, kad jeigu asmuo laikosi teisės, be iš jos kylančių pareigų, jis gauna ir teises. Ar toks naudos gavimas jiems reikšmingas? Ar čia labiau vyrauja požiūris, nukeliantis tūkstančius metų atgalios, kai šitaip tarpusavyje kovojo atskiros gentys?*

– Jie mato, kad tik tokia taktika yra veiksminga. Tokiu būdu prieš šimtus tūkstančių koalicijos pajėgų nuolat palaikoma įtampa. O pajėgas priverstos likti, nors tam reikalingi didžiuliai ištekliai. Kuo daugiau liks nežinomybės, kuo ilgiau bus nepaisoma įstatymų, tuo ši kova kitai konfliktuojančiai pusei bus sėkmingesnė. Ji kels dar didesnę chaosą, nepasitenkinimą. Tad jų tikslai bus išpildyti.

10. *Tačiau ar tokiu atveju apskritai yra perspektyva, kad viskas baigsis, nes pajėgos nori pamažu atsitraukti, viską perleisti Afganistanui, o tuo metu pasipriešinimo grupuotės toliau intensyviai kovoja (kaip pavyzdys – jau minėtos Haqqani koordinuotos atakos Talibanu 2012 balandį, kurios parodo, kad viskas ir toliau intensyvu). Ar, Jūsų nuomone, nesukuria kontrasto tarptautinės bendruomenės noras pamažu pasitraukti, kai konfliktas vis dar yra intensyvus ir, atrodo, nesilpsta?*

– Pasipriešinimo grupuočių tikslas – sudaryti įspūdį, kad Afganistano institucijos nėra tvirtos. Jos tokios ir yra, nes, kaip ir minėjau, ten įsigalėjusi korupcija ir vyrauja nežinomybė dėl ateities. Pačiam Afganistanui koalicijos buvimas šalies viduje yra parankus, kadangi 90% šalies BVP sudaro įvairios dotacijos. Jiems nereikia kurti pridėtinės vertės, ieškoti ekonominių sprendimų. Visi suinteresuoti, kad ginkluotas konfliktas tęstųsi. Didžioji dalis grupuočių nepriklauso tikrajam Talibanui, o tėra nusikaltėlių grupės, besiverčiančios ginklų ir narkotikų prekyba. Jei pajėgos būtų išvestos 2014 metais, situacija taptų labai komplikauta. Tad nėra paslaptis, kad koalicija tikrai liks. Ji ir toliau vykdys apmokymus, siekdama įskiepyti jiems pasitikėjimą savimi.

SANTRAUKA

Nevalstybinių subjektų dalyvavimas ginkluotuose konfliktuose:
tarptautinės humanitarinės teisės problemos

Magistro baigiamajame darbe tiriama netarptautinių ginkluotų konfliktų rūšis ir viena iš netarptautinio konflikto šalių – nevalstybiniai subjektai (arba ginkluotosios pasipriešinimo grupuotės).

Netarptautinio ginkluoto konflikto metu visos konflikto šalys, įskaitant nevalstybinius subjektus privalo laikytis tarptautinės humanitarinės teisės normų, *i.e.* 1949 m. Ženevos konvencijų bendrojo 3 straipsnio, 1977 II papildomo protokolo (jei atitinka protokolo taikymui keliamus reikalavimus ir yra ratifikuotas konflikto valstybės). Atkreiptinas dėmesys, kad bendrasis 3 straipsnis yra laikomas paprotine norma, o tos II papildomo protokolo nuostatos, kurios atsispindi bendrajame 3 straipsnyje taip pat laikomos papročiais, kurie taikomi visoms konflikto šalims netarptautinio ginkluoto konflikto metu.

Daug darbo probleminių aspektų glūdi taikytinos teisės nustatyme. Mokslininkai pažymi, kad netarptautinių ginkluotų konfliktų teisė yra daug siauriau reglamentuota nei tarptautinių, todėl dažnai analogiškose situacijose siūlo vadovautis keturių 1949 Ženevos konvencijų straipsniais ar I papildomu protokolu, kad spragos būtų užpildytos.

Šis siūlymų pritaikymas atsispindi toliau magistro baigiamajame darbe nagrinėjamuose įsipareigojimų pagal bendrąjį 3 straipsnį ir II papildomą protokolą probleminiuose aspektuose bei atsakomybės klausimuose. Apžvelgiami atskiri ir fundamentalūs įsipareigojimai, kaip humaniškas elgesys, svarbiausios garantijos, rūpinimasis sužeistaisiais ir ligoniais, civilių apsauga ir kt., kurie privalomi ginkluotoms pasipriešinimo grupuotėms ir už kurių nesilaikymą joms kyla atsakomybė. Atsakomybę darbo autorė skirsto į dvi rūšis: ginkluotų opozicijos grupių atsakomybė ir grupės vadų atsakomybė. Pabrėžtina, kad tas, kas atliko veiksmą, laikomą nusikaltimu pagal tarptautinę teisę, turi atsakyti ir būti nubaustas, o tie atvejai, kai vidaus teisė nenumato bausmės už tokią veiką, neatleidžia nusikaltimo padariusio asmens nuo atsakomybės pagal tarptautinę teisę.

Darbo autorė taip pat aptaria dvi dabar vykstančių konfliktų situacijas – Afganistane ir Sirijoje – kur parodomas teisės veikimas praktinėse situacijose. Taip pat darbe pateiktas pokalbis su Lietuvos nacionalinės paramos elementose septintosios pamainos (NPE-7) karių Afganistane vadu plk. ltn. Petru Montvila.

Darbo pabaigoje, remdamasi loginiu metodu, autorė pateikia konkrečias išvadas.

SUMMARY

Non-state actors in armed conflicts:
international humanitarian law problems

The author analyzed non-international armed conflicts in the master thesis and non-state actors (armed opposition groups) as one of parties to the conflict.

All parties to the conflict including non-state actors must respect international humanitarian law during non-international armed conflict, *i.e.* Common Article 3 of the four Geneva conventions of 1949, Additional Protocol II of 1977 (if the application meets the requirements of the Protocol and is ratified by the State of the conflict). It should be noted that Common Article 3 is considered to be a customary norm and the provisions of the Additional Protocol II which are reflected in the Common Article 3 are considered to be customary as well and are applicable to all parties to the conflict of non-international armed conflict.

A lot of problematic work aspects lie in the applicable law determination. Scholars note that non-international armed conflict law is regulated much narrower than the one of international armed conflict; therefore, in analogous situations they recommend to follow the four Geneva Conventions of 1949 and Additional Protocol I of 1977 to fill the gaps.

The adjustment of this recommendation is reflected further in the part of obligations under Common Article 3 and Additional Protocol II and in the part of accountability issues in the master thesis. There is an overview of separate and fundamental obligations like humane treatment; fundamental guarantees; taking care of the wounded and the sick; protection of civilians; etc., which are obligatory to armed opposition groups and for the failure to comply with them these groups are held liable. The author of thesis divides the accountability into two types: accountability of armed opposition groups and accountability of group leaders. It should be noted that those who carried out an act which is considered to be a crime under international law are responsible and have to be punished, and in those cases where domestic law does not provide any punishment for such act the offender shall not be relieved from responsibility under international law.

Author of thesis also discusses two current conflict situations in Afghanistan and Syria where applicable law is illustrated in practical situations. There is also an interview with Lt. Col. Petras Montvila, commander of the 7th shift of the Lithuanian National Support Element (NSE) to Afghanistan.

In the end the author provides conclusions.